

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ  
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΡΟΖΑΛΙΑ Κ. ΝΟΥΣΗ**

**ΓΡΑΝΙΤΣΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ  
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ  
1950-2012.**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:  
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ».  
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ  
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ  
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ**

**Επόπτης Καθηγητής: Βασίλης Ντισιάκος**

**Ιωάννινα 2013**



818 10641 H  
ΠΑΡΕΛΙΠΤΗΡΙΑ  
[Barcode]

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ  
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΕ Δ.Ι.Κ.Ε.Τ.Β.)  
ΛΕΩΝΕΙΟ ΣΟΦΙΑΣ ΠΑΤΗΣΙΑΣ ΑΤΤΙΚΗΣ Τ.Κ. 15122

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ  
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

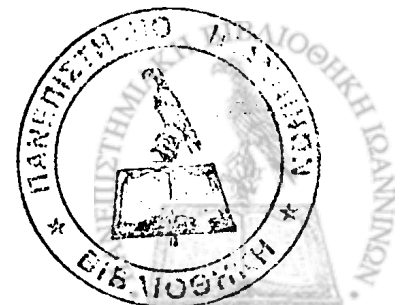
ΡΟΖΑΛΙΑ Κ. ΝΟΥΣΗ

**ΓΡΑΝΙΤΣΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ  
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ  
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ  
1950-2012.**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ  
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ:  
ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ».  
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ  
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ  
ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Επόπτης Καθηγητής: Βασίλης Νιτσιάκος

Ιωάννινα 2013



Αρ. ερω.: ..... 11348/..... 2003.



*Στους γονείς μου που μ' ανάθρεψαν  
Στην οικογένεια μου που μου δίνει ελπίδα  
Σε σας που πιστέψατε σε μένα...*

|  |    |
|--|----|
| Πρόλογος.....  | 4  |
| Εισαγωγή.....  | 5  |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 .....   | 7  |
| Θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο έρευνας .....                                     | 7  |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....  | 11 |
| Στα ίχνη της ιστορίας της Γρανίτσας.....   | 11 |
| 2.1 Ονοματολογία .....   | 11 |
| 2.2 Δημιουργία του χωριού.....   | 12 |
| 2.3 Η διοίκηση του χωριού τον 19ο και αρχές 20ου αιώνα .....                         | 14 |
| 2.4 Πληθυσμιακή εξέλιξη .....  | 17 |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....  | 19 |
| Οι μετασχηματισμοί στο χώρο και στον χρόνο .....                                     | 19 |
| 3.1 Γεωγραφικά και διοικητικά όρια της Γρανίτσας.....                                | 19 |
| 3.2 Ο οικιστικός χώρος .....   | 21 |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....  | 34 |
| Οικονομικές και κοινωνικές δομές .....   | 34 |
| 4.1 Παραγωγικές διαδικασίες.....   | 34 |
| 4.2 Ο θεσμός της οικογένειας- συγγενειακές σχέσεις .....                             | 38 |
| 4.3 Σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και με γειτονικά χωριά.....                          | 41 |
| 4.4 Μετανάστευση - αστικοποίηση και ανάπτυξη βιομηχανίας.....                        | 42 |
| 4.5 Επιπτώσεις στην οικονομία της κοινότητας .....                                   | 45 |
| 4.6 Η Αδελφότητα Γρανιτσιωτών .....  | 48 |
| 4.6.1 Ο Σύλλογος Γρανίτσας.....  | 50 |
| ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....  | 54 |
| Ο κόσμος των εθίμων. Η περίπτωση του γάμου. Από την παράδοση στη νεωτερικότητα. .... | 54 |
| 5.1 Ο Γρανιτσιώτικος γάμος.....  | 55 |
| Συμπεράσματα .....   | 65 |
| Βιβλιογραφία.....  | 70 |
| ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΙΚΟΝΕΣ .....  | 73 |

## Πρόλογος

Το μεταπτυχιακό πρόγραμμα του Τμήματος Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αποτέλεσε για μένα μία εξαιρετική ευκαιρία για την ενασχόλησή μου με ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον επιστημονικό πεδίο, το οποίο, εκτός από τις «καθαρά» επιστημονικές γνώσεις, προσφέρει διεύρυνση των τρόπων προσέγγισης και κατανόησης των ανθρώπων.

Η διεπιστημονικότητα, τα θεωρητικά σχήματα, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, αποτέλεσαν για μένα τους βασικούς άξονες για την κατανόηση της πολυμορφίας του παραδοσιακού πολιτισμού.

Η απόφασή μου να ασχοληθώ στην διπλωματική εργασία με τον τόπο καταγωγής μου σχετίζεται οπωσδήποτε με την αγάπη προς αυτόν και με τη διαδικασία περαιτέρω καλλιέργειας της αυτογνωσίας που ενέχει αυτή η προσπάθεια. Από την αρχή ήξερα ότι εξαιτίας της έλλειψης αρχαιολογικού υλικού θα δυσκολευόμουν στην έρευνά μου και μου δημιούργησε κάποιο αίσθημα ανασφάλειας. Όμως η συζήτηση με τον καθηγητή μου κ. Βασίλη Νιτσιάκο, που είναι υπεύθυνος της μεταπτυχιακής εργασίας, και η παρότρυνσή του με έκαναν πιο δυνατή και αφοσιωμένη στην έρευνα. Έτσι, μετά την επιλογή του θέματος επισκέφτηκα το χωριό μου όχι πλέον με την ιδιότητα της Γρανιτσιώτισας, αλλά της ερευνήτριας που ήθελε να ψάξει και να βρει στοιχεία για μια «αδιάφορη» περιοχή κατά πολλούς.

Η προσπάθεια αποστασιοποίησης, για επιστημονικούς λόγους, από την ιδιαίτερη πατρίδα μου συνδέθηκε και με μια διαφορετική εξοικείωση, μέσα από την ανάγνωση συμβόλων και κωδίκων του τόπου και των ανθρώπων του, τα οποία παραμένουν κρυφά σε μια απλή επιφανειακή θέαση της κοινότητας. Αυτή ακριβώς η εκμάθηση της «μυστικής» γλώσσας των ανθρωπιστικών επιστημών είναι ίσως και το μεγαλύτερο κέρδος από τις μεταπτυχιακές σπουδές μου. Γι' αυτό το λόγο αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους καθηγητές μου, αλλά και τους συμφοιτητές μου, με τους οποίους μοιράστηκα αυτές τις αναζητήσεις.

## Εισαγωγή

Η περιοχή της Ντουσκάρας αποτελείται από τα χωριά Γρανίτσα, Κερασέα, με συνοικισμό τα Λωζιανά, Πολύδωρο, Ραδοβίζι, με συνοικισμό το Διχούνι και τέλος το χωριό Σενίκο, με συνοικισμούς το Μικροχώρι και τη Δομολεσσά. Η Ντουσκάρα ανήκει στην επαρχία Δωδώνης Ιωαννίνων. Το όνομα της περιοχής προέρχεται από το είδος της βλάστησης ενός συγκεκριμένου τύπου δρυός, το ντούσκο. Το 1998 με τη συνένωση Δήμων και κοινοτήτων τα χωριά χωρίζονται. Η περιοχή της Ντουσκάρας χωρίζεται πλέον σε δύο Δήμους, τον Δήμο Μολοσσών, όπου ανήκουν τα χωριά, Πολύδωρο, Γρανίτσα, Ραδοβίζι και τον Δήμο Σελλών, που ανήκουν τα υπόλοιπα. Από το 2010 η Γρανίτσα, βάσει του σχεδίου «Καλλικράτης» υπάγεται στο Δήμο Ζίτσας.

Η κύρια ασχολία των κατοίκων ήταν η κτηνοτροφία και η γεωργία. Τη δεκαετία του '50 το φαινόμενο της αστικοποίησης και της μετανάστευσης επηρεάζει την ελληνική ύπαιθρο, κατ' επέκταση και την κοινότητα Γρανίτσας. Οι μεταβολές που συμβαίνουν διαδέχονται η μία την άλλη και αποτυπώνονται στο χώρο. Η δημιουργία νέων συνθηκών ζωής στην πόλη κάνουν την εμφάνισή τους και στο χωριό.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο και οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που επιλέχτηκαν με βάση τις υπάρχουσες πηγές και αναλύονται οι τρόποι και οι τεχνικές υλοποίησης των μεθοδολογικών επιλογών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ιστορικά στοιχεία που φωτίζουν το παρελθόν της κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα γίνονται αναφορές στην ύπαρξη του οικισμού, εικασίες για τη δημιουργία του, τα γεωγραφικά και πληθυσμιακά δεδομένα της κοινότητας. Επισημαίνονται επίσης κάποια σημαντικά γεγονότα για την περιοχή.

Στο τρίτο κεφάλαιο, περιγράφεται ο χώρος στην ιστορική του συνέχεια και καταγράφονται οι αλλαγές που σημειώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, οι οποίες αποτελούν απόρροια των ραγδαίων κοινωνικών μεταβολών που παρατηρήθηκαν ιδιαίτερα μετά την δεκαετία του '50. Παρουσιάζουμε τα φυσικά όρια της κοινότητας και με βάση τα τοπωνύμια που καταγράφονται, επισημαίνονται τα στοιχεία της τοπικής ιστορίας και των παραγωγικών διαδικασιών που αποτυπώνονται σε αυτά.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται οι οικονομικοί και κοινωνικοί μετασχηματισμοί. Γίνεται εκτενής αναφορά στις διάφορες μορφές εργασίας, στις μεταβολές που επέφερε ο εκσυγχρονισμός και στο φαινόμενο της αστυφιλίας, η οποία διαμόρφωσε νέα δημογραφικά δεδομένα για την τοπική κοινότητα, μέσω της κοινωνικής κινητικότητας και του επαναπροσδιορισμού του πρωτογενούς τομέα. Στην έρευνα περιγράφονται οι ασχολίες των κατοίκων, με βάση αρχειακό υλικό και προφορικές μαρτυρίες, η επίδραση που είχε στις ζωές τους η οικονομική ανάπτυξη, η οποία οδήγησε την πλειοψηφία των Γρανιτσιωτών να μεταναστεύσουν στα μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα και σε χώρες του



εξωτερικού. Αναζητούνται συσχετισμοί και επιπτώσεις των οικονομικών μετασχηματισμών στην ανάπτυξη και διαμόρφωση νέων κοινωνικών σχέσεων και διερευνάται ο βαθμός αφομοίωσης των νέων αστικών αντιλήψεων από τα μέλη της κοινότητας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφονται οι τελετουργίες της κοινότητας, συγκρίνοντας το έθιμο του γάμου σε διαφορετικές χρονικές στιγμές που σχετίζεται άμεσα με τις κοινωνικές μεταβολές και τα πολιτισμικά πρότυπα που επικρατούν κάθε εποχή. Σε αυτή την εργασία ο γάμος αναλύεται ως μία εθιμική εκδήλωση που εντάσσεται στις διαβατήριες τελετές του κύκλου της ζωής και σηματοδοτεί τη μετάβαση δύο ατόμων από μια κοινωνική κατηγορία και θέση σε μια άλλη.

Στο τέλος της εργασίας διατυπώνονται τα συμπεράσματα της έρευνας και ακολουθεί παράρτημα με κατάλογο των πληροφορητών, φωτογραφικό υλικό, καθώς και η σχετική βιβλιογραφία.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

### **Θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο έρευνας**

«...Ο χώρος είναι το πεδίο όπου αναπτύσσεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και έκφραση. Η οικειοποίησή του τον μετατρέπει σε 'τόπο'...». (Νιτσιάκος 2003:49-50). Οι πρωταρχικές δραστηριότητες ενός κοινωνικού συνόλου είναι οι παραγωγικές, αυτές δηλαδή που εξυπηρετούν τις πιο βασικές ανάγκες του. Η κύρια υπόθεση εργασίας της παρούσας μελέτης είναι ότι ο χώρος αποτυπώνει αλλά και παράγει πολιτισμικές διαδικασίες.

Άλλη μια σημαντική παράμετρος της υπόθεσης εργασίας είναι ότι οι ανθρώπινες κοινωνίες συνεχώς αναδιαπραγματεύονται τους όρους της ζωής τους και ως εκ τούτου διαπιστώνονται διαρκείς μετασχηματισμοί, ακόμα και σε δομές μακράς διάρκειας, οι οποίες φαινομενικά θεωρούνται ακίνητες. (Νιτσιάκος 1995:15-35).

Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να προσεγγίσουμε τον όρο «μετασχηματισμός», συστηματοποιώντας όμως εννοιολογικά τη σχέση μεταξύ του «παραδοσιακού» και του «σύγχρονου». «...Ο 'έκσυγχρονισμός' υποδηλώνει ένα δυτικό σύγχρονο ιδεώδες εκβιομηχάνισης της παραγωγής και τις συνεπαγόμενες οικονομικές και πολιτικές δομές και αξίες. Από την άλλη το 'παραδοσιακό' μοιάζει να αναφέρεται σε μια ομοιογενή 'υποθετική αντίθεση' απέναντι σ' αυτό το ιδεώδες. Κατά συνέπεια ο όρος 'έκσυγχρονισμός' χρησιμοποιείται ως «ταξινομικός όρος που διακρίνει τις διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού οι οποίες θεωρούνται 'προοδευτικές' από εκείνες που δεν είναι...». (Δαμιανάκος 1987:348). Οι μετασχηματισμοί εμφανίζονται χωριστά και διεισδύουν σε διαφορετικό βαθμό ο καθένας στο εσωτερικό της ίδιας κοινωνίας.

Η διαδικασία του μετασχηματισμού είναι διαδικασία παρατηρήσιμη, εφόσον ο ερευνητής μπορεί να προσδιορίσει τις συντεταγμένες των αλλαγών, ανάμεσα στις οποίες πρωταρχική είναι η διαδικασία του οικονομικού μετασχηματισμού, χωρίς να είναι η μόνη, ούτε πάντα η κυρίαρχη. Τόσο οι αμφίδρομες σχέσεις ανθρώπινης δράσης και περιβάλλοντος (η πολυπλοκότητα των διεργασιών που συντελούνται στην κοινωνία- αντικείμενο της έρευνας,) όσο και η λειτουργία των μετασχηματισμών της, διαπιστώνονται από τον ερευνητή με την παρατήρηση και αποκωδικοποίηση των συμβόλων, που εκφράζουν τη δραστηριότητα και τις αξίες της μελετώμενης κοινότητας. Ο Νιτσιάκος αναφέρει χαρακτηριστικά «...Η αίσθηση του χώρου και του χρόνου διαμορφώνεται στις συνειδήσεις των ατόμων στη βάση συγκεκριμένων κοινωνικών σχέσεων. Το 'άλλοτε', το 'τώρα', το 'έδω', το 'αλλού', δεν είναι αφηρημένες έννοιες. Είναι προϊόντα συγκεκριμένων ιστορικών διαδικασιών και σχετίζονται άμεσα με τις πραγματικές εμπειρίες των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων...». (Νιτσιάκος 1997:82).

Ως «χώρος» στην παρούσα μελέτη ορίζεται η κοινότητα της Γρανίτσας και όσον αφορά το χρόνο η μελέτη εστιάζεται στο χρονικό διάστημα από τη δεκαετία του 1950 μέχρι σήμερα. Ο καθορισμός του



χρόνου σχετίζεται με την επιτάχυνση των οικονομικών και κοινωνικών μετασχηματισμών στην ελληνική υπαίθρο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τον εμφύλιο. Είναι η εποχή που θα ορίζαμε ως όριο μεταξύ «παραδοσιακού» και «σύγχρονου» για τον ελληνικό χώρο, που σημειώνονται βίαιες ρήξεις και ανατροπές στην ελληνική κοινωνία. Οι ισορροπίες που συγκροτούν τον κοινωνικό ιστό διαταράσσονται. Επισημαίνεται μια έντονη πληθυσμιακή και κοινωνική κινητικότητα, μια μορφή αστικοποίησης, μέσω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. «.....Η μετανάστευση είναι η πλήρης αφασία μπροστά στην πρόκληση του φυσικού χώρου. Ωστόσο, όπως βλέπουμε, δεσπόζει στην ελληνική ζωή....», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μερακλής. (Μερακλής 1998:19). Η υπαίθρος ερημώνεται. Η ένταξη της Ελλάδας στον Δυτικό κόσμο δημιουργεί νέα κοινωνικά πρότυπα. Η μετανάστευση υπήρξε τόσο συχνό φαινόμενο, που από μόνο του έγινε ένας μεγάλος υποκινητής κοινωνικής αλλαγής.

Το έντονο ρεύμα της μετακίνησης από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές συνδέθηκε με τη φυγή από τις πρωτογενείς παραγωγικές δραστηριότητες. Οι μετανάστες μεταφέρουν στοιχεία της υπαίθρου στην πόλη 'αγροτοποιώντας' την αλλά και στοιχεία της πόλης στο χωριό καταγωγής. Η τοπική ταυτότητα, η συνείδηση δηλαδή ατόμων από συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή, ότι συναποτελούν ένα ιδιαίτερο πολιτισμικά και διαφορετικό από τα άλλα κοινωνικό σύνολο, ισχυροποιείται, όταν τα άτομα βρεθούν μακριά από τον τόπο καταγωγής τους. (Κακάμπουρα-Τίλη 1999). Η Χατζητάκη-Καψωμένου γράφει για την ιστορία των συλλόγων στον ελλαδικό χώρο: «...Παρόλο που οι εκάστοτε κοινωνικοϊστορικές συνθήκες επιβάλλουν τους όρους τους και διαμορφώνουν κάθε φορά διαφορετικά δεδομένα σε ό,τι αφορά τους συλλόγους, το φαινόμενο θα μπορούσε ίσως ιστορικά να συνδεθεί και με τον λεγόμενο "κοινοτισμό" των Ελλήνων και την αφοσίωσή τους "εις την μικράν πατρίδα" κατά την έκφραση του Ίωνα Δραγούμη, ή με τους κοινωνικούς λόγους που επικαλείται ο ανθρωπολόγος John Campbell για να υποστηρίξει τις εργασίες του με θέμα την ελληνική κοινωνία, ότι οι Έλληνες συσπειρώνονται γύρω από στενούς κοινωνικούς σχηματισμούς: τον κώδικα της τιμής- με την ευρεία σημασία του όρου-, την οικογενειοκρατία και τα δίκτυα των πελατειακών σχέσεων...». (Χατζητάκη-Καψωμένου 2002:374).

Έτσι λοιπόν, η αναζήτηση της τοπικής ταυτότητας, οδήγησε στην δημιουργία πολλών συλλόγων. «.....Ένα μεγάλο ποσοστό των τοπικών συλλόγων ονομάζονται αδελφότητες δίνοντας έμφαση στην έννοια της αδελφότητας, που ψυχολογικά βοηθούσε τους εσωτερικούς μετανάστες να προσαρμοστούν στις 'ξένες' και άρα δύσκολες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες των αστικών κέντρων εγκατάστασης...». (Νιτσιάκος 1995:111) (Επίσης βλ. Καυταντζόγλου-Κοβάνη 1999).

Σε ό,τι αφορά τον κόσμο των εθίμων στην παρούσα έρευνα μελετάμε την τελετουργία του γάμου, τον ρόλο των τελετουργιών στη διευθέτηση των κρίσεων, ώστε να μπορεί το μέλος να ενταχθεί ή να επανενταχθεί στην κοινωνική τάξη ή και να δημιουργήσει τη δική του, μέσα από τη σύνδεση διαφορετικών επιπέδων της κοινωνικής πραγματικότητας και από την μεριά της η ομάδα να ξαναβρεί τις ισορροπίες και να



ανασυγκροτηθεί. Το θεωρητικό πλαίσιο στηρίζεται στην έννοια της διαβατήριας τελετής, όπως την όρισε ο Van Gennep. Στο έργο του 'The Rites of Passage' διακρίνει δύο τύπους τελετουργικών. Ο πρώτος αναφέρεται στα τελετουργικά που συνοδεύουν τη μύηση ενός ατόμου από ένα κοινωνικό status σε ένα νέο κατά τη διάρκεια της ζωής του και ο δεύτερος στα τελετουργικά που σηματοδοτούν αναγνωριστικά σημεία κατά το πέρασμα του χρόνου (π.χ. νέο έτος, νέα σελήνη, ηλιοστάσιο, ισημερία). Ο Gennep διακρίνει στη συνέχεια στον πρώτο τύπο τρία στάδια τα οποία εξετάζουμε σε αυτή την εργασία: τα τελετουργικά αποχωρισμού, τα περιθωριακά ή οριοθετικά τελετουργικά και τα τελετουργικά ενσωμάτωσης ή εισόδου, αναμονής και φυγής από το ενδιάμεσο της ουδέτερης ζώνης. Το έργο του Van Gennep συνεχίστηκε από τον Victor Turner που υποστήριξε ότι οι τελετουργίες μπορούν επίσης να μετασχηματίσουν την κοινωνική πραγματικότητα. Στο έργο του 'The Ritual Process', (1969), αναφέρει πως η θεωρία της τελετουργίας στο σύνολό της, και όχι μόνο οι τελετουργίες διάβασης, καθορίζονταν με βάση την εικόνα της μετάβασης από μια κατάσταση σε μια άλλη. Η τελετουργία συντελεί γι' αυτόν στην *μεταμόρφωση*, που δημιουργεί μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στο «πριν» και το «μετά», το μεταβατικό στάδιο, ή το «όριο», δεν αποτελεί απλά ένα στάδιο μιας ιεροτελεστίας, αλλά ένα δημιουργικό «διάστημα», που καταλήγει σε μια προσωρινή κατάσταση, γνωστή ως *οριακότητα (liminality)*. Αυτή η μεταβατική κατάσταση επιτρέπει στην τελετουργία να προχωρήσει στο έργο του μετασχηματισμού. Μέσω των τελετουργιών μύησης-μετάβασης και της μελέτης αυτών, μπορούμε να παρατηρήσουμε, να διατυπώσουμε ή αναδιατυπώσουμε, την αμφίσημη κατάσταση του υποκειμένου.

Με δεδομένο ότι ο ερευνητής κατάγεται από την μελετώμενη κοινότητα, προσπαθήσαμε η παραπάνω σχέση να μην επηρεάσει την αντικειμενικότητα της έρευνας. Η συγκεκριμένη σχέση μας παραπέμπει στην περίπτωση της «ανθρωπολογίας οίκου». Η Δ. Γκέφου-Μαδιανού (1998), προσλαμβάνει την «ανθρωπολογία οίκου» ως μία από τις ποικίλες προσεγγίσεις της σύγχρονης ανθρωπολογίας και συσχετίζει το ρεύμα αυτό με τις πρόσφατες ανακατατάξεις που παρατηρούνται στους κόλπους της ανθρωπολογίας.

Πάνω σε αυτό ο Αλεξάκης υποστηρίζει ότι: «η εξοικείωση είναι απαραίτητη προϋπόθεση σε πρώτο στάδιο. Σε δεύτερο στάδιο είναι αναγκαία η αποστασιοποίηση για την παραπέρα κατανόηση, την ερμηνεία και την παραγωγή του εθνογραφικού-λαογραφικού κειμένου». (Αλεξάκης 2003:45).

Η παρούσα εργασία, εξαιτίας της περιορισμένης βιβλιογραφίας, στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην επιτόπια έρευνα και τις προφορικές μαρτυρίες των ντόπιων. Η βιογραφική μέθοδος που εφαρμόστηκε βοήθησε στην κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων και αντιλήψεων διαχρονικά. «...Η τροχιά της ατομικής ζωής συμπυκνώνει τις αλληλεπιδράσεις παραγόντων και σχέσεων που πρέπει να διευρυνθούν για τη θεώρηση της ατομικής και κοινωνικής ζωής μέσα από ένα δυναμικό πρίσμα...». (Θανοπούλου-Πετρονώτη 27-29).

Στην έρευνα γίνεται διαχωρισμός των ηλικιών σε τρεις κατηγορίες:

- Η πρώτη αφορά την γενιά που ζει πριν και μετά το '50 στο χωριό.



- Η δεύτερη είναι οι ηλικίες που έζησαν μέχρι την ενηλικίωσή τους στην κοινότητα και αργότερα μετανάστευσαν κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα.
- Τέλος η νεότερη γενιά, που δεν γεννήθηκε στο χωριό και το επισκέπτεται μόνο κατά τη διάρκεια των διακοπών.

Το κυριότερο μεθοδολογικό εργαλείο έρευνας είναι η επιτόπια έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση, λαμβάνοντας υπ' όψη τις ιδιαιτερότητες που υποδεικνύει η Λυδάκη: «.....Γνωρίζουμε ότι δεν πλησιάζουμε όλους τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο, αλλά κάθε φορά η προσέγγιση του 'άλλου' υπόκειται σε ρυθμίσεις και κανόνες που εξαρτώνται από τις συνθήκες, το πλαίσιο, τον ίδιο τον 'άλλο' σε τελευταία ανάλυση, και εναρμονίζονται με τα διαφορετικά χαρακτηριστικά που συναποτελούν την ψυχοκοινωνική ανθρώπινη οντότητα.....». (Λυδάκη 2001:132-133).<sup>1</sup>

Οι πληροφορητές ήταν πάντα καλοδιάθετοι και έτοιμοι να μιλήσουν για τον τόπο τους. Από τις πρώτες κιόλας ερωτήσεις, αρχίζουν το ξετύλιγμα των γεγονότων, που θυμούνται και αφηγούνται με τον δικό τους τρόπο, χωρίς χρονολογική σειρά συνήθως, αλλά με τα περισσότερα σημαντικά για τους ίδιους γεγονότα.

Οι πιο αποτελεσματικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν σε σπίτια σε καταστάσεις χαλάρωσης και οικειότητας. Το γεγονός αυτό επισφραγίζει την ανάγκη έστω και μιας πολύωρης παραμονής, έτσι ώστε η επαφή με τους κατοίκους του να ξεφεύγει από τους περιορισμούς μιας στεγανής συνέντευξης.

Σύμφωνα με την Κυριακίδου, σκοπός της σωστής παρατήρησης και περιγραφής των λαογραφικών φαινομένων είναι: «...η περισυλλογή του υλικού και η συγκρότηση, από τα επιμέρους στοιχεία, μιας ενιαίας εικόνας της λαϊκής ζωής και πίστης. Η εικόνα αυτή πρέπει τώρα να μελετηθεί, να ερμηνευτεί, κι αυτό είναι το κύριο επιστημονικό έργο της λαογραφίας...». (Κυριακίδου- Νέστορος 1989:70).

Για την περιγραφή και καταγραφή του παρατηρητή βασικό εργαλείο είναι η τεχνολογία, που η χρήση της γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή, προκειμένου να είναι ακριβής και διεξοδική. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται είναι η κάμερα, συσκευή ηχογράφησης, καθώς και φωτογραφική μηχανή. Απαραίτητο στοιχείο υπήρξε η χρήση ενός χάρτη που δημιουργήθηκε με τη βοήθεια των ντόπιων και που απεικονίζει τα πιο σημαντικά μέρη της περιοχής.

Πολύ χρήσιμη αποδεικνύεται επίσης και η αρχειακή έρευνα: Από το δημοτολόγιο, αντλούνται σημαντικές πληροφορίες, που αφορούν τα επαγγέλματα και τη μετανάστευση. Σημαντικά στοιχεία προκύπτουν από την έρευνα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και σε αρχεία της κοινότητας και της εκκλησίας. Τα παραπάνω σχετίζονται κυρίως με την αγροτική περιουσία, τη διανομή των τσιφλικιών κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, τις παραγωγικές διαδικασίες και σχέσεις.

<sup>1</sup> Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκαν ως οδηγοί και τα βιβλία: Thompson Paul: 2002 και Herzfeld Michael: 1998

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

### *Στα ίχνη της ιστορίας της Γρανίτσας*

#### 2.1 Ονοματολογία

«...Οι ιστορικές πηγές δείχνουν μια μεγάλη κινητικότητα στην περιοχή των Κουρέντων από τον Μεσαίωνα ακόμα, που συχνά έλαβε τη μορφή εγκαταστάσεων ομάδων που κινούνταν από βορρά προς νότο, οι οποίες αφομοιώθηκαν από τον τοπικό πληθυσμό, άφησαν όμως τα ίχνη τους στο χώρο και κυρίως σε μια σειρά τοπωνύμια αρκετά χαρακτηριστικά. Γρανίτσα, Ραντοβίτσι κλπ. θυμίζουν το πέρασμα των Σλάβων, ενώ τοπωνύμια όπως Ζοριάνη, Λάλιζα, Σενίκο κλπ. παραπέμπουν στην πιο πρόσφατη αρβανίτικη παρουσία. Φαίνεται επίσης ότι η περιοχή γνώρισε εποχές ακμής, γεγονός στο οποίο οφείλεται και η ακτινοβολία της κατά και μετά την οθωμανική κατάκτηση, που εξηγεί και τη χρήση του ονόματος για μια πολύ μεγάλη διοικητική περιοχή. Άσχετο με τα παραπάνω δεν πρέπει να είναι και το γεγονός της παράδοσης της από τις ισχυρές οικογένειες στο Σινάν Πασά, με την ταυτόχρονη παραχώρηση προνομίων αυτοδιοίκησης και φοροαπαλλαγών. Το καθεστώς αυτό και κατά συνέπεια η ακμή της ευρύτερης περιοχής κράτησε μέχρι την επανάσταση του Διονυσίου του Φιλόσοφου (1611), οπότε και τα χωριά της Ντουσκάρας, που πρωτοστάτησαν στην εξέγερση, γνωρίζουν τις συνέπειες της τουρκικής εκδίκησης. Να αναφέρουμε επίσης χαρακτηριστικά ότι όλα τα χωριά της Ντουσκάρας έγιναν τσιφλίκια τοπικών μπέηδων της Παραμυθιάς και αποσπάστηκαν από τα Κούρεντα...». (Νιτσιάκος, Αράπογλου, Καρανατσης 1998:277).

Η Οθωμανική κυριαρχία προσφέρει πλούσιο υλικό σχετικό με τις μορφές διοικήσεως στο επίπεδο της κοινότητας. Η Οθωμανική αυτοκρατορία καινοτόμησε ως προς το σύστημα διοίκησης με την μεταβίβαση της άσκησης φορολογικής πολιτικής και διοίκησης στους υποταγμένους σε αυτή. Οι σχέσεις εξελίσσονταν σε σχέσεις κυρίων και εξαρτημένων από τους κυρίους, που μπορούσε να είναι ένας μεγαλοκτηνοτρόφος ή τσιφλικάς ή ένας Τούρκος πασάς ή μπέης. (Μερακλής 1998:85).

Ο Ι. Λαμπρίδης αναφέρει το όνομα του χωριού και παρενθετικά σημειώνει απλά «όριον» χωρίς άλλες διευκρινίσεις. (Λαμπρίδης 1888). Το χωριό μνημονεύεται με το όνομα Γρανίτσα στην πρόθεση 421 της μονής Μεταμορφώσεως των Μετεώρων στα 1592- 1593. Ο Studmuller υποστηρίζει πως η Γρανίτσα σημαίνει «όριον, σύνορον», χωρίς άλλες εξηγήσεις, καθώς και ο Χρ. Χρηστοβασιλής και ο Β. Γκορτζής. (Παππάς 2004:308). Ο Ψαλίδας- Θεσπρωτός και ο Π. Αρβαντινός υποστηρίζουν



την ελληνική προέλευση της ονομασίας. (Ψαλίδας-Θεσπρωτός 1964 και Αραβαντινός 1856).

Το όνομα της κοινότητας Γρανίτσας, σύμφωνα με τον Vasmer, σχετίζεται με το σλαβικό τοπωνύμιο Granica. Ο Οικονόμου θεωρεί πιθανότερη προέλευση του τοπωνυμίου από την 'δρύς η μαλλωτή' (*Quercus lanuginosa*), ανάγεται στο βουλγ. Granica (<σλαβ. Gornica «είδος βελανιδιάς»). Η λέξη χρησιμοποιείται για το σχηματισμό του τοπωνυμίου σε περιληπτικό ενικό (Οικονόμου 2002:90-91).

Από τα 12 είδη βελανιδιάς που ανήκουν στο γένος *Quercus* και που απαντούν στην Ελλάδα, τρία είδη αναφέρονται με το όνομα γρανίτσα: η χνουδωτή δρυς *Quercus pubescens* (Λαζαρίδης 1967:53), η πλατύφυλλη βελανιδιά *Quercus frainetto* (Τσιτσάς 1972:50) και η πετραία δρυς *Quercus petraea* που αναφέρεται και με το κοινό όνομα γρανιτιά (Αραμπατζής 1998:11-124). Ο Π. Γρίσπος παρατηρεί πως «... Γρανίτσα (η). Δρυς η πυκνανθής (*Quercus contorta* kit), ένα από τα πιο διαδεδομένα είδη από τα οποία αποτελούνται οι δρυμοί της χώρας.... Το όνομα φαίνεται σλαβικής προέλευσης διότι εις την Σερβίαν και Βοσνίαν ονομάζεται γρανίκα (*granica*).....» (Γρίσπος 1968:228).

Οι κάτοικοι του χωριού υποστηρίζουν πως το χωριό πήρε την ονομασία του από το δέντρο 'δρυ', που φύεται στην περιοχή.

## 2.2 Δημιουργία του χωριού

Ο Ι. Λαμπρίδης στο χρονογραφικό κείμενο με τίτλο «Αποστασία Διονυσίου του κοινώς λεγόμενου Σκυλοσόφου.....», που αναφέρεται στα γεγονότα της εξέγερσης στα 1611, μνημονεύει το χωριό με τον τύπο *Τουρκογρανιτζα*.

Στις μαρτυρίες των κατοίκων γίνεται αναφορά για μια παλαιότερη ύπαρξη του χωριού σε διαφορετική τοποθεσία από τη σημερινή. Η μία εκδοχή είναι ότι το χωριό βρισκόταν στην τοποθεσία της σημερινής Αγίας Παρασκευής και η ύπαρξη του φαίνεται από τα κεραμίδια που ξεθάβονται από το έδαφος. Οι χωριανοί υποστηρίζουν πως αυτά είναι κεραμίδια από παλιούς φούρνους των σπιτιών που βρίσκονταν εκεί και έψηναν. Η δεύτερη άποψη είναι πως η θέση του χωριού πιθανότατα να ήταν κοντά στο μοναστήρι της Παναγίας.

Το χωριό όπως αναφέρουν οι μαρτυρίες των κατοίκων μεταφέρθηκε σε απέναντι τοποθεσία (κοντά στην θέση Αγ. Παρασκευή), όταν κήκε από τα οθωμανικά στρατεύματα κάπου στα 1600. Η μονή Γρανίτσας ήταν μετόχι της Μονής Δικουνίου. Η Μονή Δικουνίου πριν από το 1611, ήταν πολύ μεγάλο μοναστήρι, με πολλά κτήματα, δάση, κοπάδια, μελισσια, μοναχούς και αρκετά μετόχια με πολύ καλή οργάνωση. Ένα παράδειγμα πολύ αντιπροσωπευτικό σύμφωνα με την προφορική παράδοση, είναι ότι οι μοναχοί είχαν φτιάξει ξύλινες κατασκευές με τις οποίες μετέφεραν μεγάλες ποσότητες γάλακτος πάνω



από τον λόφο στο μοναστήρι. Η τοποθεσία 'μνήματα' που βρίσκεται δίπλα στην εκκλησία της Παναγίας και οι τάφοι που ανακαλύφθηκαν ύστερα από έργα της δημοτικής αρχής στο ίδιο μέρος, μαρτυρεί την ύπαρξη μοναστικής κοινότητας.



*Μονή Παναγίας στην Γρανίτσα*

Σχετικά με την επανάσταση όπου πρωτοστάτησαν και κάτοικοι των γύρω χωριών ο Δ. Καμαρούλιας γράφει: «...Τότε 1.000 περίπου γεωργοί και οπλισμένοι με ακόντια, τόξα, ρόπαλα και γεωργικά εργαλεία, όρμησαν εναντίον των τουρκικών χωριών Ζαραβούσας και Τουρκογρανίτσας κι έσφαξαν τους κατοίκους τους. Έπειτα στα Ιωάννινα και τη νύκτα της 10ης προς την 11η (ήμερα Τρίτη προς Τετάρτη) ξεχύθηκαν μέσα στην πόλη ψάλλοντας 'Κύριε ελέησον' και φωνάζοντας 'χαράτζι χαρατζόπουλον' και 'αναζούλι αναζουλόπουλον', ειρωνευόμενοι τους τουρκικούς φόρους, πυρπόλησαν το διοικητήριο του Οσμάν πασά, που βρισκόταν στη συνοικία Καλούτσεσμε (σημ. Καλούτσιανη) και εξόντωσαν μερικούς ανθρώπους του. Ο Τούρκος όμως πασάς κατόρθωσε να διαφύγει και το πρωί της επόμενης ημέρας με λίγους ιππείς, με εξοπλισμένους Τούρκους της πόλεως, με τους χριστιανούς σπαχήδες του κάστρου και τους συντηρητικούς κληρικούς, οπαδούς του μοναχού Μαξίμου, αντεπιτέθηκε και διέλυσε εύκολα τα ανοργάνωτα στίφη των επαναστατών. Έπειτα συνέλαβε με προδοσία τον Διονύσιο, πού έβαλε και τον έγδαρην ζωντανό στην πλατεία των Ιωαννίνων, γέμισαν το δέρμα του με άχυρα και, αφού του φόρεσαν τα αρχιερατικά άμφια, τον περιέφεραν στην πόλη. Μετά την καταστολή της ανταρσίας στα Ιωάννινα ο Οσμάν πασάς με ισχυρές δυνάμεις προχώρησε προς τη Θεσπρωτία, για να τιμωρήσει τους κατοίκους της για τη συμμετοχή τους στην επανάσταση. Τότε η τρομοκρατία απλώθηκε τόσο μέσα στα Ιωάννινα, όσο



και σε ολόκληρη την Ηπειρο. Αρκετοί σκοτώθηκαν, άλλοι σκλαβώθηκαν, πολλοί αναγκάστηκαν να αλλαξοπιστήσουν και οι περισσότεροι από όσους επέζησαν σκορπίστηκαν στα βουνά. Επίσης καταστράφηκαν πολλές εκκλησίες και μοναστήρια, ανάμεσα τους η Μονή Διχουνίου και η Μονή Παναγίας Γρανίτσας» (Καμαρούλιας 1996:615).



### 2.3 Η διοίκηση του χωριού τον 19ο και αρχές 20ου αιώνα

Κατά την Οθωμανική κυριαρχία, οι κτηνοτρόφοι ευνοήθηκαν από τη λιγότερο εντατικοποιημένη καλλιέργεια στα χωράφια και κέρδισαν προνόμια εξαιτίας της ανάγκης των Οθωμανών για τα κτηνοτροφικά προϊόντα. Η Θεσπρωτία διοικείται από τους μπέηδες της Τσαμουριάς, ενώ το παράλιο τμήμα της, οι πρώην βενετικές πόλεις από άλλο καθεστώς. Η καταβολή του φόρου είναι συνυφασμένη στην ιστορία των αγροτικών σχέσεων παραγωγής με μια ιδιαίτερη μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης στον χώρο. Οι συνθήκες ενοικίασης εκτάσεων είχε σημαντικές επιπτώσεις στις κοινότητες. Ο Σ. Μπέττης γράφει σχετικά: «...Οι Τούρκοι που εισέπρατταν, (σπαχήδες, μπέηδες κτλ.), σαν θεσμός ήταν ένας εκμεταλλευτικός κοινωνικοοικονομικός σχηματισμός, βασισμένος σε πελαιοιακές σχέσεις, όπου οι ίδιοι χρησιμοποιούσαν την οικονομικά ισχυρή τους θέση για να χειραγωγούν κοινωνικά και πολιτικά ολόκληρες ομάδες από φτωχές οικογένειες, εμποδώνοντας έτσι την κυριαρχία τους σε ολόκληρες κοινότητες και προωθώντας τους προσωπικούς τους σκοπούς. Βασικός έγγειος φόρος κατά την Τουρκοκρατία ήταν η δεκάτη, το δέκατο δηλαδή των συγκομιζόμενων γεωργικών προϊόντων καταβαλλόμενη από τους

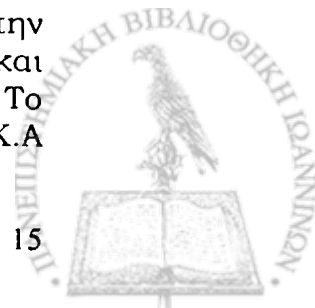
χωρικούς στο σπαχή του τόπου τους, εθνικό, (μπλιάκι), ιδιόκτητο (τσιφλίκι), ή ελεύθερο (κεφαλοχώρι- μούλκι) ήταν το κτήμα. Μη υπάρχοντος σπαχή, η δεκάτη εισπράττονταν από το Δημόσιο. Πέραν της δεκάτης, οι καλλιεργούντες εθνικές ή ιδιόκτητες γαίες κατέβαλλαν και 3/10 ακόμα της παραγωγής το λεγόμενο (ήμορον) «ελεύθερα παντός βάρους, ανεξόδως μετακομιζόμενα στις εθνικές σιταποθήκες (κοτσιέκια) ή τας των γαιοκτημόνων...» (Μπέττης 1997:93, 101). Από το σύνολο δηλαδή της παραγωγής έβγαινε πρώτα η βασιλική δεκατιά και συνέχεια από το εναπομένον το «ήμορον», δυο ο γεωργός κι ένα ο ιδιοκτήτης. «...Έτσι στους γεωργούς μετά την αφαίρεση από τους συγκομιζόμενους καρπούς του ημοροδεκάτου, απέμειναν τα υπόλοιπα 6/10 με τα οποία έπρεπε να καλύψουν όλες τις ανάγκες τους, διατροφή, σπόρο, μισθό του αγροφύλακα, παπά, δασκάλου και τ' άλλα έξοδα και βάρη...». (Μπέττης 1965:458-502).

Το 1845 η Γρανίτσα πουλήθηκε από το οθωμανικό κράτος σε αξιωματούχους που κατοικούσαν στην Παραμυθιά και έγινε ιδιωτικό τσιφλίκι (μουατζέλ). «...Ουσιαστικά επρόκειτο για ένα ερμαφρόδιτο καθεστώς ανάμεσα στην πώληση και στη διηνεκή μίσθωση...». (Βακατσάς 2001:2 και 282-283), και (Νικολαΐδου 1987:531). Οι κάτοικοι του χωριού ήταν καλλιεργητές με το προνόμιο της «μπάστινας», που σημαίνει ότι είχαν τη δυνατότητα να μεταβιβάζουν κληρονομικά στους απογόνους τους το δικαίωμα καλλιέργειας συγκεκριμένων αγρών (Βακατσάς 2001:9-10). Από κρατικά έγγραφα διαπιστώνεται ότι εκτός από τις ιδιοκτησίες των τιμαριούχων υπήρχαν και μικρές ιδιοκτησίες των καλλιεργητών, καθώς επίσης και σημαντική εκκλησιαστική περιουσία ( Βλ. Απόφαση Γενικής Διοίκησης 1/1929 και ο «Πίνακας διανομής αγροκτήματος και συνοικισμού Γρανίτσα» (1939) του Υπουργείου Γεωργίας).

Σύμφωνα με τον Μ. Κοκολάκη το 1895 η Γρανίτσα είχε 33 νοικοκυριά και 225 κατοίκους. «...Το 1910 το χωριό αποσπάστηκε από το σαντζάκι Ιωαννίνων και πέρασε στη δικαιοδοσία του σαντζακιού της Ηγουμενίτσας, που ήταν γνωστό και με την ονομασία «σαντζάκι Ρεσαδιέ» και «σαντζάκι της Τσαμουριάς» από την γεωγραφική περιοχή που κάλυπτε. Στο νέο αυτό σαντζάκι αποσπάστηκαν οι τρεις παλιοί καζάδες, Φιλιατών και Παραμυθιάς από τα Γιάννενα και Μαργαριτίου από την Πρέβεζα. Η πρώτη εισήγηση του κεντρικού διοικητικού συμβουλίου του βιλαετίου για την ίδρυση του σαντζακιού Ρεσαδιέ τοποθετείται στις αρχές του 1910 και ταυτόχρονα σχεδόν άρχισε η κατασκευή του νέου αμαξιτού δρόμου ανάμεσα στα Γιάννενα και την Ηγουμενίτσα. Το καθεστώς του σαντζακιού διατηρήθηκε αναλλοίωτο μέχρι την έκρηξη των Βαλκανικών πολέμων...». (Κοκολάκης 2003:268).

Το χωριό μετά την απελευθέρωση αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα. Ήταν στην ιδιοκτησία των Προναίων και άλλων μπέηδων της Παραμυθιάς, των εκκλησιών και μερικών κατοίκων, ενώ ο οικισμός δεν είχε αναγνωριστεί επισήμως ως κοινότητα, γιατί δεν είχε τον απαιτούμενο πληθυσμό των 300 κατοίκων.

Η κοινότητα Γρανίτσας αναγνωρίζεται και χαρακτηρίζεται με την ίδια ονομασία, σύμφωνα με το Β.Δ. 7-8-1919, ΦΕΚ.Α 184/1919 και εντάχθηκε στο 1347 διαμέρισμα με έδρα το Βραχώρι Παραμυθιάς. Το 1937 υπάγεται στην επαρχία Δωδώνης με το Β.Δ. 21-3-1937, ΦΕΚ.Α



119/1937. (Στοιχεία συστάσεως και εξελίξεως των δήμων και κοινοτήτων, 19 Νομός Ιωαννίνων, Αθήναι: Υπουργείου Εσωτερικών Διευθύνσεως Τοπικής Αυτοδιοικήσεως Τμήματος Δημοτικής και Κοινοτικής Διοικήσεως, 1962:120)

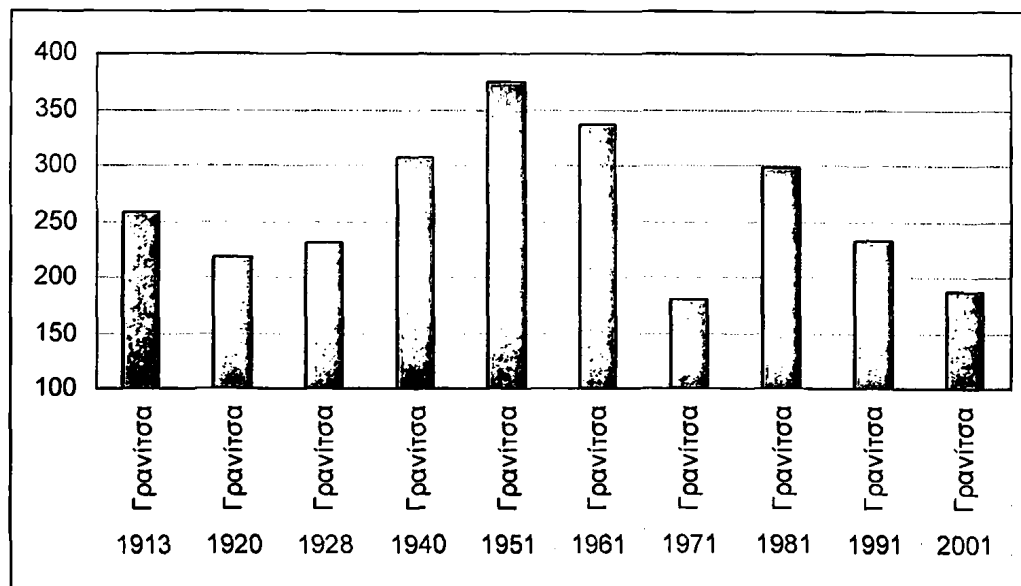
Οι πληροφορητές αναφέρουν ότι μέχρι το τέλος του 1930, υπήρχαν Μουσουλμάνοι που έρχονταν από την Θεσπρωτία και έπαιρναν την προμήθεια τους από τις καλλιέργειες των κατοίκων. «.....θυμάμαι εγώ τους Τούρκους απ' μας έπαιρναν τα καλαμπόκια. Ήμπορο αμ' πόσο καλαμπόκι μάζευες; Στα χρόνια μου.. ένας ο Ραχμής, ήταν πέρα στον Σιμιτζαίων ο Μαλίκης, Ραχμής ήταν ο θκος μας. Τι ήμαν ιγώ; 5 χρονών, το θυμάμαι σα να' ναι τώρα μπροστά στα μάτια μου. Τι ήταν αυτός; Ήταν μπέης, έρχονταν εδώ κι έπαιρνε τα ημόρατα απ' τα χωράφια. Αυτός έμενε ιδώ για να τα μαζεύει. Όχι εδώ τα ξερικά, μάζευε ό,τι ήταν κάτω στον κάμπο. Έκανες χίλια κιλά καλαμπόκι, δεν ξέρω πόσα έπρεπε να πάρει αυτός. Αυτό το θυμάμαι όταν ήμουν μικρή 4-5 χρονών.. πάρε εσύ απ'το '30 που ήμαν ιγώ και τόσο ήμαν...». (Σ. Σιώζου: συνέντευξη ν.19).

Το 1916 οι Γεώργιος Ζήκος και Λάμπρος Γιώργος αγόρασαν από τους Μεχμέτ Χαϊρεντιν και Μαλήκ Πρόνιο έναν υδρόμυλο εντός του χωριού και στην άκρη του και στις 25-6-1916 ο Σπυρ. Σαλούκας μεταμισθώνει τα εγκαταλειμμένα κτήματα του Ταλαάτ εφένδη και Χαβούζ Μουκεντιν στους γεωργούς Γεώργιο Μάντζιο και Ευάγγελο Ευθυμίου. Το 1919 οι γεωργοί Αναστάσιος Θεοδωρής και Γεώργιος Σταύρου νοικιάζουν το γεώμορο των κτημάτων του Φουάτ Πρόνιου και ο Γεώργιος Μάντζιος το γεώμορο του Ταλιάτ εφένδη. Το 1929 το χωριό είχε ιδιοκτήτες τον Κακραμάν Σουλεϊμαν Πρόνιο, τον Χαϊρεντιν Γιουσούφ Πρόνιο, τον Χατζή Σέχη, τον Μαλήκ Γιουσούφ Πρόνιο, τους κληρονόμους του Φουάτ Πρόνιου, τον Ταλάτ εφένδη, τον Μουχαρέμ Πρόνιο τον Μαχζάρ Ντίνο Γιουσούφ Βέη, τον Ρετζέπ Κασήμ, (Τζιόβας 2008:193).

Όσον αφορά τα χρόνια του Β' παγκοσμίου πολέμου, παρατηρεί κανείς πως δεν επηρέασε αρνητικά ή θετικά τον τρόπο ζωής των κατοίκων. «...Όπως ζούσαμε τότες ήταν και μετά, σάμπως τι άλλαξε;...εμάς δεν μα πειραζε κανένας εδώ...». (Δ. Γκουρογιάννης: συνέντευξη ν.4) . Οι προφορικές μαρτυρίες καθώς και η έρευνα σε αρχειακές πηγές οδηγούν στο συμπέρασμα πως ο εμφύλιος πόλεμος δεν «άγγιξε» την περιοχή της Ντουσκάρας και ειδικότερα την Γρανίτσα. Δεν αναφέρεται πουθενά να υπάρχουν κάτοικοι οργανωμένοι- ενταγμένοι σε κάποια από τις δυο πλευρές του πολέμου. ( Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) / ΓΕΣ / Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού / Έκδοση Αθήνα 1998 / Ανατύπωση 2006 και Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου / ΓΕΣ / Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού / Έκδοση Αθήνα 1998 / Ανατύπωση 2006)

## 2.4 Πληθυσμιακή εξέλιξη

Στο γράφημα και τον πίνακα (1) που ακολουθεί παρουσιάζεται η πληθυσμιακή εξέλιξη του χωριού από το 1913 μέχρι και το 2001. Με βάση τα παρακάτω στοιχεία παρατηρείται, κατά την απογραφή του 1940 και 1951 αύξηση των κατοίκων κατά 77 κατοίκους σε σχέση με το 1928 και επιπλέον 67 άτομα σε σχέση με το 1940. Εξετάζοντας και το δημοτολόγιο, σύμφωνα με τα επίθετα των οικογενειών, φαίνεται πως υπήρξαν μετακινήσεις από άλλες περιοχές προς την Γρανίτσα, εξαιτίας των κοπαδιών ή των χωραφιών που μπορούσαν να καλλιεργήσουν. Τα μεταπολεμικά χρόνια φαίνεται μία σταθερή μείωση του πληθυσμού, με εξαίρεση την δεκαετία του '80. Η αύξηση που παρατηρούμε την περίοδο αυτή οφείλεται στην μετακίνηση του αστικού πληθυσμού κατά την διάρκεια της απογραφής, με το σκεπτικό ότι θα ενισχυθεί οικονομικά η κάθε κοινότητα με βάση τους εγγεγραμμένους κατοίκους, άρα και της Γρανίτσας.



Πίνακας 1

|             |          |     |             |          |     |
|-------------|----------|-----|-------------|----------|-----|
| <b>1913</b> | Γρανίτσα | 258 | <b>1961</b> | Γρανίτσα | 337 |
| <b>1920</b> | Γρανίτσα | 218 | <b>1971</b> | Γρανίτσα | 180 |
| <b>1928</b> | Γρανίτσα | 231 | <b>1981</b> | Γρανίτσα | 298 |
| <b>1940</b> | Γρανίτσα | 308 | <b>1991</b> | Γρανίτσα | 232 |
| <b>1951</b> | Γρανίτσα | 375 | <b>2001</b> | Γρανίτσα | 187 |



ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΥΡΕΝΤΩΝ

(Τμήμα από το χάρτη της Ηπείρου συνημμένο στο τέλος του Β' τόμου της Ιστορίας του Άλ-  
-πασιά (Αθ. 1895) του Σπ. Άραβαντινού και φιλοτεχνημένο από τον Ζιτσίωτη χαρτογράφο  
ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΥΣΟΧΟΥ)

(Χάρτης 1)

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

### Οι μετασχηματισμοί στο χώρο και στον χρόνο

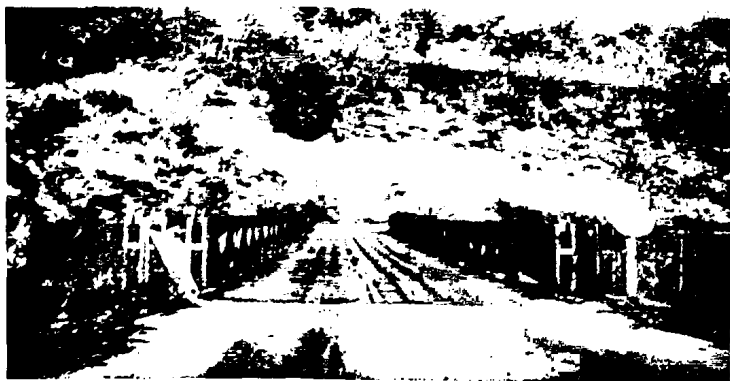
#### 3.1 Γεωγραφικά και διοικητικά όρια της Γρανίτσας

Η περιοχή της Ντουσκάρας αποτελείται από τα χωριά Γρανίτσα, Κερασέα, με συνοικισμό τα Λωζιανά, Πολύδωρο, Ραδοβίζι, με συνοικισμό το Διχούνι και Σενίκο, με οικισμούς το Μικροχώρι και τη Δομολεσσά. Η Ντουσκάρα ανήκει στην επαρχία Δωδώνης Ιωαννίνων. Το όνομα της περιοχής προέρχεται από το είδος της βλάστησης ενός συγκεκριμένου τύπου δρυός, το ντούσκο.

Οι ορεινοί όγκοι του Κασιδιάρη (1329 υψ.), των Κουρέντων (1172 υψ.) και του Τόμαρου (1816 υψ.) καταλαμβάνουν το δυτικό τμήμα του Ν. Ιωαννίνων, σχηματίζοντας μια συνεχή γραμμή χαμηλών βουνών με κατεύθυνση βορειοδυτική- νοτιοανατολική. Στα νοτιοανατολικά αυτής της ορεινής γραμμής ορθώνεται κατακόρυφα η συμπαγής ορεινή μάζα του Τόμαρου, ενώ τα βουνά των Κουρέντων και ο Κασιδιάρης χαμηλώνουν προς τα βορειοδυτικά μέχρι το Πωγώνι. Η συνέχεια αυτού του ορεινού φράγματος διακόπτεται από τον ποταμό Καλαμά που χωρίζει τον Κασιδιάρη από τα όρη των Κουρέντων και τον ποταμό Τύρια, που κυλάει ανάμεσα στα όρη των Κουρέντων και τον Τόμαρο, για να χυθεί στον Καλαμά. (Νιτσιάκος- Αράπογλου-Καρανάτσης 1998:273).

Η περιοχή της Ντουσκάρας οργανώθηκε στις ανατολικές πλευρές του βορειότερου άκρου της οροσειράς Σουλίου και παρουσιάζει περισσότερο δασικά χαρακτηριστικά και λιγότερο καλλιεργήσιμη γη. Τα χωριά της Ντουσκάρας αποτελούνταν από αρκετούς συνοικισμούς, κάποιοι από τους οποίους διαλύθηκαν παλιότερα αλλά μας έχουν μείνει τα τοπωνύμια και τα ίχνη τους στον χώρο. Αυτό το οικιστικό σύστημα σε συνδυασμό με το παραγωγικό σύστημα και την προβιομηχανική τεχνολογία και τις υποδομές (νερόμυλοι, γεφύρια, χάνια, κ.τ.λ.) συγκροτούν την εικόνα του ανθρωπογενούς τοπίου στην περιοχή, που φυσικά, όπως και αλλού, παρουσιάζει εδώ και αρκετά χρόνια τα χαρακτηριστικά της εγκατάλειψης. (Νιτσιάκος-Αράπογλου-Καρανάτσης 1998:276).

Η επικοινωνία με τα Γιάννινα γίνεται μέσω της 19<sup>ης</sup> επαρχιακής οδού από δύο κύριες διασταυρώσεις. Η πρώτη την συνδέει με την εθνική οδό Ιωαννίνων- Ηγουμενίτσας στη θέση Τύρια, και η δεύτερη με τα Κούρεντα μέσω του





Στον παραπάνω χάρτη (2) φαίνεται στο κέντρο η



παρεμβάσεις και κατασκευές (καλύβες, βρύσες, γεφύρια) οριοθετούν την οικιστική έκταση, διαγράφοντας στον φυσικό χώρο μία νοητή περιφέρεια.

Με κέντρο λοιπόν τη Γρανίτσα, τα φυσικά όρια της κοινότητας ξεκινώντας από το βορρά είναι η τοποθεσία Λέριζα και Μαρμαρόλακκος. Βορειοδυτικά είναι ο ποταμός Τύρια και το σημείο του ποταμού που χωρίζει τη Γρανίτσα από τα Κούρεντα, λέγεται Γουλάς. Ανατολικά είναι η Παλιουρή και το Χιλιομόδι, ενώ συνεχίζοντας στα νοτιοανατολικά όρια είναι ο λάκκος Τουμπά και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Νότια είναι η ράχη Μπιπούνη και δυτικά είναι η ράχη Λαντούση. Στις περιοχές αυτές βρίσκονται και τα χωράφια των ντόπιων όπου στα περισσότερα αναφέρονται με το όνομα της τοποθεσίας που βρίσκονται.

Ο ευρύτερος χώρος οριοθετείται από το όρος Κασσιδιάρη προς τον βορρά, τα όρη Κουρέντων ανατολικά, τα όρη του Σουλίου νότια και τα «Ζαλόγγατα» δυτικά.

### **3.2 Ο οικιστικός χώρος**

#### **3.2.1. Οι μαχαλάδες**

Η πλατεία, όπως αναφέρθηκε, ανήκει χωροταξικά σε έναν από τους τέσσερις μαχαλάδες του χωριού, το μεσοχώρι και είναι το σημείο αναφοράς για τους υπόλοιπους. Αναλυτικά οι μαχαλάδες του χωριού είναι η Γραβίλα, η Καλούτσιανη, και η Ράχη.

Η Γραβίλα βρίσκεται νοτιοδυτικά της πλατείας. Το όνομα της το πήρε από το χαμηλό δέντρο, τον γράβο, όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά. Τα κλαριά του το χειμώνα δεν έχουν φύλλα και είναι ξερά. Αυτός ο μαχαλάς χωρίζεται σε μικρότερα τμήματα και παίρνουν την ονομασία τους από τις οικογένειες που κατοικούν στις επιμέρους γειτονιές, για παράδειγμα οι Γκουρογιανναίοι, οι Μαντζαίοι κτλ. Το πατρογραμμικό σύστημα εγκατάστασης που αποτυπώνεται στον οικιστικό χώρο μας παραπέμπει στις δομές της αγροτικής κοινότητας.

Ο μαχαλάς Καλούτσιανη βρίσκεται νοτιοανατολικά από το μεσοχώρι και οι ντόπιοι δεν γνωρίζουν από πού πήρε την ονομασία της. Κι εδώ υπάρχουν γειτονιές που ξεχωρίζουν ονομαστικά, από τα μεγάλα σόγια που κατοικούσαν σε αυτές, όπως οι Τατσακαίοι, οι Τζουκαίοι κτλ.

Ο μαχαλάς Ράχη ή όπως αλλιώς λέγεται ράχη Παπαγιωραίων ή Παπαδαιών, βρίσκεται νότια της πλατείας και πάνω από τον δεύτερο κεντρικό δρόμο που οδηγεί στο Ραδοβίζι. Σύμφωνα με την προφορική παράδοση η ονομασία της προέρχεται από τον παπά- Γιώργη, τον παπά του χωριού, που έζησε στο χωριό την περίοδο του μεσοπολέμου και είχε το σπίτι του στην συγκεκριμένη τοποθεσία. Σύμφωνα με τις πληροφορίες, ο παπα- Γιώργης έφυγε για να μείνει σε μοναστήρι στο Μονοδένδρι ύστερα από τον θάνατο της γυναίκας του.



### 3.2.2 Η πλατεία

Ο οικισμός σηματοδοτεί την ιστορική διάρκεια της κοινότητας και όχι μόνο. Αραιοχτισμένος στην περιφέρεια, πυκνώνει πλησιάζοντας στο κέντρο. Είναι η κεντρική πλατεία, που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον όλης της κοινότητας, ή αλλιώς το ονομαζόμενο από τους ντόπιους «Μεσοχώρι». «...Η πλατεία του χωριού θυμίζει αρχαίο ελληνικό θέατρο, όπου στο κέντρο του διαδραματίζονται οι ρόλοι και αμφιθεατρικά απλώνονται οι θεατές. Όποιο περιστατικό κι αν συμβεί περνάει πάντα από το κέντρο της πλατείας και ύστερα απλώνεται στο υπόλοιπα τμήματα του χωριού...». (Αράπογλου 2000:7-8).

Δύο είναι οι κύριοι δρόμοι επικοινωνίας της κοινότητας, που διέρχονται από την πλατεία και την ενώνουν με τον έξω κόσμο. Ο ένας ενώνει το χωριό με το Ραδοβίζι, το Πολύδωρο και εν συνεχεία με την εθνική οδό Ιωαννίνων- Ηγουμενίτσας και ο άλλος με τα χωριά Κούρεντα, Χίνκα που επίσης οδηγεί στην εθνική οδό Ιωαννίνων- Ηγουμενίτσας. Ο πρώτος έγινε το 1952 με προσωπική εργασία των κατοίκων και ο δεύτερος που προϋπήρχε για να εξυπηρετεί την διέλευση των χωριανών προς τα χωράφια τους που βρίσκονταν στον Γουλά, αλλά και την επικοινωνία με τα απέναντι χωριά, Κούρεντα, Χίνκα, διανοίχτηκε και ασφαλτοστρώθηκε το 2007.

Η πλατεία βρισκόταν σε διαφορετική τοποθεσία από αυτή που είναι σήμερα και αποτελούσε το κέντρο διάφορων κοινωνικών εκδηλώσεων. Ήταν κάτω από το σημερινό νεκροταφείο του χωριού, που είναι κι αυτό στο κέντρο, απέναντι από το καφενείο του Μιχάλη Σιμιτζή, το οποίο σήμερα δεν υπάρχει. Η πλατεία μεταφέρθηκε τη δεκαετία του '50 και η σημερινή μορφή της διαμορφώθηκε κατόπιν πολλών παρεμβάσεων που γινόταν στον χώρο για σειρά ετών. Η πλατεία ήταν χωμάτινη και με τη βοήθεια της αδελφότητας, γίνεται τσιμεντένια το 1984.

Αυτή η αλλαγή συμβαίνει μετά τη δεκαετία του '50 γιατί οι νέες οικιστικές αντιλήψεις 'επιβάλλουν', ουσιαστικά στον αγροτικό χώρο, τα σύγχρονα υλικά δόμησης, όπως κεραμίδια, τσιμέντο, τούβλα, αλουμίνιο, τσιμεντότουβλα κτλ.

Στα δυτικά της πλατείας φυτεύτηκαν δέντρα (ακακίες), το 1957, με πρωτοβουλία του δασκάλου του σχολείου Κολιγιάννη. Οι ακακίες για τους ντόπιους (μόνιμους κάτοικους και ξενιτεμένους) έχουν συμβολική σημασία: είναι σημείο αναφοράς και συνεύρεσης π.χ. το βράδυ λένε «ραντεβού στις ακακίες». Όταν νοσταλγούν τα βράδια στο χωριό θυμούνται τα δέντρα αυτά και όλα τα σημαντικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν εκεί, όπως εκλογικές αναμετρήσεις, θέματα της κοινότητας που χρειάζονταν άμεση επίλυση, καθώς και διάλογοι με καυστικά σχόλια και χαρούμενες συζητήσεις. Βλέπουμε λοιπόν πως ό,τι είναι για άλλα χωριά ο πλάτανος στην πλατεία του χωριού, είναι για τους Γρανιτσιώτες οι ακακίες.

Το 1996 ύστερα από ενέργειες της κοινοτικής αρχής έγιναν εργασίες για να πλακοστρωθεί η πλατεία. Οι πλάκες είναι γρανιτσιώτικες και η εξόρυξή τους έγινε από το έδαφος του χωριού, κυρίως από την μεριά του



δρόμου που οδηγεί στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου, (θέση Γρούτσικο). Ο περίγυρός της έχει φανάρια παλαιού τύπου, που λειτουργούν με ρεύμα. Απαραίτητο τότε κρίθηκε να χτιστεί και η 'λότζια', μια πέτρινη, δηλαδή, κυκλική κατασκευή γύρω από τον κορμό του πλατάνου (που φυτεύτηκε το 1997), ως συμπλήρωμά του, σε ύψος σαράντα περίπου εκατοστών από το επίπεδο της πλατείας.

Στη βόρεια πλευρά της πλατείας είναι χτισμένο το Πνευματικό Κέντρο του χωριού. Χτισμένο με πέτρα όπως και τα περισσότερα κτίρια,



θυμίζει αρκετά τον παλιό τρόπο χτισίματος. Η στέγη έγινε με κεραμίδι ενώ πρόσφατα το 2005 τα ξύλινα πανζούρια αντικαταστάθηκαν με αλουμίνιο.

«....Το κτίριο αυτό ήταν το σχολείο. Κατά τη στατιστική του 1898-1899 στην εκκλησιαστική περιφέρεια Βελλάς αναφέρεται το χωριό από τον Φώτη Οικονόμου, ως Κακογρανίτσα και αριθμεί ένα δημοτικό σχολείο, με 35 μαθητές και 1 διδάσκαλο....». (Οικονόμου 1987:42). Από το 1909 εφάρμοζε το πρόγραμμα των σχολείων της ελεύθερης Ελλάδας και λειτουργούσε με τέσσερις τάξεις και από το 1913 σε όλα τα σχολεία δόθηκαν διδακτικά βιβλία από την Παλαιά Ελλάδα. (Νικολαΐδης 1992:49). Από το 1927 το σχολείο λειτούργησε ως εξατάξιο και οι μαθητές βαθμολογούνταν με κλίμακα από 1 έως 10. Όσοι αποφοιτούσαν από το σχολείο συνέχιζαν τις σπουδές τους στο σχολαρχείο Κουρέντων. Το σχολείο ανήκε στην πρωτοβάθμια εκπαιδευτική Περιφέρεια Θεσπρωτίας μέχρι το 1937. Το 1954 η Βασιλική Πρόνοια έκανε επέκταση του σχολικού κτιρίου και με προσωπική εργασία δόθηκε η σημερινή του μορφή. Ο μέσος αριθμός ήταν περίπου 100 μαθητές μέχρι τη δεκαετία του '50, μετά μειώθηκε στο μισό, μέχρι που έκλεισε. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, οι μαθητές του χωριού αναγκάστηκαν να διακόψουν το σχολείο με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο το 1940, γιατί το σχολείο έκλεισε για 4 χρόνια. Όταν ξανάνοιξε οι μαθητές έπρεπε να περνάν 2 τάξεις τη χρονιά για να αναπληρώσουν τον χαμένο χρόνο,

καθώς και παιδιά με διαφορά ηλικίας, φοιτούσαν στις ίδιες τάξεις. Το 1947 έκλεισε εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου και λειτούργησε πάλι το 1949.



Το εγκαταλειμμένο καινούριο κτίριο του σχολείου

Το 1964 γίνεται καινούριο κτίριο για να στεγαστεί το σχολείο οπότε και μεταφέρεται από το κέντρο του χωριού, στη Ράχη. Σήμερα το Πνευματικό Κέντρο χρησιμοποιείται για διάφορες εκδηλώσεις του συλλόγου.

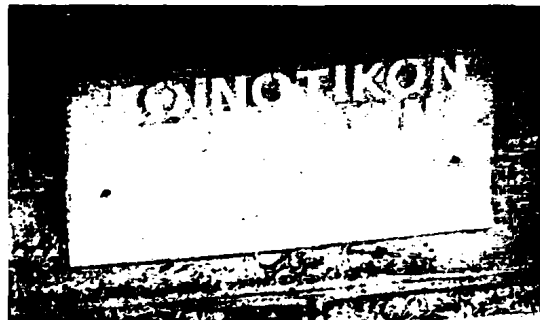
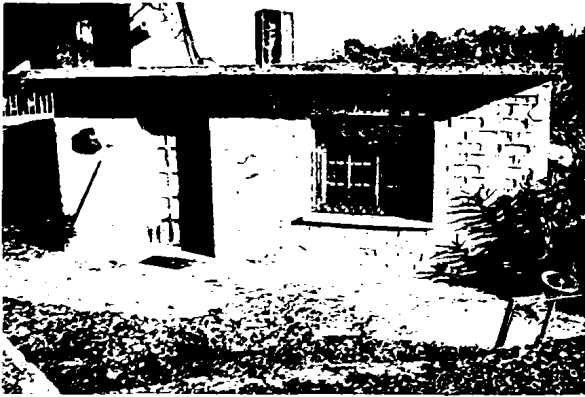
Δίπλα από το Πνευματικό Κέντρο και προς την πίσω πλευρά του, η αδελφότητα με έξοδα δικά της έφτιαξε μια παιδική χαρά, το 1984, μαζί με την τσιμεντένια πλατεία, η οποία μεταφέρθηκε δίπλα στην εκκλησία. Αυτό αποτελεί μεταφορά ενός κατ' εξοχήν αστικού στοιχείου σε έναν χώρο που δεν υπάρχουν περιορισμοί της πόλης στο παιχνίδι των παιδιών.

Το Κοινοτικό γραφείο βρίσκεται δίπλα από την κεντρική πλατεία, στην ανατολική της μεριά. Χτίστηκε το 1948 με τον ίδιο τρόπο χτισίματος, που είχε και το Πνευματικό Κέντρο, με πέτρα, και φιλοξένησε αρκετούς προέδρους της κοινότητας με τα κοινοτικά τους συμβούλια. Τελευταία φορά που οι χωριανοί το είδαν ανοιχτό ήταν το 1998 στις δημοτικές εκλογές. Ακριβώς για τον λόγο αυτό, επειδή δεν ξαναχρησιμοποιήθηκε για το κοινό, θεώρησαν ότι δεν ήταν αναγκαία η επισκευή του κτιρίου. Όπως φαίνεται και από την εικόνα το κοινοτικό γραφείο δεν έχει στέγη και παρέμεινε με τα ξύλινα παράθυρα. Εσωτερικά έχει κάποια έγγραφα, όμως τα περισσότερα μεταφέρθηκαν στο δημαρχείο στο χωριό Βουτσαράς.

Ανατολικά και δυτικά της πλατείας είναι τα 2 μαγαζιά-καφενεία του χωριού. Δυτικά το καφενείο έχει την ονομασία της εκκλησίας «Ταξιάρχες», γιατί ανήκει στην εκκλησία. Το μαγαζί το έπαιρνε κάποιος που ήθελε να το δουλέψει ύστερα από πλειστηριασμό, τον οποίο αποφάσιζε το εκάστοτε διοικητικό συμβούλιο και γινόταν δημόσια στον χώρο της πλατείας (συνήθως μέσα στο Πνευματικό Κέντρο).

Το άλλο μαγαζί, στα ανατολικά και πάνω από το Κοινοτικό Γραφείο, ανήκει σε ιδιώτη, τον Δημήτρη Γκουρογιάννη. Το 1973-74 έχτισε το σπίτι

και το μαγαζί. Και τα δύο μαγαζιά εξυπηρετούσαν και εξυπηρετούν τις ανάγκες των κατοίκων, προμηθεύοντας τους τα απαραίτητα για το νοικοκυριό (λάδι, ψωμί, απορρυπαντικά, κτλ), λειτουργώντας και ως καφενεία. Οι γυναίκες μέχρι και την δεκαετία του '80 δεν σύχναζαν στα καφενεία, όπως οι άντρες του χωριού, αλλά συνήθιζαν να πίνουν καφέ στο σπίτι και να κουβεντιάζουν. Όμως το φαινόμενο αυτό σταδιακά αλλάζει, κατά κύριο λόγο από τις γυναίκες που διέμεναν στα αστικά κέντρα κι επισκέπτονταν το χωριό σε περιόδους διακοπών.

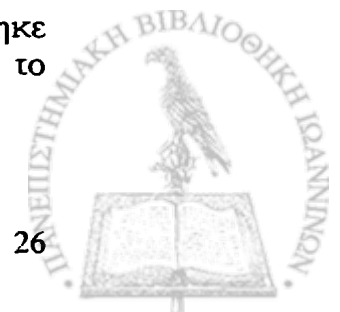


Η κεντρική εκκλησία του χωριού είναι αφιερωμένη στους Ταξιάρχες Μιχαήλ και Γαβριήλ και γιορτάζει στις 8 Νοεμβρίου. Ο ρυθμός της είναι Βασιλική τρίκλιτη, με σχετικά νέες αγιογραφίες, χρονολογούμενες από το 1970 που έγιναν από τους ντόπιους αγιογράφους, Δημοσθένη Ευθυμίου και Ελευθέριο Γκουρογιάννη. Η εκκλησία βρίσκεται απέναντι από το Πνευματικό Κέντρο, και πάνω από την πλατεία. Είναι σε τέτοια τοποθεσία που σχεδόν όλοι οι κάτοικοι από τα σπίτια τους μπορούν να την βλέπουν. Η πρόσβαση από την πλατεία γίνεται από τα σκαλιά τα οποία βρίσκονται δεξιά και αριστερά από τον δρόμο. Η αριστερή πλευρά οδηγεί στο νεκροταφείο, ενώ η δεξιά, στην μπροστινή είσοδο της εκκλησίας. Στη θέση αυτή υπήρχε ο παλιός ναός ο οποίος χτίστηκε το 1890 και η αποπεράτωση έγινε το 1912. Την εκκλησία την γκρέμισαν το 1953 για να χτιστεί ένας πιο μεγάλος ναός με πέτρα του χωριού και ολοκληρώθηκε το 1956. Η εκκλησία όπως και τα άλλα προαναφερθέντα κτίρια, έγιναν με προσωπική εργασία των κατοίκων, όπως αναφέρουν οι πληροφορητές. Η προσωπική εργασία σημαίνει για τους κατοίκους ομαδική δουλειά και μοιρασμένη. Δηλαδή, κάποιιοι θα πήγαιναν για να βγάλουν την πέτρα, άλλοι θα την μετέφεραν, κάποιιοι άλλοι θα έχτιζαν και ούτω καθ' εξής, αφήνοντας τις δουλειές τους για όσο χρονικό διάστημα χρειαζόταν, χρησιμοποιώντας ακόμη και τα ζώα τους για να βοηθήσουν. (Εκτενέστερη αναφορά γίνεται στην ενότητα 4.3). Ο αυλόγυρος της εκκλησίας είναι με πέτρα και περιστοιχίζεται από κάγκελα. Η στέγη είναι χισιμένη με κεραμίδια. Η παλιά καμπάνα αντικαταστάθηκε με ηλεκτρική κι ένα τεράστιο ρολόι τοποθετήθηκε το 2001 στο καμπαναριό δείχνοντας στο χωριό την ώρα και χτυπώντας κάθε φορά στην αλλαγή της. Με το πέρασμα του χρόνου, ύστερα από την διαμαρτυρία των χωριανών, σταμάτησαν την λειτουργία του και τώρα είναι ένα 'διακοσμητικό' στοιχείο του καμπαναριού.

Πίσω από το ναό βρίσκεται το νεκροταφείο του χωριού με το κοιμητήριο, όπου στις μέρες μας εκδηλώνονται θρησκευτικές τελετές (μνημόσυνα, τρισάγια, κτλ) με εξέχουσα πρακτική την ταφή των νεκρών.

Δίπλα από το νεκροταφείο και την εκκλησία είναι το καινούριο Σπίτι Παιδιού', που ιδρύεται στην Γρανίτσα το 1965, αρχικά σε τοποθεσία διαφορετική από την σημερινή, ( 50 μέτρα περίπου πιο πάνω προς την Ράχη) και ανήκε στον ιδιώτη Δημοσθένη Γκουρογιάννη, ο οποίος το νοίκιαζε στον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας μέχρι το 1987. «...Σπίτι του Παιδιού ονομάστηκαν τα ιδρύματα που δημιούργησε το 1950-1955 το Βασιλικό Ίδρυμα Πρόνοιας κάτω από την προσωπική φροντίδα της Βασίλισσας Φρειδερίκης, για τη φροντίδα των παιδιών σε 260 Ακρτικά χωριά της Βόρειας Ελλάδας. Το 1955 αναφέρονταν ότι λειτουργούσαν 140 Σπίτια του Παιδιού και 20 παραρτήματα στα οποία φοιτούσαν 25.000 άτομα και πλέον ετησίως στην Ήπειρο, Μακεδονία και Θράκη, ενώ το 1965 λειτουργούσαν 260 Σπίτια του Παιδιού στα οποία παρακολουθούσαν τα προγράμματά τους 53.857 παιδιά...». (Ανδρέου-Ηλιάδου, Τάχου-Μπετσάς 2008). Η Βασιλική Πρόνοια μετονομάστηκε αργότερα, με το Φ.Ε.Κ. 125/2.6.1970, σε Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.). Στόχος ήταν η υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων επικεντρωμένων στη γεωργία και την κτηνοτροφία, αλλά και εκπαιδευτικά προγράμματα που επικεντρώνονταν στον αλφαριθμητικό ντόπιων. Ο Ε.Ο.Π. παράλληλα με αυτές τις δραστηριότητες, αναπτύσσει και την Οικοτεχνία με στόχο την διατήρηση και διάδοση της Λαϊκής Τέχνης και την ενίσχυση του οικογενειακού εισοδήματος με την επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση των αγροτισσών. Το οικοτεχνικό πρόγραμμα του Οργανισμού, έχει σκοπό την οικονομική και κοινωνική στήριξη ανειδίκευτων και οικονομικά ασθενών γυναικών της ελληνικής υπαίθρου, αλλά και την διάσωση και διάδοση της ελληνικής παραδοσιακής τέχνης στο χώρο της ταπητουργίας - κλιμοποιίας και του κεντήματος. Αναδημιουργούν έργα που είναι εμπνευσμένα από τον πλούτο της ελληνικής φύσης, από αρχαίες τοιχογραφίες, από τη νεότερη Λαϊκή Τέχνη. Στην Γρανίτσα οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν με σειρά τον αργαλειό που τους παρείχε η Πρόνοια, σε συγκεκριμένες μέρες και ώρες. Αρχικά το κύριο μέλημα τους ήταν να φτιάξουν υφαντά, που ήταν χρήσιμα στην καθημερινότητα, όπως κουβέρτες (φλοκάτες), που τις χρησιμοποιούσαν για να σκεπάζονται αλλά και να τα στρώνουν στο πάτωμα στα σπίτια τον χειμώνα. Εφόσον κάλυπταν πρώτα τις βασικές χρηστικές ανάγκες, συνέχιζαν με την ύφανση της προίκας για τις ίδιες ή τα παιδιά τους. Παράλληλα λειτουργούσε και η δανειστική βιβλιοθήκη με πλούσιο υλικό για να εμπλουτίζουν τα παιδιά τις γνώσεις τους. Σύμφωνα με την δασκάλα του Σπίτι παιδιού', «...στην βιβλιοθήκη αυτή έβρισκε κανείς διηγήματα γνωστών και νέων συγγραφέων, θεατρικούς διαλόγους, ελληνική ιστορία και φιλοσοφία, χριστιανική θρησκεία, παραμύθια ελληνικά και ξένα, σατυρικά ποιήματα και τραγούδια.....». (Συνέντευξη ν.11). Το Σπίτι Παιδιού κλείνει στην Γρανίτσα το 1997.

Το καινούριο κτίριο που παραχωρήθηκε στην Πρόνοια, χτίστηκε ύστερα από παραχώρηση του οικοπέδου από κάτοικο του χωριού, το 1986 με προσωπική εργασία πάλι των ντόπιων.



Κάτω από την εκκλησία, στην δεξιά πλευρά, δίπλα στον δρόμο, βρίσκεται η στέρνα, η οποία χρησιμοποιούνταν από τους κατοίκους για να ξεδιψάσουν τα ζωντανά τους, όταν γυρνούσαν από την βοσκή. Ο χώρος διαθέτει στέγαστρο, για προστασία από την βροχή, το οποίο αρχικά ήταν τσιμεντένιο και πριν από 10 χρόνια αποφάσισαν οι ντόπιοι ότι δεν ταιριάζει πλέον το τσιμέντο στην αισθητική του χώρου και με την οικονομική ενίσχυση της Αδελφότητας ξεκίνησαν την διαμόρφωση του με πέτρα του χωριού.

Δίπλα στη στέρνα υπάρχει ένα εγκαταλελειμμένο διώροφο κτίριο. Ήταν το καφεπαντοπωλείο του χωριού που ανήκε στον Λάμπρο Παππά και λειτούργησε μέχρι το 1976. Στον κάτω όροφο ήταν το μαγαζί-καφενείο και στον πάνω οι αποθήκες, όπου είχε το καλαμπόκι που πουλούσε στους χωριανούς. Όταν έπαψε η λειτουργία του χρησιμοποιήθηκε σαν αποθήκη από το μαγαζί της εκκλησίας, ενώ ο πάνω όροφος μετατράπηκε σε χώρο αναψυχής για τα παιδιά του χωριού.

Συμπερασματικά θα λέγαμε πως στις μέρες μας η πλατεία της Γρανίτσας έχει υποστεί μια αλλαγή στην αισθητική της από 'αστικές παρεμβάσεις'. Αποτελεί τον μοναδικό δημόσιο χώρο, που ενώνει πραγματικά ή συμβολικά όλα τα μέλη της κοινότητας που βρίσκονται στη διασπορά. Ταυτόχρονα είναι το μέρος που γίνονται οι πολιτικές διεργασίες κατά τη διάρκεια των βουλευτικών και κοινοτικών τότε, δημοτικών τώρα, εκλογών. Παράλληλα, είναι το μέρος που λαμβάνει χώρα το πανηγύρι του χωριού, καθώς και εκδηλώσεις, (σπάνια σήμερα), όπως γάμοι, βαφτίσεις, κτλ. Είναι ο χώρος της καθημερινής βόλτας για καφέ, των συζητήσεων και σχολιασμών για διάφορα καθημερινά θέματα. Τα ζητήματα που αφορούν την κοινότητα συζητιούνται στο κέντρο και τα πιο σημαντικά σε ανοικτές συνελεύσεις, όπως το 1995 σχετικά με το σημαντικό πρόβλημα του νερού ύδρευσης που αντιμετώπιζε η κοινότητα.

### 3.2.3 Βρύσες- μπρίμια- πηγάδια

Σημαντικά σημεία αναγνώρισης στον χώρο αποτελούσαν οι βρύσες και οι πηγές (μπρίμια). Εκτός από τον καθαρά πρακτικό χαρακτήρα τους, την παροχή νερού για την καθημερινή χρήση και το πότισμα των ζώων, είχαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική ζωή του χωριού.

Η πιο γνωστή βρύση που εξυπηρετούσε τους κατοίκους με πόσιμο νερό ήταν στη θέση 'Βρύσες', δυτικά του χωριού, 200 μέτρα περίπου από την πλατεία. Άλλη μία βρύση με πόσιμο νερό είναι στο Μάρμαρο, ή Μαρμαρόλακος, 300 μέτρα από την παραπάνω θέση 'Βρύσες'. Στον Μαρμαρόλακο έγινε η πρώτη ύδρευση του χωριού που εξυπηρετούσε την κοινότητα μέχρι το 1998. Επειδή το νερό δεν επαρκούσε να εξυπηρετήσει τις ανάγκες των κατοίκων, έγινε επέκταση του δικτύου ύδρευσης από τον 'υδρευτικό σύνδεσμο Κουρέντων'. Στο δρόμο προς την περιοχή Λαντούσι είναι η Βρύση του Μπέη (ενδεχομένως να άνηκε ή να έπινε από αυτή τη βρύση κάποιος μπέης).

Από τις πηγές του χωριού οι ντόπιοι προμηθεύονταν νερό για τις ανάγκες τους καθώς και για το πότισμα των ζώων τους. Ανάμεσα από την Παλιουρή και τον Γλα, ανατολικά του χωριού υπάρχει η πηγή Βουρβαλιά. Σε κάποιες περιπτώσεις που η πηγή έτρεχε από το χωράφι κάποιου, πότιζαν και τα χωράφια τους, όπως είναι η πηγή των Μαντζαίων, που είναι στα ομώνυμα χωράφια. Άλλη μία είναι η πηγή Τουμπιά, κοντά στην τοποθεσία Γρούτσικο προς την εκκλησία του Αγίου Νικολάου και η πηγή στο Βαρκό στον μαχαλά της Καλούτσιανης. Οι παραπάνω πηγές χρησιμοποιούνταν και για το πότισμα των κήπων (μποστάνια).

Σήμερα αυτοί που ξέρουν τις βρύσες είναι οι πιο μεγάλοι σε ηλικία, ενώ οι νεότεροι αγνοούν την ύπαρξη τους. Οι περισσότερες δεν χρησιμοποιούνται και τα σημάδια τους στον χώρο δεν είναι εμφανή.

Στον μαχαλά της Καλούτσιανης υπάρχει ένα πηγάδι, το λεγόμενο πηγάδι «Κούλα». Σύμφωνα με τις μαρτυρίες υπήρχε ένας μπέης που ερχόταν από την Παραμυθιά και έμενε στο χωριό μέχρι να μαζέψει τη σοδιά που του αντιστοιχούσε. Είχε το κοτσέκι εκεί που το θυμούνται οι πιο μεγάλοι ως ένα ψηλό πύργο. Το 1935 οι ντόπιοι το γκρέμισαν για να πάρουν την πέτρα και να χτίσουν κάποια σπίτια στο χωριό. Αργότερα το πηγάδι έγινε τόπος συνάντησης όπου πέρναγε το πρωί ο «μπάντζιος» ( υπάλληλος που μετέφερε το γάλα) για να πάρει το γάλα από τους ντόπιους παραγωγούς και να το μεταφέρει στη βιομηχανία γάλακτος «Δωδώνη». Για τις γυναίκες ήταν επίσης ένα σημείο συνάντησης όπου μαζί με το γέμισμα του νερού για το σπίτι, έβρισκαν αφορμή για κουβέντα. Το 1996 χτίστηκε με πέτρα κι έγινε κι ένας κλειστός χώρος προκειμένου να προστατεύονται από την βροχή όσοι θέλουν να καθίσουν. Σήμερα είναι ο χώρος που πάνε οι πιο μεγάλοι σε ηλικία, την απογευματινή βόλτα κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών και κουβεντιάζουν διάφορα θέματα, ενώ οι πιο νέοι συχνάζουν κατά τις βραδινές ώρες.

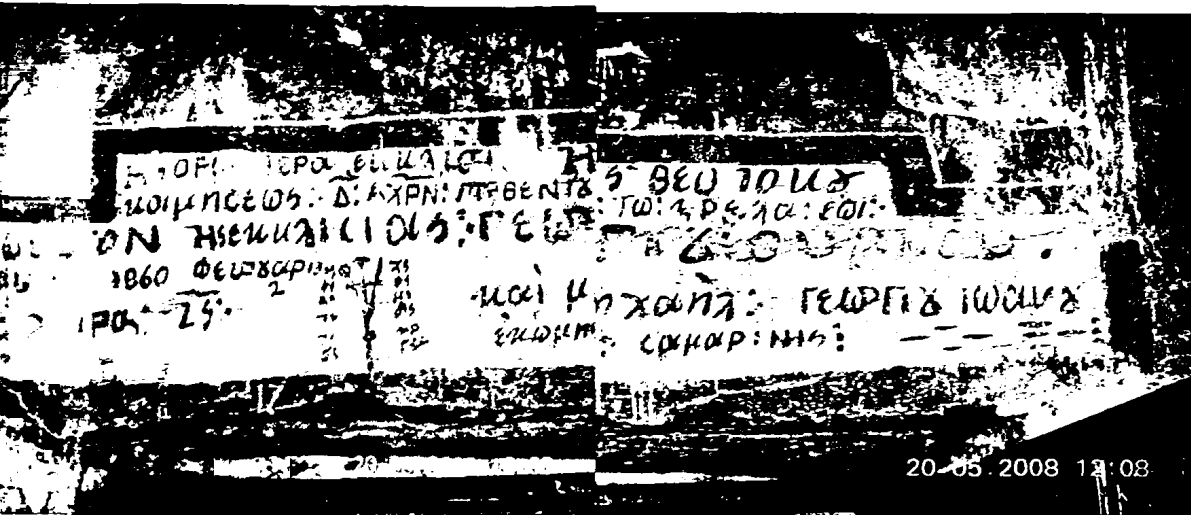
Υπήρχαν και άλλα πηγάδια που εξυπηρετούσαν το χωριό γι' αυτούς που ήταν σε πιο μακρινά σημεία. Αυτά ανήκαν σε ιδιώτες και με έγκρισή τους μπορούσαν να προμηθευτούν το νερό οι υπόλοιποι, και σε αυτούς οφείλεται οι ονομασία τους. Είναι το πηγάδι στου Κωτσοβαγγέλη (Κων/νος Παππός) τα χωράφια, του Βαγγέλη- Μήτρου (Ευάγγελος Παππός), του Λάμπρο- Νάσιου (Λάμπρος Παππός) και του Μήχο- Νάσιου (Μιχάλης Παππός).

### 3.2.4. Οι εκκλησίες του χωριού

Εκτός από την κεντρική εκκλησία των Ταξιαρχών, στα όρια του χωριού υπάρχουν κι άλλες εκκλησίες. Στο νοτιοανατολικό μέρος του χωριού βρίσκεται η εκκλησία του Αϊ- Νικόλα. Ο παλιός ναός χτίστηκε το 1745 ο οποίος καταστράφηκε με το πέραςμα του χρόνου και το 1990 κατασκευάστηκε καινούριος δίπλα στον παλιό.

Στα δυτικά της κοινότητας βρίσκεται το Μοναστήρι της Παναγίας κάτω ακριβώς από το δρόμο Πολύδωρου – Γρανίτσας. Από το παλιό Μοναστήρι σώζεται σήμερα μόνο το μικρό καθολικό του, μονόκλιτη βασιλική, με πρόναο, κυρίως ναό και ιερό βήμα. Στο εσωτερικό της εκκλησίας αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου υπάρχουν αγιογραφίες του 1860. Στο υπέρθυρο του κυρίως ναού υπάρχει μια επιγραφή η οποία διαβάζεται ως εξής:

« *Ηστορθι ιερά έκκλισην της Θεοτόκου κοιμήσεως Δ:ΑΧΡΝ: Παθενιου :Ιω :Βελά: επιροπεύων της εκκλησίας: Γεωργίου Θύμιου Νάσου 1860 Φεβρουάριον 2 διά κείρας 25 και Μιχαήλ :Γεωργίου Ιωάννου εκωμης:Σαμαρίνης*». <sup>2</sup>



Από το κτιριακό συγκρότημα σώζεται μόνο το καθολικό της μονής, στον τύπο του καμαροσκέπαστου ναού με μεταγενέστερο νάρθηκα (πρόναο). Εσωτερικά ο ναός είναι κατάγραφος. Στο άνω τμήμα σώζονται, ημι-κατεστραμμένες οι περισσότερες, αξιόλογες μεταβυζαντινές τοιχογραφίες της ίδιας, περίπου, περιόδου με το χρόνο ανέγερσης του καθολικού. Οι αγιογραφίες του κάτω τμήματος έχουν επιζωγραφισθεί από σαμαρινιώτες λαϊκούς αγιογράφους, το 1860. Η μονή είναι διατηρητέο μνημείο. Με χρηματοδότηση της πολιτείας και δωρεές πιστών ο ναός ανακαινίσθηκε από την κοινότητα Γρανίτσας το 1993.

Ο χώρος δέχτηκε τις τελευταίες ανθρώπινες παρεμβάσεις το καλοκαίρι του 2010 όταν ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση στο καγιάτι της εκκλησίας και χτίστηκε πέτρινη βρύση στο σημείο όπου ήδη βρισκόταν απλή βρύση ύδρευσης.

Βγαίνοντας απ' το χωριό προς τη βόρεια μεριά, αριστερά του δρόμου που οδηγεί στο ποτάμι είναι το εκκλησάκι του Αϊ-Θανάση.

<sup>2</sup> Το αναφέρουμε ως ιστορικό στοιχείο επειδή έχει διαβαστεί και γραφτεί λάθος από άλλους συγγραφείς, σε μια προσπάθεια καταγραφής των μοναστηριών της Ηπείρου.



### 3.2.5 Εικονίσματα

Τα εικονίσματα και τα ξωκλήσια του χωριού βρίσκονται στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα και ειδικά πάνω στους δύο βασικούς οδικούς άξονες, που διασχίζουν την κοινοτική έκταση. Ο χώρος καθαγιάζεται, οριοθετείται με σαφήνεια, χρησιμοποιείται και λειτουργεί οργανικά και αποτελεσματικά, καθώς καθορίζονται οι ατομικές, κοινοτικές και εκκλησιαστικές ιδιοκτησίες. Τα εικονίσματα βρίσκονται στα όρια του χωριού και ξεκινώντας από την βόρεια πλευρά του συναντάμε το εικόνισμα της Αγίας Παρασκευής που βρίσκεται στο χωράφι του Λεωνίδα Παππά. Στη θέση Σταυρός, προς τον Άγιο Νικόλαο υπάρχει ένα εικόνισμα αφιερωμένο στους Αγίους Κων/νο και Ελένη το οποίο έφτιαξαν οι Μαζιωταίοι. (οικογένεια που μένει στον μαχαλά της Καλούτσιανης).

Στο δρόμο προς το ποτάμι 500 μέτρα περίπου πριν την γέφυρα της Τύρια, στη θέση Γουλάς, υπάρχει το εικόνισμα του Αϊ-Γιώργη, που είναι χτισμένο πριν το 1940.

Στον κεντρικό δρόμο, που οδηγεί στο Ραδοβίζι, από τον μαχαλά Ράχη, στο τελευταίο σπίτι στα όρια του χωριού, είναι το εικόνισμα των Αγίων Κων/νου και Ελένης, το οποίο τοποθέτησε ο Δημήτρης Γκουρογιάννης. Στο μαχαλά της ράχης είναι το εικόνισμα του προφήτη Ηλία, που ξαναχτίστηκε ύστερα από πρωτοβουλία του Γιώργου Γκουρογιάννη και του Παναγιώτη Παππά. Τα παραπάνω εικονίσματα είναι χτισμένα με πέτρα και οι κάτοικοι δεν γνωρίζουν τις ακριβείς χρονολογίες και αιτίες που έγιναν.

Στο δρόμο προς την Παναγία στα όρια του χωριού, είναι χτισμένο από τον Νικόλαο Ευθυμίου ένα παρεκκλήσι αφιερωμένο στον Άγιο Σπυρίδωνα.



Ραχη Μπιρούνη

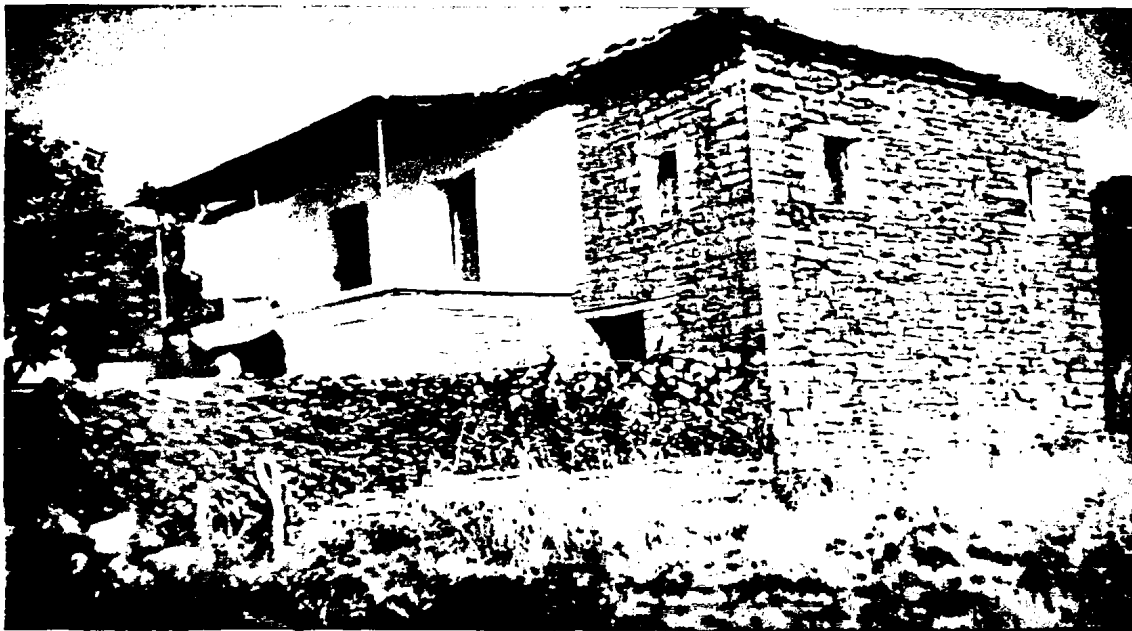
ο  
Ραδοβίτσι



### 3.2.6 Αρχιτεκτονική δομή

Οι μορφολογικές ιδιαιτερότητες της αρχιτεκτονικής είναι προϊόντα τόπου και χρόνου, και καθορίζονται από τα τοπικά δομικά υλικά, το φυσικό περιβάλλον, τις τεχνολογικές δυνατότητες και την αισθητική της εποχής. Χαρακτηριστικό της τοπικής αρχιτεκτονικής είναι η Γρανιτσιώτικη πέτρα, η οποία συνοδεύεται από το ξύλο, τη σχιστόπλακα και ενώνεται με τα υπόλοιπα φυσικά στοιχεία μέσω της λάσπης (χώμα και νερό). Στα παλιά σπίτια του χωριού αποτυπώνεται η καθημερινή ζωή του τόπου, με τέτοιο τρόπο που μας κάνει να κατανοούμε και να εκτιμούμε καλύτερα την εποχή που χτίστηκαν τα πρώτα σπίτια του χωριού, τη Γρανιτσιώτικη κοινωνία γενικότερα και κυρίως την τέχνη και τους τεχνίτες της εποχής.

Με μια βαθύτερη παρατήρηση των κατασκευών, μικρών ή μεγάλων, διακρίνει κανείς σημάδια του διαμορφούμενου χώρου που «διαβάζονται», και οδηγούν σε συμπεράσματα. Στη Γρανίτσα τα σπίτια ήταν περίπου τα ίδια σε μέγεθος, χωρίς να εκφράζει κάποιο την καλύτερη ή όχι, οικονομική κατάσταση της κάθε οικογένειας. Το μέγεθός τους ήταν ανάλογο με τα μέλη της οικογένειας, όταν όμως ο αριθμός των μελών αυξανόταν κατά πολύ (π.χ. πάνω από 10 άτομα στο ίδιο σπίτι), τότε επεκτείνονταν η κατοικία ή κτιζόταν μια νέα λίγο πιο πέρα από την παλιά.



*Κατοικία του Αθανασίου Μπόχλου*

Οι μάστορες έχτιζαν τα παλιά σπίτια με πέτρα του χωριού, την οποία και στερέωναν με άφθονη ασβέστη και τοποθετούσαν λίγα 'ξύλοδέματα', (ξύλα βελανιδιάς σχισμένα με πριόνι ή πελεκημένα με τσεκούρι), σε μια ή δυο σειρές κυρίως στον εσωτερικό τοίχο.

Η εξωτερική σκάλα ένωνε το κατώι, (στο οποίο έβαζαν τα ζώα τους και αργότερα το χρησιμοποιούσαν σαν αποθήκη), με το κατώφλι του

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

### **Οικονομικές και κοινωνικές δομές**

«...Οι δομές στην περιοχή, σχετίζονται άμεσα με την κοινωνική συγκρότηση, που αντιστοιχεί σ' ένα συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής, προσαρμοσμένο στο τοπικό οικοσύστημα. Σ' αυτό η γεωργική δραστηριότητα κατέχει πρωτεύοντα ρόλο αξιοποιώντας τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου και αναπτύσσοντας τις πιο κατάλληλες σχέσεις παραγωγής, που συνιστούν την ίδια την κοινωνική οργάνωση αλλά και παράγουν κι ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης του χώρου και μια «λογική του τοπίου». Οι συγγενειακές σχέσεις λειτουργούσαν ως παραγωγικές σχέσεις και οι ρόλοι που τα άτομα αναλάμβαναν στο σύστημα παραγωγής προσδιορίζονταν από τις εκάστοτε ιεραρχίες...». (Νιτσιάκος 1991:98).

Σύμφωνα με τα στοιχεία που καταγράφηκαν τα βασικότερα επαγγέλματα της περιοχής ήταν η κτηνοτροφία και η καλλιέργεια της γης. Σε όλες τις οικογένειες το επάγγελμα λειτουργούσε με τη μορφή της οικογενειακής επιχείρησης, η ανεξάρτητη δηλαδή οικογενειακή γεωργοκτηνοτροφική παραγωγική μονάδα, ήταν η κυρίαρχη μορφή παραγωγικού σχηματισμού στη Γρανίτσα, με τη μορφή της διευρυμένης οικογένειας. Αποτελούνταν κατά μέσο όρο από έξι έως οκτώ άτομα, στα οποία συμπεριλαμβάνονταν απαραίτητα ο παππούς και η γιαγιά. Επίσης οι συγγενειακές σχέσεις συνδέονταν άμεσα με τις παραγωγικές σχέσεις και οι ρόλοι που τα άτομα αναλάμβαναν στο σύστημα παραγωγής προσδιορίζονταν από την εκάστοτε ιεραρχία.

### **4.1 Παραγωγικές διαδικασίες**

Ο γεωργοκτηνοτροφικός χαρακτήρας της οικονομίας του χωριού προπολεμικά φαίνεται και από τον «Πίνακα Διανομής Αγροκτήματος Γρανίτσα», που συντάχθηκε από την Επιθεώρηση Τοπογραφικής Υπηρεσίας Ηπείρου το 1939. Από τα στοιχεία αυτά διαφαίνεται ότι από τα 8.600 στρέμματα της κοινοτικής έκτασης τα 2.700 στρέμματα είναι καλλιεργήσιμες εκτάσεις και τα 5.900 είναι δάση και χέρσα χορτολιβαδική έκταση. Υπήρχαν μόνο 12 κήποι, συνολικής έκτασης 7,5 στρεμμάτων, και 4 αμπέλια, έκτασης 7,5 στρεμμάτων, σε σύνολο 76 Γρανιτσιωτών δικαιούχων.

Η παραγωγή του σιταριού και του καλαμποκιού, ήταν η βάση της διατροφής των κατοίκων, χρησιμοποιώντας την παραδοσιακή τεχνολογία καλλιέργειάς τους, καθώς και τα όσπρια (κουκιά, φάβα, ρεβίθια, φακές). Η εναλλαγή σιτηρών-οσπρίων στις καλλιέργειες, ήταν κοινή πρακτική και είχε ως αποτέλεσμα, πέρα από την παραγωγή τροφών πλούσιων σε άμυλο (σιτηρά) και πρωτεΐνες (όσπρια), την συνεχή "φυσική" λίπανση των χωραφιών. Τα 'ξερικά' χωράφια, για να είναι γόνιμα πάλι για την επόμενη σπορά περνούσαν από την περίοδο της αγρανάπαυσης. Επίσης μια άλλη ασχολία με τη γη τους ήταν ο κήπος (μποστάνια), που βρισκονταν είτε κοντά στην οικία τους, ή στα χωράφια, έξω από την κατοικήσιμη περιοχή. Η οικονομία της κοινότητας παρέμενε σε μεγάλο βαθμό σε επίπεδα αυτοκατανάλωσης.

Τα χωράφια χωρίζονται σε ξερικά και ποτιστικά. Όπως φαίνεται στον χάρτη (2) τα περισσότερα ξερικά χωράφια ήταν, στην Αγία Παρασκευή, στις Ράχες, στο Γρούτσικο, στο Γιανκαλία, στη Λούτσα, στη Γλίνα, στις Λίμνες, στα Λέριζα, στο Λαντούσι, στο Αλωνάκι, στον Άγιο Νικόλα, στις Ρίπες και στις Γούρες. Σε αυτά καλλιεργούσαν κριθάρι, σιτάρι, φακές, ρεβίθια, βρίζα, βρώμη, για τα ζώα. Τα ποτιστικά χωράφια είναι εκείνα που έπαιρναν νερό από το ποτάμι της Τύριας, στον Γλα, με τη 'ζέση', αλλά και όσα ήταν κοντά σε πηγές. Αυτά είναι στις τοποθεσίες, Παλιουρή, Γλας, Χιλιομόδι και Βαρκό. Συγκεκριμένα η διαδικασία είχε ως εξής: Το καλοκαίρι στο ποτάμι, σε σημείο που είχαν εύκολη πρόσβαση, έριχναν χώμα και φτιάχνανε παράλληλο αυλάκι, που έρεε προς τα χωράφια τους. Έφτιαχνε δηλαδή, ο καθένας το δικό του 'κεφαλάρι'. Αφού τελειωνε το πότισμα ο πρώτος, με τη σειρά έπαιρνε ο επόμενος το νερό και ούτω καθ' εξής. Το όργωμα γινόταν με τα άροτρα, αλέτρια, τα οποία έφτιαχναν μόνοι τους οι ντόπιοι και τα δάνειζαν σε όσους δεν είχαν. Εν συνεχεία ήταν η σπορά, το σκάλισμα και το πότισμα. Το καλάμι και το καλαμπόκι τα κουβαλούσαν μέχρι το χωριό με τα ζώα. Ακολουθούσε ο 'ξέφλος', το ξεφλούδισμα δηλαδή του καλαμποκιού. Συγκεκριμένα, φρόντιζαν να ενημερώνουν πιο νωρίς τους συχωριανούς ότι χρειάζονταν βοήθεια και όριζαν απογευματινές συναντήσεις στο σπίτι του ιδιοκτήτη που είχε το καλαμπόκι. Ο λόγος που γινόταν απόγευμα προς βράδυ ήταν επειδή την ημέρα η κάθε οικογένεια είχε να ολοκληρώσει τις δουλειές της και μετά να προσφέρει την απαιτούμενη βοήθεια. Η σορός με το καλαμπόκι βρισκόταν συνήθως στην κεντρική αυλή του σπιτιού, όπου ήταν και μεγαλύτερος ο χώρος για την δουλειά όλων. Προσπαθούσαν να μαζεύονται πολλά άτομα για να τελειώνουν σε ένα ή δύο βράδια, προκειμένου να πηγαίνουν και στα υπόλοιπα σπίτια των χωριανών. Χρησιμοποιούσε ο καθένας ένα ξύλο με μυτερή άκρη για να τρυπά και να σκίζει το περίβλημα του καλαμποκιού και να το τραβάει στη συνέχεια με τα χέρια του. Το χαρακτηριστικό του ξέφλου είναι ότι ήταν μια ευχάριστη διαδικασία για όλους. Η σπιτονοικοκυρά φρόντιζε από την προηγούμενη μέρα να έχει έτοιμο το τσίπουρο για να κερνάει και τους απαραίτητους μεζέδες, (τηγανίτες, τραχανά, καρύδια ξεραμένα σύκα), ώστε να περνάει η βραδιά ευχάριστα. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, οι γυναίκες στον ξέφλο είχαν την ίδια αντιμετώπιση με τους άντρες: «.....Τι φτιάναμαν εμείς τότες; Μην τα ρωτάς. Γλεντιούσαμεν αναμεταξύ μας και γελάγαμαν πολύ. Δεν μας



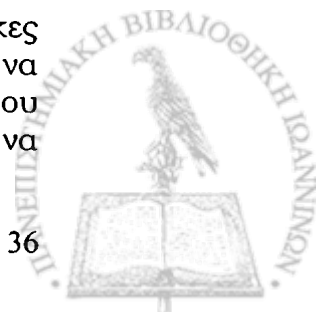
ένοιαζε η δουλειά, πολύ ήταν λίγη, δεν μας ένοιαζε.....πειραζόμασταν και δεν μας έλεγαν τίποτα, γυναίκες άντρες ιιιιι χαμός. Ύστερα πιάναμαν και το τραγούδ' εκεί να ιδείς... τι τραγούδια... για στάκα αυτά που ξέρουμε και σήμερα.....». (Συνέντευξη ν.9 ). Σε αυτό το κλίμα ευθυμίας δούλευαν οι κάτοικοι, εξυπηρετώντας ο ένας τις ανάγκες του άλλου. Ο ξέφλος λοιπόν ήταν από τις λίγες αγροτικές δουλειές που γινόταν πιο ευχάριστα και οι κάτοικοι έχουν τις καλύτερες αναμνήσεις από τότε. Τελευταία ανάμνηση του ξέφλου ήταν το 1975.

Η κτηνοτροφία ήταν πλήρως ενταγμένη στο παραδοσιακό σύστημα διαχείρισης. Στις αγραναπαύσεις η πρακτική συνιστούσε και βόσκηση, με την οποία, εκτός από την παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων, παρείχε και πρόσθετη λίπανση από την κοπριά των ζώων. Κάθε οικογένεια είχε πρόβατα ή γίδια, ή και τα δύο, και σε ορισμένες περιπτώσεις αγελάδες και το ζευγάρι' για τις δουλειές των χωραφιών. Επίσης χρησιμοποιούσαν και άλογα, που εκτός από μεταφορικά μέσα, βοηθούσαν στις γεωργικές ασχολίες.

Η οικονομία του τόπου στηριζόταν κατά ένα μέρος και στην εξόρυξη της πέτρας. Κάποιοι κάτοικοι της Γρανίτσας ασχολήθηκαν με την επεξεργασία της πέτρας και το χτίσιμο. Μερικά ονόματα χτιστάδων είναι του Δ. Ευθυμίου, Στέφανος και Κώστας Σιμιτζής, Σπύρος Νίκος και Μιχάλης Γκουρογιάννης, Δημήτρης Μπόχλος, Κων/νος Κωστάκης, Γιάννης Παππάς, Χρήστος Παππάς (Χρηστοβαγγέλης) κ.α. Οι χωριανοί έβγαζαν την πέτρα, την λάξευαν, την μετέφερναν με τα ζώα σε όποιον τη χρειαζόταν για το χτίσιμο σπιτιού, καμινάδας, τοξωτά υπέρθυρα, σκάλες. Πέτρα έπαιρναν κυρίως από την Πλακαριά, στο δρόμο προς την Παλιουρή, καθώς κι από τα Λέριζα. Από τις τζούμες χτίστηκε η εκκλησία. Η ίδια διαδικασία γινότανε για την πλάκα την οποία χρησιμοποιούσαν για το χτίσιμο της στέγης και για τους τάφους. Ορισμένοι ασχολήθηκαν με το εμπόριο της πλάκας και την πουλούσαν κυρίως σε γειτονικά χωριά. Την πλάκα την έπαιρναν από το Γρούτσικο, (Αϊ-Νικόλα), από τα Λέριζα και από το Πιρόνι (Λαντούσι). Οι χτιστάδες πήγαιναν στα Κούρεντα, στη Βουτσαρά, στο Γκρίμποβο, τα χωριά δηλαδή που βρίσκονταν απέναντι από το ποτάμι.

Στο χωριό υπήρχαν κάτοικοι που ασχολούνταν με την υλοτομία. Τα ξύλα που έκοβαν από την περιοχή τα έκαναν σανίδες και τα χρησιμοποιούσαν για τη κατασκευή της σκεπής των σπιτιών. Η κυριότερη ξυλεία ήταν δρυς και πουρνάρια και συνήθως πήγαιναν στο μέρος που λέγεται Κουφόλογγος για να τα κόψουν. Οι υλοτόμοι δούλευαν και σε άλλα γειτονικά χωριά και την ξυλεία την προμηθεύονταν από την περιοχή στην οποία δούλευαν, γιατί δεν ήταν εύκολη η μεταφορά της ξυλείας από μία περιοχή σε άλλη.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να αναφέρουμε τον σημαντικό ρόλο της γυναίκας, που αποτελεί το στήριγμα του βασικού κοινωνικού σχηματισμού, που περιλαμβάνει τους συζύγους και τα ανύπαντρα παιδιά τους. Εκτός από τα «παραδοσιακά» καθήκοντα που τους αναλογούν ( το νοικοκυριό του σπιτιού, το μεγάλωμα των παιδιών), οι γυναίκες προσέφεραν σημαντική βοήθεια στην παραγωγική διαδικασία, χωρίς να συμμετέχει στο μέρισμα από τα κέρδη και τις αποφάσεις, που αποτελούσαν ανδρική υπόθεση. Η σύζυγος θεωρούσε καθήκον της να



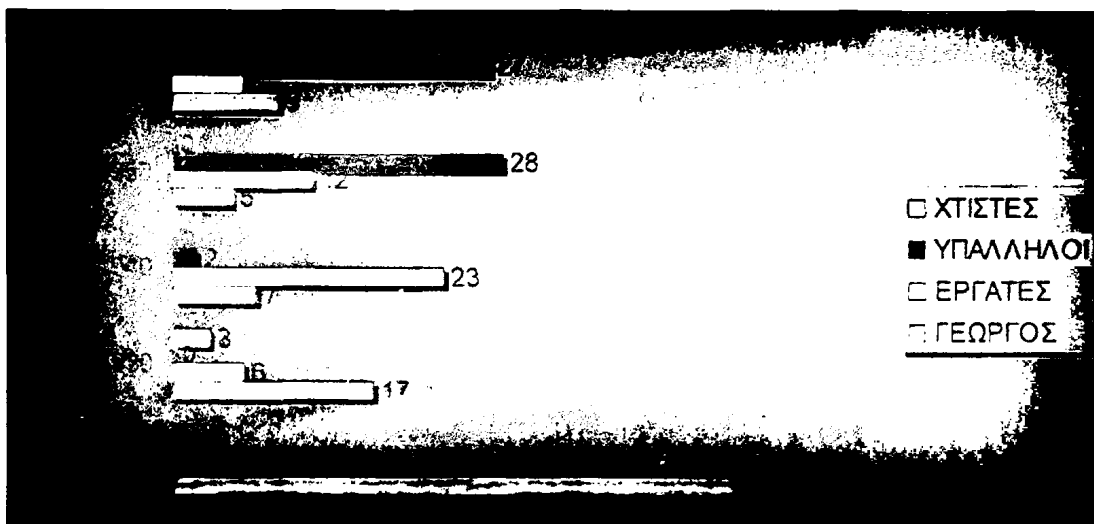
συμφωνεί με τις αποφάσεις του άνδρα της και ακολουθώντας τις εντολές του, ασχολούνταν με την βοσκή των ζώων, τις δουλειές στους αγρούς και η παρουσία της ήταν ουσιαστική στην μεταφορά της πέτρας, όχι μόνο με τα ζώα αλλά και φορτωμένα στην πλάτη της. «...από πούθε να παέναμαν; δεν είχαμαν δρόμους να διαβούμι ιμείς, όχι τα ζώα. Ζητάγαμαν τη βοήθεια από ολουνούς να κουβαλήσουν...». (Συνέντευξη ν.15).

Μία ακόμη ασχολία των ντόπιων ήταν και η αμπελουργία. Και σ' αυτή την περίπτωση η παραγωγή του τσίπουρου (όχι τόσο του κρασιού, ήταν περιορισμένη και κυμαινόταν στα όρια της αυτοκατανάλωσης και της αυτοσυντήρησης.

Στον παρακάτω πίνακα, επιλέχθηκαν οι αρχηγοί των οικογενειών του χωριού με τα επαγγέλματα που ασκούσαν και τοποθετήθηκαν οι χρονολογίες γεννήσεώς τους ξεκινώντας από το 1879-1919, που δεν δηλώνονται άλλα επαγγέλματα εκτός από εκείνο του γεωργού, και από το 1920- 1960, ανά δεκαετία. (Σύμφωνα με το Δημοτολόγιο).

|           | <u>1879-<br/>1919</u> | <u>1920-<br/>1930</u> | <u>1931-<br/>1940</u> | <u>1941-<br/>1950</u> | <u>1951-<br/>1960</u> |
|-----------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|
| ΓΕΩΡΓΟΣ   | 48                    | 17                    | 7                     | 5                     | 9                     |
| ΕΡΓΑΤΕΣ   |                       | 6                     | 23                    | 12                    | 6                     |
| ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ |                       |                       | 2                     | 28                    | 27                    |
| ΧΤΙΣΤΕΣ   |                       | 3                     |                       |                       |                       |

Πίνακας 2



Από τον παραπάνω πίνακα είναι εμφανής η εγκατάλειψη του γεωργικού επαγγέλματος και η υιοθέτηση άλλων επαγγελμάτων έξω από τον χώρο της κοινότητας. Οι γεννηθέντες την δεκαετία του '30, δήλωναν εργάτες, που δείχνει την μαζική έξοδο από το χωριό κι εν συνεχεία η δεκαετία του '40 και '50 αντίστοιχα φανερώνει την αύξηση των

υπαλλήλων (όπου υπάλληλοι: δημόσιοι, ιδιωτικοί, ελεύθεροι επαγγελματίες).

#### 4.2 Ο θεσμός της οικογένειας- συγγενειακές σχέσεις

Μέχρι την δεκαετία του '70, ο πατέρας της κάθε οικογένειας θεωρούνταν ο αφέντης του σπιτιού, έχοντας το γενικό πρόσταγμα, τα πρωτεία σε όλες τις εκδηλώσεις της οικογενειακής ζωής, γενικότερα της συντήρησης και εξέλιξης της οικογένειας του. Ο άνδρας ήταν ο κοινωνικός εκπρόσωπος της οικογένειας και ο διαχειριστής των κοινών υποθέσεων. Ταυτόχρονα αυτό σήμαινε απουσία των υπόλοιπων μελών της οικογένειας από αποφάσεις σημαντικές που αφορούσαν την οικογένεια. Όταν μεγάλωναν τα παιδιά στην οικογένεια φρόντιζε να τους υποδείξει τον τρόπο εργασίας τους και να παρακολουθεί όλα τα μέλη ακόμα και όταν παντρεύονταν. Με τη μορφή της διευρυμένης οικογένειας τα νοικοκυριά απαρτιζόνταν από έξι έως οκτώ άτομα κατά μέσο όρο και οι ηλικιωμένοι εξασφάλιζαν την φροντίδα τους από τα παιδιά με την κληρονομιά, δηλαδή οι γονείς χρησιμοποιούσαν τα περιουσιακά τους στοιχεία και ασκούσαν έλεγχο στα παιδιά τους. Το μέρος της περιουσίας που είχαν οι γονείς προοριζόταν για εκείνον που θα τους φρόντιζε καλύτερα στα γεράματα.



*Κατοικία του Θεόδωρου και Σταύρου Γκουρογιάννη*



Τα κορίτσια που παντρεύονταν, πήγαιναν να ζήσουν και να δημιουργήσουν οικογένεια στο σπίτι του άνδρα τους. Τα αγόρια έμεναν και μετά τον γάμο τους στο πατρικό σπίτι. Όταν πέθαινε ο πατέρας τη θέση του έπαιρνε ο μεγαλύτερος γιος και έπρεπε να τον υπακούν όλοι στο σπίτι. Αργότερα, αυτή η συγκέντρωση των αδελφών και των οικογενειών τους, κάτω από την ίδια στέγη μεταβάλλεται, με κάποιον ομαλό τρόπο που δεν έσπαγε τον πατριαρχικό θεσμό. Ο πατέρας ήταν εκείνος που θα έχτιζε νέο σπίτι για τους γιους κοντά στο πατρικό τους και τους έδινε μέρος της περιουσίας να διαχειρίζονται.

Η γυναίκα, παρ' όλο που βοηθούσε, δεν είχε πρωτοβουλίες σε θέματα εξωτερικών 'ανδρικών' δουλειών, παρά μόνο μέσα στο σπίτι, στο νοικοκυριό της. Οι ασχολίες της εκτός από τις δουλειές που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο της παραγωγής, ήταν η μαγειρική, η ύφανση, το μεγάλωμα των παιδιών, το κέντημα, το κουβάλημα του νερού. Η θέση της, ήταν θέση υποταγής τόσο απέναντι στον άντρα, όσο και στα πεθερικά. Σταδιακά η θέση της γυναίκας αλλάζει, από την δεκαετία του '50, όταν κάνει την εμφάνιση της η Βασιλική Πρόνοια, όπου με διάφορες δραστηριότητες συμβάλλει στην αλλαγή του ρόλου των γυναικών μέσα στην κοινότητα.



Γυναίκες του μαχαλά Καλούτσιανης που αλληλοβοηθούσαν στις δουλειές. (από δεξιά Κ. Σουγλέ, Μ. Τάσση, Β. Μάντζιου).

Η κοινότητα της Γρανίτσας, πριν από τη δεκαετία του '50 χαρακτηριζόταν από ένα βαθμό αυτάρκειας, όσον αφορά τη σχέση

παραγωγής και κατανάλωσης. Η συγγένεια κατά κανόνα έπαιζε κυρίαρχο ρόλο στη ρύθμιση των κοινωνικοοικονομικών σχέσεων, στη διαμόρφωση των κοινωνικών δομών του χωριού. Η συγγένεια αποτελούσε τη βάση για οικονομική συνεργασία, πολιτική συμμαχία και συμμετοχή σε εθιμικές τελετές.

Η ενσωμάτωση του χωριού στην οικονομία της αγοράς που γίνεται σε μεγάλο βαθμό, μέσα από την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση επηρεάζει και μεταβάλλει τις κοινωνικές δομές της τοπικής κοινωνίας. Η διαδικασία του μετασχηματισμού δεν έγινε με ομαλό τρόπο αλλά με εμφανείς δυσκολίες ενσωμάτωσης και με το φαινόμενο της αγροτικής εξόδου. Ο Νιτσιάκος αναφέρει: «... Ως συνέπεια δημιουργούνται βαθιά ρήγματα και στις εσωτερικές λειτουργίες της με αποτέλεσμα ένα γοργό μετασχηματισμό της. Αυτή η διαδικασία μετασχηματισμού ωστόσο, όπως δείχνουν οι μελέτες που έχουν γίνει, δεν υπήρξε μία μονοδρομική πορεία ομαλής μετάβασης από μια κατάσταση σε κάποια άλλη. Υπήρξε ένα πολύμορφο και σύνθετο φαινόμενο που πολλές φορές κατέληξε σε λιγότερο ή περισσότερο ομαλή ένταξη στο νέο κυρίαρχο σύστημα, άλλες σε δυσκολίες «ενσωμάτωσης» και οχύρωση πίσω από την ακαμψία των παραδοσιακών δομών και, τέλος, συχνά σε υλική εξαφάνιση (αγροτική έξοδος)....». (Νιτσιάκος 1991:57).

Όσον αφορά τον γάμο, αποτελούσε μια μορφή ανταλλαγής δύο συγγενειακών ομάδων, που σήμαινε κι ένα είδος κοινωνικής συμμαχίας ανάμεσα του, ένα κοινωνικό συμβόλαιο με μακροχρόνια σχέση. Το φαινόμενο της ανταλλαγής γυναικών σχετίζεται άμεσα με τις παραγωγικές δομές και σχέσεις. Στην Γρανίτσα και στην ευρύτερη περιοχή φαίνεται πως επέλεγαν νύφες από το ίδιο χωριό, και από γειτονικά. Στην πρώτη περίπτωση (της κοινοτικής ενδογαμίας), περιόριζαν την κοινότητα όσον αφορά τις γαμήλιες ανταλλαγές ανάμεσα στις συγγενειακές ομάδες. «...είναι ανταλλαγές που από δομική άποψη συνιστούν κοινωνικές σχέσεις που εντάσσονται στο ολικό σύστημα κοινωνικής μορφολογίας της κοινότητας...» (Νιτσιάκος 1991:82). Υπάρχουν λοιπόν περιπτώσεις που ακόμα και στον ίδιο μαχαλά γινόταν η επιλογή της νύφης, προκειμένου να είναι κοντά τα συμπεθέρια και να επεκτείνουν την περιουσία τους στον συγκεκριμένο μαχαλά, όπως για παράδειγμα αναφέρθηκε ο γάμος των: Βαγγέλη και Μαρίας Μαζιώτη από την Καλούτσιανη, Σπύρο και Μαρία Μάντζιου από την Γραβίλα. Ακόμα κι αν η νύφη ήταν από διαφορετικό μαχαλά τα βασικά κριτήρια επιλογής της ήταν στις περισσότερες των περιπτώσεων η περιουσία που διέθετε (ζώα, χωράφια, κτλ), όπως ήταν ο γάμος του Χρήστου (από την Γραβίλα) με την Ευτυχία Παππά (από την Καλούτσιανη).

Περισσότερες ήταν όμως οι περιπτώσεις τα μεταπολεμικά κυρίως χρόνια, που η επιλογή της νύφης γινόταν από γειτονικά χωριά, που οι ντόπιοι θεωρούσαν πως βρίσκονταν σε καλύτερο οικονομικό, κοινωνικό και πνευματικό επίπεδο. «...το Πολύδωρο ήταν λίγο καλύτερα από μας, γι' αυτό και παίρναμε νύφες...». (Συνέντευξη ν.4 ). Στο Πολύδωρο σπάνια προξένευαν Γρανιτσιώτισσα νύφη, αντίθετα προξένευαν στο χωριό Ραδοβίζι, που το θεωρούσαν σε σχέση με την Γρανίτσα κατώτερο χωριό. Μία εξήγηση είναι ότι δίνοντας νύφη σε 'κατώτερη' οικονομικά οικογένεια, δεν θα είχαν απαίτηση, από την οικογένεια του γαμπρού να

λάβουν μεγάλο οικονομικό αντάλλαγμα με την μορφή της προίκας. Επίσης η επιδίωξη της συμμαχίας με τα γειτονικά χωριά ήταν γεγονός μέσα από τον γάμο, αλλά με όσο το δυνατό λιγότερη απώλεια σε χρηματικό ποσό, ζώων ή χωραφιών.

Ο γάμος στη Γρανίτσα αποτελούσε μια μορφή συμβολαίου. Η αναζήτηση μιας σχέσης συμμαχίας, που τελικά καθιερώνεται, φανερώνει πως οι κάτοικοι αναζητούσαν την διατήρηση του κοινωνικού status και την κοινωνική ανέλιξη, μέσα από την όλη διαδικασία.

Παράλληλα με τον γάμο λειτουργούσαν και άλλες μορφές κοινωνικής συμμαχίας ανάμεσα σε συγγενειακές ομάδες, όπως η πνευματική συγγένεια που θεμελιωνόταν με το θρησκευτικό μυστήριο, με κύρια μορφή της την κουμπαριά. Η κουμπαριά στην Γρανίτσα είχε την ίδια λειτουργία με τις συγγενειακές σχέσεις και εξαιτίας της πατριαρχικής οικογένειας, ακολουθούσε πιστά τα πατροπλευρικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή, μεταβιβαζόταν το δικαίωμα να στεφανώσει ή να βαφτίσει το αρσενικό μέλος της κάθε οικογένειας. Επίσης, ο νονός του γαμπρού ήταν εκείνος που στεφάνωνε ένα ζευγάρι και όχι της νύφης. Η κουμπαριά γινόταν με άτομα μέσα από το χωριό αλλά και από άλλα χωριά, προκειμένου να υπάρχει μια σύνδεση με πιο απομακρυσμένες περιοχές, να επεκτείνουν δηλαδή τόσο τις κοινωνικές, όσο και τις οικονομικές σχέσεις.



*Γάμος του Α. Νούση και της Β. Μάντζιου το 1950*

#### **4.3 Σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και με γειτονικά χωριά**

Τα μέλη της κοινότητας κάλυπταν τις ανάγκες των ίδιων αλλά και της κοινότητας (δρόμοι, εκκλησίες, σχολείο κτλ). Οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονταν από αλληλεγγύη και στην κοινότητα δεν παρατηρούνταν φαινόμενα κοινωνικής ανισότητας, όσον αφορά την

οικονομική κατάσταση κάθε νοικοκυριού με ελάχιστες εξαιρέσεις. Παρατηρεί κανείς εύκολα από τις συνεντεύξεις ότι μιλούν με χαρακτηριστικές φράσεις για όλες τις στιγμές της ζωής τους. «... Στα χωράφια πηγαίναμαν μαζί για βοήθεια, πότε στον έναν πότε στον άλλον και μετά σε μας αυτοί. Ε, λίγο πολύ, όλοι ήμασταν ίσια, το ίδιο ήμασταν όλοι...». (Συνέντευξη ν.15 ). Θεωρούσαν πως ήταν χρέος τους, κοινωνικό και ηθικό να προσφέρουν τη βοήθειά τους και να δεχτούν βοήθεια από τους χωριανούς. Βέβαια δεν επρόκειτο για μια τέλεια και αρμονική ζωή, αφού υπήρχαν και ορισμένες περιπτώσεις όπου οικογένειες έρχονταν σε αντιπαράθεση και δημιουργούνταν σε κάποιο βαθμό αντιπάθειες.

Οι σχέσεις των χωριανών με τα γειτονικά χωριά αναπτύχθηκαν σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Από την πλευρά του ποταμού, θεωρούσαν οι Ντουσκαριώτες ότι τα Κούρεντα ήταν το κεφαλοχώρι όπου είχαν ιατρική βοήθεια και ήταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση, καθώς και σε καλύτερο μορφωτικό επίπεδο. Σε οποιαδήποτε εκδήλωση του χωριού, πανηγύρι ή γλέντι, θεωρούνταν τιμή για τους ντόπιους να επισκεφτεί και να φιλοξενήσουν κάποιον από τα απέναντι χωριά (λέγοντας απέναντι, εκτός από τα Κούρεντα εννοούσαν και τα χωριά Λάλιζα, Χίνκα, Βουτσαρά).

Το 1956, όταν ξεκίνησε να γίνεται ο κεντρικός δρόμος με ασφαλτό, που επικοινωνούσε με το εθνικό δίκτυο, ξεκίνησε μια διαφωνία με το Ραδοβίζι, σχετικά με το αν έπρεπε ο κεντρικός δρόμος διέλευσης προς τα Ραδοβίζι να περνά μέσα από τη Γρανίτσα ή όχι. Οι Γρανιτσιώτες ήθελαν να γίνει δρόμος μέσα στο χωριό, επειδή θα περνούσαν όλοι αναγκαστικά από εκεί, οπότε και στο χωριό θα υπήρχε κίνηση και οι Ραδοβιζινοί ήθελαν να γίνει ο δρόμος έξω από την Γρανίτσα και να πηγαίνουν απευθείας στο χωριό τους. Οι κάτοικοι δούλευαν με προσωπική εργασία σε αυτό το έργο και οι σχέσεις τους ψυχράθηκαν ύστερα από μικρά επεισόδια που σημειώθηκαν. Τελικά ο δρόμος πέρασε και μέσα από το χωριό αλλά και περιφερειακά.

#### **4.4 Μετανάστευση - αστικοποίηση και ανάπτυξη βιομηχανίας**

Στην παρούσα υπο-ενότητα γίνεται μία πρώτη συστηματική προσέγγιση στο ζήτημα της αγροτικής εξόδου και της μετανάστευσης, (εξωτερική και εσωτερική) προσανατολισμένη κυρίως προς μία προβληματική που συνδέεται με το ζήτημα της αγροτικής υπανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Νιτσιάκο: «...Η ανάγκη εργατικών χεριών στις βιομηχανικές χώρες (Δυτική Ευρώπη, Αυστραλία κλπ.) εκείνη την εποχή, σήμανε μία μαζική μετακίνηση πληθυσμών και η Ήπειρος γνωρίζει μια διαφορετική ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά εξωτερική μετανάστευση. Οι μετανάστες είναι βιομηχανικοί εργάτες στις φάμπρικες της Γερμανίας. Ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού παίρνει τον δρόμο της ξενιτιάς για μια ακόμη φορά στην πολυκύμαντη ιστορία της Ηπείρου...». (Νιτσιάκος-Αράπογλου-Καρανάτσης 1998:91).



(...Το 1951, το κατά κεφαλήν αγροτικό εισόδημα έφτανε το 83,3% του αγροτικού εισοδήματος. Το 1962 είχε πέσει στο 60,3% και το 1971 στο 51,1%. Άλλα στοιχεία δείχνουν πως κατά το έτος 1973 το 40% του πληθυσμού λάμβανε μόνο το 9,5% του εθνικού εισοδήματος, ενώ το 17% που αντιστοιχούσε στις υψηλότερες εισοδηματικές κατηγορίες, λάμβανε το 58%...). (Δαμιανάκος 1987:366). Είναι αξιοσημείωτο ότι η περιορισμένη παραγωγικότητα της αγροτικής οικονομίας δεν έκανε τους κατοίκους της Γρανίτσας φτωχότερους, από οικονομική άποψη, κατά την προπολεμική περίοδο και κατά την διάρκεια της δεκαετία του '50. «...Η αυξημένη μετανάστευση της δεκαετίας του '60 οδήγησε σε άνοδο των μεταναστευτικών εμβασμάτων τα οποία συνδυάστηκαν με την καθιέρωση των αγροτικών ασφαλίσεων και συντάξεων του 1962. Αυτό συνέβαλε ουσιαστικά από άποψη ρευστού στην ενίσχυση των ισχνών χρηματικών εισοδημάτων των αγροτικών νοικοκυριών...». . (Δαμιανάκος 1987:366).

Όπως σε όλα τα χωριά έτσι και στη Γρανίτσα συνέβησαν αλλαγές στο εσωτερικό της κοινότητας εξαιτίας σημαντικών γεγονότων που έλαβαν χώρα στον Ελλαδικό χώρο. Το πρώτο ήταν η μετανάστευση της περιόδου 1947- 1951. Ύστερα η έντονη μετανάστευση των αρχών της δεκαετίας 1960, η οποία αντιστοιχεί τόσο στις οικονομικές ευκαιρίες που παρουσιάστηκαν στην δυτική Ευρώπη, πιο συγκεκριμένα στη Γερμανία, όσο και στην εσωτερική βιομηχανική ανάπτυξη της Ελλάδας που ενισχύθηκε από την είσοδο ξένου κεφαλαίου, περίπου την ίδια εποχή. Οι αγρότες ωθήθηκαν στην έξοδο με τη δικαιολογία της έλλειψης παραγωγικών- οικονομικών πόρων στο χωριό και προσελκύνθηκαν από τη δυνατότητα να κάνουν την τύχη τους αλλού. Χαρακτηριστικό αυτής της μεταναστευτικής περιόδου, είναι ότι το ανδρόγυνο μετανάστευε αφήνοντας πολλές φορές τα παιδιά πίσω στον παππού και στην γιαγιά, στο χωριό. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του παραπάνω φαινομένου είναι αυτό του Ιωάννη και της Αλεξάνδρας Γκουρογιάννη, που άφησαν τον πρωτότοκό τους γιο, με τον παππού και την γιαγιά κι έφυγαν για να δουλέψουν στην Γερμανία το 1973.



*Γρανιτσιώτες μετανάστες στην Γερμανία (από αριστερά)  
Δ. Γκουρογιάννης και Λ. Νούσης*

Όταν συγκέντρωναν κάποιο σημαντικό χρηματικό ποσό, επέστρεφαν για να δημιουργήσουν μία καινούργια επικερδή δουλειά, όχι στο χωριό, αλλά σε αστικά κέντρα. Ωστόσο, βρέθηκε μία μόνο περίπτωση μεταναστών που ενώ ασκούσε η οικογένεια το επάγγελμα του γεωργού – κτηνοτρόφου, που επέστρεψε για να συνεχίσει το ίδιο επάγγελμα. (Είναι η περίπτωση του Κων/νου Κουρελάκη, που ύστερα από την μετακίνηση της οικογένειάς του στην Αθήνα, επέστρεψαν πρώτα οι γονείς του κι έπειτα ο ίδιος στο χωριό).

Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα, πως τελικά οι μετανάστες δεν επέστρεψαν στο χωριό, αλλά έγινε στην πορεία μία ριζική αλλαγή στη ζωή τους, δηλαδή η μόνιμη σχεδόν εγκατάσταση στα μεγάλα αστικά κέντρα. Εξάλλου αυτό αποδεικνύει και η πλειοψηφία των μεταναστών που επιστρέφει στο χωριό για τις καλοκαιρινές διακοπές. Έκαναν το ξεκίνημα της καινούριας τους ζωής, έχοντας στόχο την επιστροφή, ζώντας όμως τον αστικό τρόπο ζωή αφομοιώθηκαν στις αξίες του και στις συνήθειές του.

Οι ανθρωπολόγοι και οι κοινωνιολόγοι που μελέτησαν ειδικότερα την εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα την χαρακτήρισαν αγροτο-αστική. «...Το κυριότερο γνώρισμα της αστικής διαμόρφωσης της χώρας αποτελεί η πληθυσμιακή αύξηση της πρωτεύουσας. Ο πληθυσμός της , στην κρίσιμη μετά τον εμφύλιο εικοσαετία 1950-1970, διπλασιάστηκε, ώστε από το ένα έκτο, που συγκέντρωνε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, να φτάσει στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το ένα τρίτο σχεδόν του συνολικού πληθυσμού. Το έντονο ρεύμα της μετακίνησης από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές δεν συνδέθηκε όπως στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες με την εκβιομηχάνιση, αλλά με τη φυγή από τη γεωργία...». (Δαμιανάκος 1987).

Οι περισσότεροι που έφυγαν απ' το χωριό δεν ήταν άνεργοι στον τόπο τους, είχαν δουλειά στα χωράφια τους και με τα ζώα τους, αλλά ο τόπος δεν επέφερε τόσα πολλά και τα αστικά κέντρα άρχισαν να εξελίσσονται σύμφωνα με τον Μερακλή «...σε ένα υποσχετικό κέντρο καταναλωτικού παραδείσου..», (Μερακλής 1998:) και μαζί σε μια δυναμική αγορά εργασίας. Από τα χρόνια εκείνα, αυξάνεται η επαγγελματική τάξη των υπαλλήλων που αποτελεί την αιχμή των κινητοποιήσεων στα αστικά κέντρα. Παρατηρώντας τον παρακάτω πίνακα από τις απογραφές στο χωριό, βλέπουμε πως το 1951 οι κάτοικοι ήταν 375 και με το έντονο ρεύμα της αστικοποίησης το 1971 απογράφονται 180 κάτοικοι.

|             |          |     |             |          |     |
|-------------|----------|-----|-------------|----------|-----|
| <b>1913</b> | Γρανίτσα | 258 | <b>1961</b> | Γρανίτσα | 337 |
| <b>1920</b> | Γρανίτσα | 218 | <b>1971</b> | Γρανίτσα | 180 |
| <b>1928</b> | Γρανίτσα | 231 | <b>1981</b> | Γρανίτσα | 298 |
| <b>1940</b> | Γρανίτσα | 308 | <b>1991</b> | Γρανίτσα | 232 |
| <b>1951</b> | Γρανίτσα | 375 | <b>2001</b> | Γρανίτσα | 187 |

Επίσης, σύμφωνα με τις μαρτυρίες, οι γονείς ήταν εκείνοι που παρότρυναν τα παιδιά τους να φύγουν από το χωριό για να δημιουργήσουν ένα καλύτερο μέλλον για τους ίδιους και τις οικογένειες τους. Για το λόγο αυτό προέβαλλαν τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των νέων στον τόπο τους, όπως ήταν η καθημερινή επίπονη μετακίνηση τους στο σχολείο της Ζίτσας. Μια άλλη μερίδα νέων ακολουθούσαν τον πατέρα τους ή κάποιο συγγενικό πρόσωπο ή συγχωριανό στους τόπους αποδημίας.

Η γυναίκα είναι βασικός συντελεστής εσωτερικής μετανάστευσης, που θεσμοθετείται, ωστόσο, με παραδοσιακές μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς, δηλαδή με το γάμο, που επιβάλλει στη γυναίκα να εγκαθίσταται στον τόπο καταγωγής του συζύγου. (Μπάδα 1985:232). Έτσι, οι γυναίκες του χωριού πήγαιναν στο χωριό του γαμπρού και τη δεκαετία του '70 μετακινούνται στα αστικά κέντρα όπου και κάνουν το καινούριο τους νοικοκυριό.

Ένα μέρος των χωριανών μένει στα Ιωάννινα, που είναι και η πιο κοντινή πόλη κι ένα μεγαλύτερο στην Αθήνα, Θεσ/νικη, Αγρίνιο, Πάτρα, Κρήτη. Η μετακίνηση από τη Γρανίτσα στην πόλη δεν είναι απλά θέμα οικονομικής επιβίωσης, αλλά και υπόθεση κοινωνικού status. Η πόλη με τις ανέσεις και τον τρόπο ζωής που υπόσχεται γενικά, ασκεί μία τέτοια έλξη πάνω στους ντόπιους στην οποία δε νοείται οποιαδήποτε αντίσταση τουλάχιστον από τις νέες γενιές. Επιθυμία του Γρανιτσιώτη πλέον είναι να μορφώσει το παιδί του και να αναζητήσει μία θέση στο δημόσιο.

#### 4.5 Επιπτώσεις στην οικονομία της κοινότητας

Σήμερα στο χωριό ζουν 61 μόνιμοι κάτοικοι που ασχολούνται με την γεωργία και την κτηνοτροφία (πίνακας 3 και 4) στα όρια της αυτοκατανάλωσης και οι πιο ηλικιωμένοι συντηρούν λίγα ζώα κυρίως

εξαιτίας του έντονου συναισθηματικού δεσμού μαζί τους. Τα πρόβατα είναι μία οντότητα κι όχι απλά ένα μέσο παραγωγής κι αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι έδιναν ακόμη κι ονόματα, (γκιόσα, λάια, κανούτα, φλώρα, μπάριζα, μπούτσκα,...) Το επάγγελμα της κτηνοτροφίας αν και αποτελούσε τη βασική ασχολία, δεν ασκείται με τη μορφή οικογενειακής επιχείρησης πλέον.

Η ερήμωση μεγάλων εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης που θα μπορούσαν να προσφέρουν τη βάση για μια συστηματική κτηνοτροφία, μετατράπηκαν σε ακαλλιέργητα λιβάδια. (Από το Πρακτικό Αρ. 10/16-05-2011 συνεδρίασης του Δ.Σ. του Δήμου Ζίτσας, στο θέμα με τίτλο: «Ρύθμιση βοσκήσιμων εκτάσεων έτους 2011» στη σελίδα 8 αναφέρεται: Τ.Κ. Γρανίτσας: Οι βοσκήσιμοι τόποι που διατίθενται προς βόσκηση των ζώων των δημοτών της Τ.Κ. είναι έκτασης 8.100 στρ., των οποίων την κυριότητα, νομή και κατοχή έχει η Τ.Κ. , στους οποίους θα βόσκουν ελεύθερα και ανάμεικτα τα μικρά και μεγάλα ζώα των κτηνοτρόφων δημοτών της Τ.Κ., λόγω αδυναμίας χωρισμού των βοσκών σε τμήματα).

Παρατηρείται ακόμη συστηματική υποχώρηση του αριθμού των προβάτων. Τα κοπάδια πουλήθηκαν και απέμειναν μόνο λίγα οικόσιτα συντηρούμενα από τους ηλικιωμένους. Παρά τις κυβερνητικές επιδοτήσεις και τα δάνεια δεν έγινε καμιά αξιόλογη επένδυση κεφαλαίου σ αυτόν τον τομέα και οι χωρικοί αδυνατούν να συσσωρεύσουν το κεφάλαιο που είναι απαραίτητο για την επένδυση σε τομείς όπως η γεωργία και η κτηνοτροφία.

Η Γρανίτσα έχει αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου. Το βιοτικό επίπεδο είναι γενικά καλύτερο, ο κόσμος παράγει λιγότερο αλλά έχει περισσότερα. Ο Δαμιανάκος εξηγεί γενικότερα το παραπάνω ως εξής: «...οι ευκαιρίες που προσέφερε η μετανάστευση, η αύξηση των εμβασμάτων από το εξωτερικό, η αυξημένη κρατική ενίσχυση από τις αγροτικές ασφαλίσεις, οι επιδοτήσεις καθώς και η οικονομική βοήθεια από συγγενείς που βρίσκονταν στις πόλεις, βοήθησαν να αυξηθεί το κατά τόπους εισόδημα, που είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της παραγωγής. Η αύξηση του όγκου του χρήματος που είχαν στη διάθεσή τους οι ντόπιοι, τους ενίσχυσε την επιθυμία για αγορές καταναλωτικών αγαθών. Άρχισαν να συμμετέχουν στον καινούργιο τρόπο ζωής της πόλης, όμως αυτός ο καινούργιος σχετικά πλούτος, δεν ήταν ικανός να δημιουργήσει ισχυρό κεφάλαιο, πράγμα αναγκαίο για το μετασχηματισμό της αγροτικής οικονομίας...». (Δαμιανάκος 1987:373). Ακόμη και σήμερα οι περισσότεροι ηλικιωμένοι στο χωριό, εκτός από την σύνταξη που παίρνουν κάθε μήνα, δέχονται και αρκετή βοήθεια από τα παιδιά τους, ή άλλα συγγενικά πρόσωπα. Ακόμη κάποιοι στην κοινότητα επωφεληθήκαν από διάφορες αγροτικές επιδοτήσεις, την δεκαετία του '90, χωρίς να γίνουν κάποιες αξιόλογες αγροτικές επιχειρήσεις στον χώρο. Έτσι, οι ντόπιοι σταδιακά διαπίστωσαν πως η αγροτική ζωή που είχαν, δεν απέφερε καλύτερο τρόπο διαβίωσης κι έτσι δεν θέλησαν να αλλάξουν ή να βελτιώσουν τον τρόπο παραγωγής, αντίθετα έστρεψαν την οικογένεια τους προς άλλες κατευθύνσεις. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν στην πορεία του χρόνου στις παραγωγικές σχέσεις και στην οικονομία του χωριού, είχαν ως αποτέλεσμα τη μεταβολή του γεωργοκτηνοτροφικού χαρακτήρα του χωριού. Η οικονομία του χωριού έκτοτε όλο και



περισσότερο εξαρτάται όλο από το διοικητικό και εμπορικό κέντρο των Ιωαννίνων χάνονταν το μεγάλο επίπεδο παραγωγικής αυτάρκειας που τη διέκρινε.

Οι σχέσεις παραγωγής έχουν μεταβληθεί, όπως και οι κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων. Συγκεκριμένα, αναφέρει ο Δαμιανάκος «...από τη δεκαετία του '70 και μετά ακολουθείται μια άκρως διαφοροποιημένη οδός κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης. Σε γενικότερο επίπεδο η ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ε., όχι μόνο δεν βοήθησε στην ενοποίηση των αγροτικών δομών, αλλά φαίνεται πως ενίσχυσε τις ήδη υπάρχουσες, σε κάποιο βαθμό, αποκλίσεις- ανισομέρειες...». (Δαμιανάκος 2002:275). Η πρόσφατη εξέλιξη των οικονομικών δραστηριοτήτων και των τοπικών παραγωγικών σχέσεων επηρέασαν τους κατοίκους ως προς την συμπεριφορά τους, αλλά και την κοινότητα στις δομές και τη λειτουργία της.

Η οικογένεια με την μορφή που είχε δεν υπάρχει, αφού δεν τίθεται πλέον θέμα καλλιέργειας, παραγωγής και γενικότερα εκμετάλλευσης τόσο της γεωργίας, όσο και της κτηνοτροφίας. Η μετάβαση της οικογένειας έγινε με ομαλό τρόπο στη σύγχρονη οικογένεια. Οι σχέσεις γονιών- παιδιών επαναπροσδιορίζονται, αφού δομικές μεταβολές επιβάλλουν διαφοροποιήσεις στους ρόλους. Ο ρόλος του πατέρα δεν είναι πλέον ο κοινωνικός με τον όρο που αναφέρθηκε παραπάνω, αλλά ανατράπηκε με την ανεξαρτητοποίηση της οικογένειας. Τα παιδιά κατοικούν μόνα τους και δημιουργούν τις δικές τους συνθήκες διαβίωσης στα αστικά κέντρα ή στο εξωτερικό και δημιουργούν τη δική τους βάση για οικογένεια.

Η σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία διαμόρφωσε νέα πρότυπα για την κοινότητα και νέες καταναλωτικές συμπεριφορές που προάγουν το ατομικό συμφέρον και όχι το συλλογικό.

Μέσα στο όλο κλίμα της αστυφιλίας η θέση της γυναίκας έχει αλλάξει και αυτή. Η καταγωγή της γυναίκας αν είναι ή όχι από γειτονικό χωριό δεν έχει πλέον σημασία, αφού με την αστικοποίηση η επιλογή της νύφης γίνεται με άλλα κριτήρια π.χ συμπεριφοράς και όχι οικογενειακής καταγωγής. Η συζυγική σχέση δεν ελέγχεται πλέον από την ευρύτερη ομάδα και η γυναίκα εκφράζει άποψη σε θέματα όχι μόνο νοικοκυριού αλλά και σε ό,τι αφορά την οικογένεια. Ο θεσμός της προίκας συμβάδισε και αυτός με την εξέλιξη.

Οι σχέσεις των Γρανιτσιωτών άλλαξαν, διαφοροποιήθηκαν και ακολούθησαν την εξέλιξη του ευρύτερου μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας. Το φαινόμενο της αστυφιλίας έκανε πιο απρόσωπες τις σχέσεις των ανθρώπων. Οι συνθήκες επιβίωσης, οι τεράστιες αποστάσεις και η έλλειψη χρόνου είναι υπαίτιοι για την απομάκρυνση και την αποξένωση. Στην Αθήνα και στα Γιάννενα που βρίσκονται και οι περισσότεροι, κράτησαν και κρατούν επαφές μέσα από την αδελφότητα και τον σύλλογο αλλά και σε επισκέψεις κατ' οίκον. Εκεί συζητούν για θέματα του χωριού και ό, τι συμβαίνει μεταξύ των συγχωριανών κάθε περιοχής. Στο παρελθόν οι επισκέψεις στα σπίτια γίνονταν οποιαδήποτε ώρα και χωρίς προειδοποίηση, αργότερα έγιναν με καθορισμένο τρόπο, ύστερα από τηλεφωνική επικοινωνία. Αυτό έκανε τις σχέσεις πιο τυπικές και απόμακρες.

Η νοσταλγία της γενιάς των μεταναστών για το χωριό πέρασε και στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα όλα αυτά τα χρόνια σε κάθε ευκαιρία άδειας από τη δουλειά, για παράδειγμα σε περίοδο διακοπών, Χριστούγεννα, Πάσχα, καλοκαίρι (κυρίως δεκαπενταύγουστο) να επισκέπτονται οικογενειακώς την Γρανίτσα και να δημιουργούν δεσμούς στα παιδιά τους με τους παππούδες και τις γιαγιάδες που ζουν στο χωριό, αλλά και με παιδιά της ηλικίας τους που δεν είχαν άλλη ευκαιρία να γνωριστούν.

#### 4.6 Η Αδελφότητα Γρανιτσιωτών

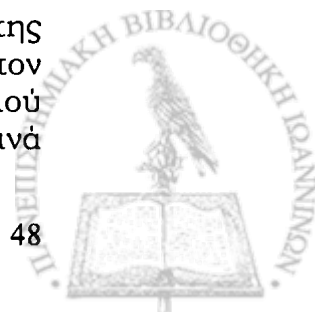
Οι ευρύτερες ιστορικές αλλαγές και οι κοινωνικοί μετασχηματισμοί που παρατηρούνται στον ελλαδικό χώρο μετά τον τελευταίο πόλεμο έχουν επιφέρει, μεταξύ των άλλων, σημαντικές αλλαγές και στις αντιλήψεις του παρελθόντος. Ένα από τα «προϊόντα» της αστικοποίησης, στην Ελλάδα είναι η ίδρυση Πολιτιστικών και Εθνοτοπικών Συλλόγων, που έχουν ως κύριο σκοπό τη διατήρηση δεσμών με τις ιδιαίτερες πατρίδες και τη διατήρηση των παραδόσεών τους. Αυτή η διαδικασία προσέλαβε μαζικές διαστάσεις, καθώς ενισχύθηκε και από την κεντρική εξουσία στο πλαίσιο μιας πολιτικής για την «πολιτιστική αποκέντρωση». Ιδρύθηκαν στο πλαίσιο αυτό δεκάδες Σύλλογοι με έντονη δραστηριότητα, η οποία χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό την συνολική πολιτιστική δραστηριότητα των πόλεων.

Η Αδελφότητα γρανιτσιωτών ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1972, λίγο μετά δηλαδή την μετακίνηση των χωριανών στην πρωτεύουσα. Σύμφωνα με το Καταστατικό της Αδελφότητας σκοπός της είναι:

«1) Η εξύψωση και εκπολιτισμός της γενετήρας δια της εκτελέσεως έργων αποβλεπόντων εις την προαγωγήν της ομωνύμου κοινότητος.

2) Η καλλιέργεια σχέσεων και αισθημάτων αλληλεγγύης μεταξύ των αποδήμων μελών αυτής και όλων εκ της κοινότητος Γρανίτσης καταγομένων.»

Η δράση της Αδελφότητας δεν περιορίζεται μόνο στην Αθήνα αλλά το ενδιαφέρον της στρέφεται προς το χωριό οργανώνοντας κάθε χρόνο πλήθος ψυχαγωγικών εκδηλώσεων, με στόχο την σύσφιξη σχέσεων των μελών και την ενίσχυση των δεσμών τους με το χωριό. Έτσι κάθε χρόνο στις μεγάλες γιορτές των Χριστουγέννων, της Αποκριάς, του Πάσχα και τον Αύγουστο, που ήταν το πανηγύρι, διοργάνωνε εκδρομές με ναυλωμένα λεωφορεία και μειωμένα εισιτήρια για μεγαλύτερη διευκόλυνση των συγχωριανών, να επισκέπτονται το χωριό τους. Επίσης σε συνεργασία με την πρόνοια, και τις υπεύθυνες του 'σπίτι παιδιού' αναλάμβαναν την διοργάνωση εκδρομών σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου, με σκοπό την συνεύρεση των ντόπιων και την γνωριμία με τον τόπο καταγωγής τους. Ακόμη, σε συνεργασία με τον σύλλογο του χωριού προγραμματίζαν την διεξαγωγή ποδοσφαιρικών αγώνων με άλλα κοντινά



χωριά, παρέχοντας στην ομάδα τα απαραίτητα χωρίς να επιβαρύνονται οικονομικά οι αγωνιζόμενοι. Η Αδελφότητα τύπωνε κάθε χρόνο το ημερολόγιο της χρονιάς, παρουσιάζοντας μέσα φωτογραφικό υλικό από το χωριό και την ζωή των κατοίκων, τα πιο παλιά χρόνια αλλά και σήμερα. Σε κάποιες περιπτώσεις η Αδελφότητα αναλάμβανε να ενισχύσει οικονομικά κάποιες οικογένειες στο χωριό που το είχαν ανάγκη, χωρίς να φέρνει κανέναν αντίδραση. Οι παραπάνω δραστηριότητες άρχισαν να εξασθενούν μέχρι που σταμάτησαν, επειδή οι χωριανοί μείωσαν τον χρόνο παραμονής στο χωριό και τις μετακινήσεις τους προς αυτό.

Μέχρι και σήμερα η σημαντικότερη χειμερινή εκδήλωση της Αδελφότητας είναι ο ετήσιος χορός. Πρόκειται για μια εκδήλωση που οργανώθηκε στα πρότυπα των χορών των άλλων Σωματείων. Αυτή η εκδήλωση, βέβαια, δεν έχει σταθερό τόπο, κι επομένως οικείο τόπο. Πραγματοποιείται κάποιο Σαββατόβραδο του Ιανουαρίου ή του Φεβρουαρίου. Η επιλογή της συγκεκριμένης ημερομηνίας εξαρτάται, συνήθως, από την επιλογή αίθουσας και ορχήστρας. Και σ' αυτήν την εκδήλωση ακολουθείται το σύνθημα τελετουργικό που καθιερώθηκε από τα πολιτιστικά σωματεία: ο λόγος του Προέδρου, τα χορευτικά της Αδελφότητας, ο χορός των επισήμων, ο «ελεύθερος χορός».



*Οι πρώτοι πρόεδροι της Αδελφότητας  
Δημήτριος Κωστάκης και Φώπιος Γκουρογιάννης*

Σήμερα δεν υπάρχει και τόσο μεγάλη συμμετοχή για την εκλογή Δ.Σ. στην Αδελφότητα και παρατηρείται το φαινόμενο να βρίσκονται τα ίδια άτομα στις θέσεις αυτές για αρκετά χρόνια. Σε αντίθεση η συμμετοχή στην διοργάνωση του πανηγυριού και όποιον άλλων εκδηλώσεων είναι μεγάλη και ο κόσμος ενθαρρύνει με την ευχάριστη διάθεση. Πλέον δεν έχει τον πρωταγωνιστικό ρόλο η Αδελφότητα, αλλά σε συνεργασία με τον Σύλλογο προσπαθούν πάντα για το καλύτερο αποτέλεσμα.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε την Αδελφότητα Γρανιτσιωτών Ηπείρου ως ένα Σωματείο που προσπαθεί να διατηρήσει τους δεσμούς των Γρανιτσιωτών αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς και οργανώνοντας εκδηλώσεις κυρίως τους καλοκαιρινούς μήνες.

#### 4.6.1 Ο Σύλλογος Γρανίτσας

Ο πρώτος σύλλογος ιδρύθηκε στην Γρανίτσα το 1984, με την ονομασία 'Πολιτιστικός Σύλλογος Γρανίτσας' με πρόεδρο τον Γεώργιο Γκουρογιάννη, δραστηριοποιήθηκε, όμως μέχρι το 1986, όπου και λόγω αδιαφορίας από τους ντόπιους σταματά η ενεργός του δράση και έκτοτε οι εκδηλώσεις οργανώνονται με πρωτοβουλία της Αδελφότητας και της πρόνοιας, 'το σπίτι παιδιού'. Μέχρι τότε σε συνεργασία με την αδελφότητα αναλάμβαναν την διεξαγωγή εκδρομών, του πανηγυριού και τον αθλητικών δοκιμασιών. Το 2007 αποφασίζουν οι κάτοικοι που απέμειναν στο χωριό, αλλά κι εκείνοι που λόγω σύνταξης επέστρεψαν και ήθελαν να ασχοληθούν με το χωριό και τα κοινά, να δημιουργήσουν έναν εκ νέου σύλλογο. Ο σύλλογος ιδρύεται με την επωνυμία 'Το χωριό μας' και με πρόεδρο τον Κώστα Γκουρογιάννη. Σκοπός του είναι 'η πνευματική και πολιτιστική καλλιέργεια των μελών του και η συμβολή αυτών στην πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη των κατοίκων της κοινότητας...'. Από το καταστατικό του συλλόγου. (Αναλυτικά: '...σκοποί του συλλόγου είναι: α) Η αλληλεγγύη και η σύσφιξη των σχέσεων των μελών του και γενικά των κατοίκων της κοινότητας Γρανίτσας. β) Η όσο το δυνατό μεγαλύτερη δραστηριοποίηση των κατοίκων της κοινότητας στο σύλλογο και η συμμετοχή τους στις κάθε είδους εκδηλώσεις του. γ) η μελέτη και ανάλυση των προβλημάτων των κατοίκων της κοινότητας και η προσπάθεια επίλυσής τους. δ) Η καλλιέργεια και διάδοση της τοπικής μας λαϊκής πολιτιστικής παράδοσης, η αναβίωση και διατήρηση των λαϊκών τοπικών εθίμων. ε) Η συνεργασία του συλλόγου με την κοινότητα Γρανίτσας για την επιδίωξη των σκοπών του συλλόγου και η δημιουργία και καλλιέργεια σχέσεων με άλλους πολιτιστικούς ή επιστημονικούς συλλόγους και οργανώσεις. στ) Η συζήτηση πάνω σε θέματα εθνικού, κοινωνικού και οικονομικού περιεχομένου, για την ουσιαστικότερη συμμετοχή των κατοίκων της κοινότητας στην πολιτική ζωή της χώρας, στα πλαίσια της δημοκρατίας, της κοινωνικής προόδου και του αγώνα για την ειρήνη σε ολόκληρο του κόσμο...').

Από το 2008 μέχρι και σήμερα έχει αναλάβει τα καθήκοντα του προέδρου στο σύλλογο η Ελένη Γκουρογιάννη και αριθμούνται αρκετές δραστηριότητες του συλλόγου. Πρωταρχικός στόχος ήταν να διαμορφώσουν εσωτερικά το πολιτιστικό κέντρο, με συλλογή διαφόρων αντικειμένων από τους χωριανούς ώστε να τα εκθέσουν μαζί με πλούσιο φωτογραφικό υλικό. Ακόμη, σε συνεργασία με την εκκλησία του χωριού, αναλαμβάνουν κάθε χρόνο να κάνουν της Αναλήψεως, μετά την λειτουργία, μία εκδήλωση με τους χωριανούς, φέρνοντας ο καθένας από το σπίτι του φαγητά, με την οικονομική στήριξη του συλλόγου,

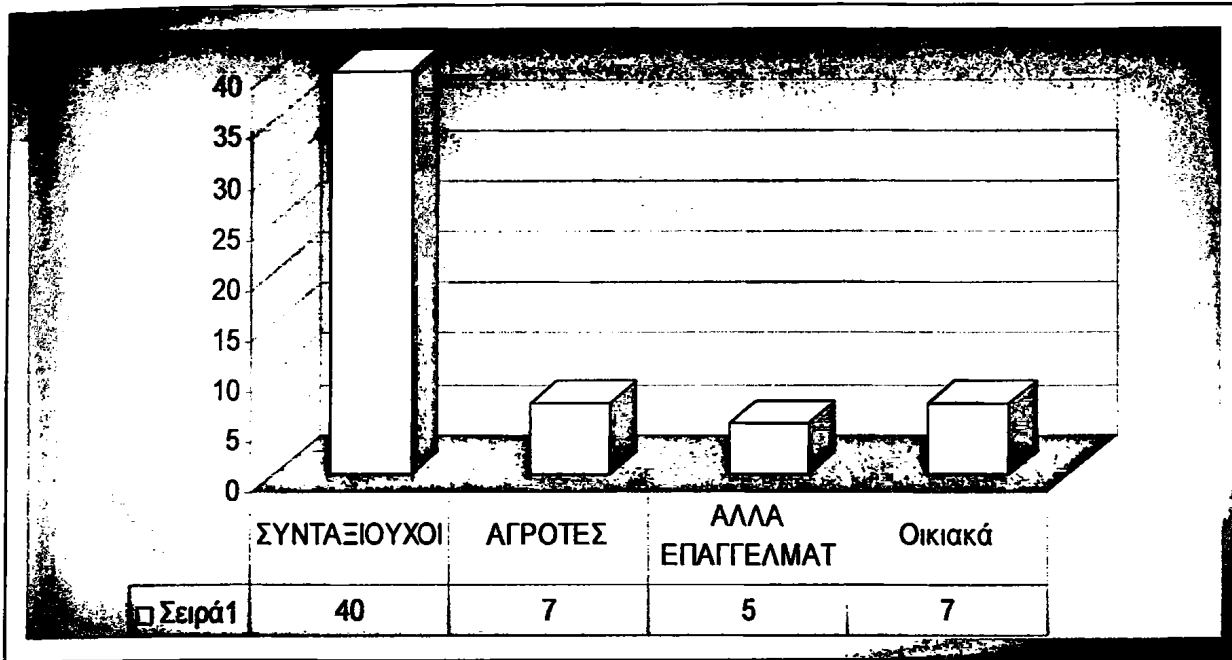
προσπαθώντας να αναβιώσουν το παλιό γλέντι που γινόταν. Βέβαια σήμερα δεν υπάρχουν όργανα, αλλά οι ντόπιοι χαίρονται με αυτή την συνάντηση και θυμούνται τα παλιά. Επίσης, κόβουν κάθε χρόνο στις αρχές του Γενάρη, την πρωτοχρονιάτικη πίτα στο χωριό, τοποθετώντας μέσα φλουριά, που αντιστοιχούν σε διάφορα δώρα, με παρόντες τους ντόπιους και ανταλλάσσοντας ευχές. Στις απόκριες το 2010 και 2011 άναψαν φωτιές στην πλατεία του χωριού, σε συνεργασία με τον δήμο, προσφέροντας τους κρασί και κάποια εδέσματα, φαινόμενο που συναντάται από πολλούς δήμους της Ηπείρου. Αναβίωσαν κάποια έθιμα, όπως την χάψα, και το 2012 έφεραν και ορχήστρα του Βασίλη Παπαγεωργίου, χωρίς μικρόφωνα για να γίνει γλέντι στο χωριό, όπως παλιά.

Ο σύλλογος διοργανώνει εκδρομές, δύο με τρεις τον χρόνο, με την συμμετοχή των ντόπιων και δική τους οικονομική επιβάρυνση. Τις μεγαλύτερες εκδηλώσεις τις έχει το δεκαήμερο του Αυγούστου με αποκορύφωση των εκδηλώσεων τον δεκαπενταύγουστο, με το πανηγύρι. Ξεκινάει, λοιπόν, με μια εκδρομή, περιμένοντας να έρθουν οι «Αθηναίοι» στο χωριό, για να πάνε όλοι μαζί. Μια βραδιά από αυτές του Αυγούστου είναι αφιερωμένη στα μικρά παιδιά, με δημιουργική απασχόληση και δραστηριότητες (πλαστελίνες, ζωγραφική, σκετσάκια, κτλ.) για τους μικρούς 'εξερευνητές', φτάνοντας το 2011 με συμμετοχή στα 25 παιδιά. Άλλη μια ενέργεια που έκανε ο σύλλογος ήταν αν μαζέψει τις γυναίκες του χωριού σε συνάντηση για καφέ, που ήταν μια ευκαιρία συζήτησης και καλοπέρασης με διάφορες ιστορίες του χωριού, ή της ζωής των ίδιων, φέρνοντας πιο κοντά εκείνες που βρίσκονται στις πόλεις με εκείνες της Γρανίτσας.

Στις 14 και 15 γίνεται το πανηγύρι στο χωριό με πρωτοβουλία πλέον του συλλόγου, που επιλέγει την ορχήστρα και αναθέτει την διεξαγωγή στο καφενείο του χωριού. Τα έσοδα και το σερβίρισμα αναλάμβαναν πάντα τα δύο καφενεία που βρίσκονται στην πλατεία, όμως τα δύο τελευταία χρόνια, το καφενείο του Τάκη Γκουρογιάννη, απεσύρθη, γιατί οι ιδιοκτήτες είναι μεγάλοι σε ηλικία και δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στην κούραση των ημερών.

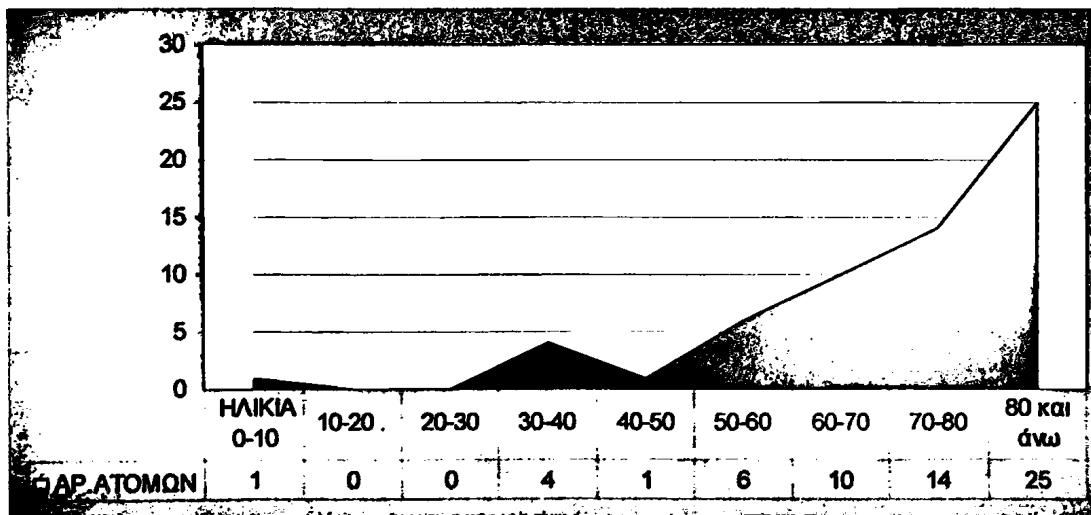
Ο σύλλογος σήμερα λειτουργεί από Γρανιτσιώτες και Γρανιτσιώτισσες της δεύτερης γενιάς που έχουν βιωματική σχέση με το χωριό. Με τις πρωτοβουλίες τους επιδιώκουν να αναβιώσουν τα τοπικά έθιμα ώστε αυτά να γίνουν γνωστά και να βιωθούν από τους νεότερους προσβλέποντας στη διατήρησή τους, αλλά και στη γνωριμία και στη σύσφιξη των σχέσεων των νεότερων που μεγάλωσαν μακριά από τον τόπο καταγωγής τους.

Ακολουθούν πίνακες με τα στοιχεία των μόνιμων και μετακινούμενων (ημι-μόνιμων) κατοίκων.



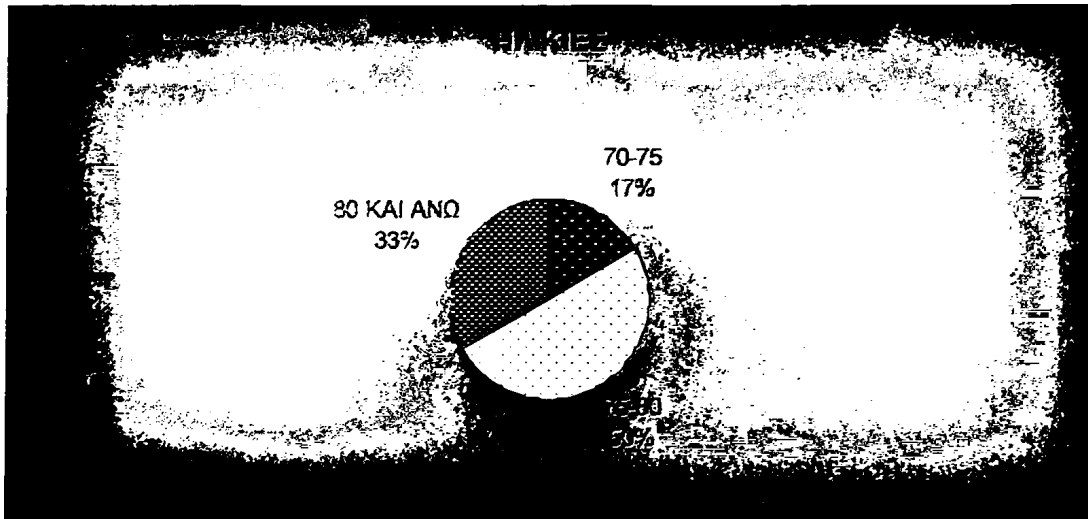
**Πίνακας- Γράφημα 3**

Στον πίνακα 3 φαίνεται πως η πλειοψηφία των κατοίκων είναι συνταξιούχοι, απαριθμώντας σαράντα άτομα, αγρότες επτά, (όπου αγρότες αναφέρονται με λιγιστό αριθμό προβάτων και κάποιων οικοσπιων ζώων). Στα 'άλλα επαγγέλματα' που είναι 5 άτομα είναι το επάγγελμα του ιερέα, του επιπλοποιού και του ιδιοκτήτη καφενειού. Οι γυναίκες που είναι σε πιο μικρή ηλικία και δεν συνταξιοδοτήθηκαν αναφέρουν ως επάγγελμα τα οικιακά, βοηθούν όμως στις ασχολίες των συζύγων.



**Γράφημα 4**

Παρατηρούμε λοιπόν στο γράφημα 4, πως οι πλειοψηφία των κατοίκων είναι οι ηλικιωμένοι άνω των 80 ετών και είναι άτομα που μπορούν και συντηρούνται και να αυτοεξυπηρετούνται. Μέσα από τις ασχολίες τους απολαμβάνουν τα αγαθά που τους παρέχει η πολιτεία μέσω της σύνταξης αλλά και τις παροχές και την βοήθεια που τους προσφέρουν τα παιδιά τους όταν τους επισκέπτονται στο χωριό.



**Γράφημα 5**  
**Μετακινούμενοι κατά τους χειμερινούς μήνες**

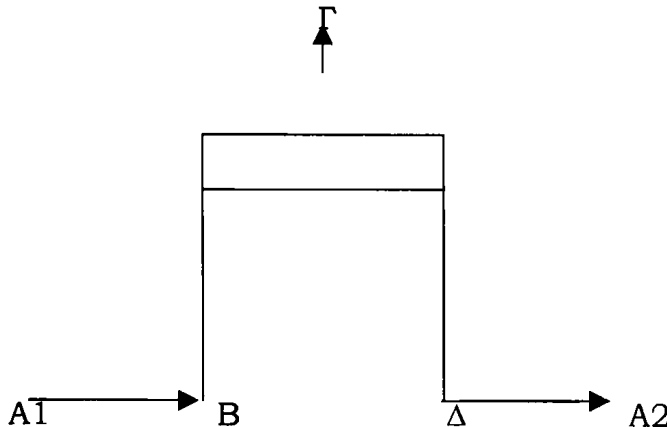
Υπάρχει κι ένας αριθμός ατόμων που στην περίπτωση που εξετάζουμε ανήκει στην δεύτερη γενιά μεταναστών, οι οποίοι μετά την σύνταξη τους, έχοντας τελειώσει τις υποχρεώσεις τους στην πόλη, μετακινούνται και μένουν στο χωριό από τον Μάιο περίπου, μέχρι τον Οκτώβριο κι επιστρέφουν πάλι στην πόλη μέχρι να περάσουν οι κρύες μέρες. Από τα 13 συνολικά μετακινούμενα άτομα τα τέσσερα είναι μόνοι τους και οι υπόλοιποι είναι ζευγάρια.

## ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

### **Ο κόσμος των εθίμων. Η περίπτωση του γάμου. Από την παράδοση στη νεωτερικότητα.**

Σ' αυτό το κεφάλαιο εξετάζεται ο Γρανιτσιώτικος γάμος ως μια διαβατήρια τελετή, η οποία επαναπροσδιορίζει την ταυτότητα καταγωγής των νεόνυμφων, μέσα από την επιλογή 'παραδοσιακών' και 'σύγχρονων' τελετουργιών.

Σύμφωνα με τη θεωρία που διατύπωσε ο Van Gennep για τις διαβατήριες τελετές, στο βιβλίο του 'The Rites of Passage', οι σταθμοί της φυσικής και κοινωνικής ζωής όπου το άτομο περνάει από μια κατάσταση σε άλλη συνοδεύονται από τελετουργίες με μια βασική τριμερή δομή (χωρισμός- έξοδος, διάβαση, είσοδος- ένταξη), η οποία σηματοδοτεί τον τρόπο που γίνεται η μετάβαση από την προηγούμενη κατάσταση στην επόμενη. Το σημαντικότερο μέρος των διαβατηρίων τελετών είναι φυσικά οι τελετές Περιθωρίου, το "κατώφλι", η "μετάβαση" δηλαδή από μια πρώτη κατάσταση, σε μια άλλη.



*Van Gennep 1990 (1909) – Les Rites de Passage ed. Pacard – Paris*

Αναλύοντας την τελετουργία του γάμου σύμφωνα με το σχήμα του Van Gennep βλέπουμε ότι:

A1: «Αρχική Φάση» - φυσική ομαδική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το άτομο πριν ξεκινήσει η μύηση.

B: «Χωρισμός» - αποξένωση από μια κοινωνικά καθιερωμένη κατάσταση.

Γ: «Περιθώριο» - κατώφλι - μετάβαση: μετέωρη κατάσταση, έξω από κοινωνικές κατηγορίες και κοινωνική θέση.

Δ: «Ενσωμάτωση» - ένταξη σε μια κοινωνικά καθιερωμένη κατάσταση



και προσδιορισμένη θέση.

A2: «Τελική Φάση» - Επιστροφή στην κοινωνική ομαλή ζωή της κοινότητας, το άτομο όμως δεν θα είναι ποτέ στο εξής όπως ήταν πριν της μνητικής διαδικασίας.

Η Ν. Σκουτέρη –Διδασκάλου αναφέρει: «Η τελετουργία του γάμου μπορεί να θεωρηθεί ως το κατ' εξοχήν διαβατήριο έθιμο επειδή σημειώνει με σαφήνεια τη διάβαση των κοινωνικών ορίων όχι από άτομα, αλλά από τη μικρότερη δυνατή κοινωνική μονάδα που μπορεί να αναπαράγει την κοινωνία, δηλαδή έναν άντρα και μια γυναίκα. Η αντίθεση ανύπαντροι / παντρεμένοι αποκτά σημασία μόνο μέσα από τον άξονα την αντίθεσης γυναίκα / άντρας και ενεργοποιείται με τη συμβολική και υλική ένωση των αντιθέτων: το γάμο...». (Ν. Σκουτέρη – Διδασκάλου 1991:121).

Ο γάμος, ως εθιμική εκδήλωση εντάσσεται στις διαβατήριες τελετές του κύκλου της ζωής και σηματοδοτεί τη μετάβαση δύο ατόμων από μια κοινωνική κατηγορία και θέση σε μian άλλη. Ο Β. Νιτσιάκος αναφέρει χαρακτηριστικά: «...κατά τις εθιμικές τελετές του γάμου οι μυσούμενοι περνούν από τα τρία στάδια του αποχωρισμού από την παλιά κατάσταση, της διάβασης που είναι οριακή φάση και της ενσωμάτωσης που δεν είναι παρά οριστική ένταξη σε μια νέα κατάσταση, σε μια νέα ομάδα, σ' ένα νέο ρόλο...». (Νιτσιάκος 1997:133).

## 5.1 Ο Γρανιτσιώτικος γάμος

Στο παρακάτω κεφάλαιο περιγράφονται δύο γάμοι, δύο διαφορετικών χρονικά περιόδων στους οποίους οι γαμπροί δύο γενεών έλκουν την καταγωγή τους από τη Γρανίτσα. Η πρώτη περιγραφή αφορά το γάμο του Κ.Ν. και της Β.Μ. το 1976 στη Γρανίτσα και η δεύτερη το σύγχρονο γάμο του Α.Ν. με την Γ.Ν. το 2011 στην πόλη των Ιωαννίνων.

Ο Κ.Ν. και η Β.Μ. γνωρίστηκαν στην Γρανίτσα που είναι ο τόπος καταγωγής του γαμπρού και η Β.Μ. εργαζόταν στον Εθνικό Οργανισμό Πρόνοιας στο χωριό. Οι οικογένειες αποφάσισαν πως έπρεπε να γίνουν αρχικά οι αρραβώνες στο χωριό της νύφης (Γεωργάνοι, Λάκας Σουλίου) κι έτσι τον Δεκέμβριο του 1975 έγινε μια μικρή τελετή στο σπίτι της, όπου οι μελλονύμφοι πέρασαν δαχτυλίδια στα χέρια τους ως σύμβολο δεσμού. (Υπάρχει και σχετική κασέτα ήχου με τον αρραβώνα). Μέχρι την δεκαετία του '50 περίπου ο «αρραβώνας» δεν αποτελούσε ξεχωριστή τελετουργία παρά γινόταν την ημέρα που στεφανώνονταν το ζευγάρι. Η παραπάνω πρακτική αποσκοπούσε σύμφωνα με τους πληροφορητές στην προστασία της σχέσης και κυρίως της κοπέλας, καθώς δεν επιτρεπόταν να συζεί το ζευγάρι πριν το γάμο για να μην εκτεθεί το κορίτσι σε περίπτωση διάλυσης του αρραβώνα. Βέβαια αυτό δε σημαίνει πως δεν υπήρξαν και περιπτώσεις που ο αρραβώνας προηγούνταν του γάμου, αλλά αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν εξαιρέσεις. Στην περίπτωση αυτή, η εθιμική διαδικασία προέβλεπε μια μικρή τελετή που γινόταν στο σπίτι της νύφης, όπου οι μελλονύμφοι περνούσαν τα δαχτυλίδια στα χέρια τους, ως σύμβολο δεσμού.

Η ημερομηνία τέλεσης του γάμου αποφασίστηκε με κοινή απόφαση του ζευγαριού και των συμπεθέρων και ορίστηκε στις 18 Οκτωβρίου του 1976. Μέχρι τη δεκαετία του '70 ο γάμος στη Γρανίτσα πραγματοποιούνταν ύστερα από συμφωνία, το λεγόμενο προξενιό, μεταξύ των οικογενειών του νέου και της νέας που επρόκειτο να παντρευτούν. Οι μελλοντικοί συμπέθεροι «σφράγιζαν τη συμφωνία», εφόσον πρώτα καθοριζόταν η προίκα που θα δινόταν στο γαμπρό και στην οικογένειά του. Για τον καθορισμό της προίκας που θα έπαιρνε ο γαμπρός μεσολαβούσε η προξενήτρα προκειμένου να διασφαλιστεί η συμφωνία, οι απαιτήσεις αλλά και εγγύηση της ύπαρξης του αντίτιμου των συμφωνηθέντων. Ο λόγος που θα δινόταν μεταξύ των συμπεθέρων για τα συμφωνηθέντα είχε ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία και αντικαθιστούσε στις περισσότερες των περιπτώσεων τις γραπτές εγγυήσεις. Η ατελέσφορη προσπάθεια συγκέντρωσης σχετικών αρχειακών πηγών (προικοσύμφωνα) κατά την ερευνητική διαδικασία πιθανότατα να επαληθεύει την παραπάνω εκδοχή. Ο ρόλος των γονέων ήταν σημαντικός στην έκβαση όλων των τελετουργιών του γάμου και φρόντιζαν αρκετές ημέρες πριν για την ομαλή περαιώση τους. Η έκθεσή τους στα μάτια των χωριανών μέσα από το έθιμο του γάμου έπρεπε να γίνει με τον καλύτερο τρόπο για να διασφαλιστεί το κύρος των οικογενειών τους. Σημαντικοί παράγοντες που έπρεπε να διευθετηθούν από πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της τέλεσης των εθιμικών διαδικασιών ήταν η προίκα της κοπέλας, η νοικοκυροσύνη του σπιτιού, η μεγάλη συμμετοχή των καλεσμένων, η αφθονία του φαγητού αλλά και το κέφι στο γλέντι που ακολουθούσε την τελετή της στέψης. Τα προσκλητήρια που μοιράστηκαν από τους γονείς και τους μελλονύμφους, ήταν τυπωμένα σε χαρτί, διαδικασία που αντικατέστησε τον μέχρι τότε τρόπο πρόσκλησης που γινόταν προφορικά στα σπίτια του χωριού και συνοδευόταν με κέρασμα συνήθως λουκούμι, караμέλα, ξερό σύκο ή ένα ποτήρι τσίπουρο.

Σύμφωνα με τα ήθη της τοπικής κοινωνίας ο νουνός του γαμπρού γινόταν και κουμπάρος, ενώ σε περίπτωση που ήταν ηλικιωμένος ή είχε πεθάνει τον αντικαθιστούσε ένα από τα παιδιά του που τον αποκαλούσαν ως 'ο μεγάλος κουμπάρος', ο νουνός. Ο κουμπάρος που έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης και σεβασμού φρόντιζε να μάθει από πριν τις διαδικασίες και τις αρχές του εθίμου στο οποίο πρωτοστατούσε, ορίζοντας όλες τις διαδικασίες την ημέρα του γάμου που είχαν σχέση με την ομαλή περαιώση της στέψης, με το σερβίρισμα του φαγητού και τη σειρά των χορευτών στο γλέντι.

Το μπαϊράκι ετοιμάστηκε από τον βλάμη την Πέμπτη πριν τον γάμο, χρησιμοποιώντας την σημαία της εκκλησίας του χωριού και στολίζοντας την με 3 ρόδια, την τοποθέτησαν στην βεράντα του σπιτιού, έτσι ώστε να φαίνεται στο χωριό. Ως βλάμης ορίστηκε ο καλύτερος φίλος του γαμπρού, ενώ η δικαιοδοσία του στην τέλεση του γάμου ήταν να επιβλέπει τη διεξαγωγή του. Ήταν το 'εκτελεστικό' όργανο του κουμπάρου που διηύθυνε όλο το 'υπηρετικό' προσωπικό και είχε την ευθύνη της εξυπηρέτησης όλων των καλεσμένων. Ήταν υπεύθυνος για τη διευθέτηση των καλεσμένων στο τραπέζι, για τη φροντίδα της διανομής του φαγητού, και γενικά όλων των απαραίτητων διαδικασιών και υλικών για την ομαλή διεξαγωγή του γάμου.



Το πρωί του γάμου ξεκίνησε το 'ψίκι', δηλαδή οι συγγενείς και οι στενοί φίλοι του γαμπρού μαζί με τον ίδιο από το χωριό με προορισμό το χωριό της νύφης προκειμένου να φορτώσουν και να μεταφέρουν τα προικιά της στο καινούριο σπίτι της. Το στολισμό της νύφης τον είχαν αναλάβει αποκλειστικά κοντινά συγγενικά της πρόσωπα (αδερφή, ξαδέρφες, θείες). Το νυφικό της ήταν σύμφωνα με την μόδα της εποχής, νοικιασμένο από κατάστημα των Ιωαννίνων. Ήταν σε λευκό χρώμα, με μακριά γραμμή μέχρι τον αστράγαλο και μακρύ μανίκι, (τύπου καμπάνας), και στα μαλλιά ένα στεφάνι που επάνω του ήταν ραμμένο ύφασμα ίδιο με το φόρεμα και κάλυπτε το πίσω μέρος του κεφαλιού μέχρι την πλάτη.



*Στη φωτογραφία η νύφη Β.Μ. στο πατρικό της σπίτι, λίγο πριν την αναχώρηση για το χωριό του γαμπρού.*

Διαπιστώνεται πως η νυφική ενδυμασία άλλαξε την δεκαετία του '60, αντικαθιστώντας το βελούδινο ή μεταξωτό φουστάνι (κόκκινο, μπορντό ή κυπαρισσί χρώμα). Στη μέση από το φουστάνι έδεναν τη νυφιάτικη βελούδινη ποδιά, που ήταν κεντημένη με διάφορα λουλούδια και σχέδια και πάνω από αυτό έβαζαν το σεγκούνι, στολισμένο με γαϊτάνια και χρυσοκλωστές. Η νυφική φορεσιά συμπληρωνόταν από τις πλουμιστές κάλτσες και τα τσαρούχια, καθώς και τα χρυσαφικά, όπως σκουλαρίκια, ταχηλιές (περιδέραια), τα μπροστάρια στο στήθος (ασημένιες ή επίχρυσες αλυσίδες με νομίσματα σε δύο, τρεις, ή τέσσερις σειρές), οι καρφίτσες, οι ασημένιες ζώνες, τα δαχτυλίδια. Τα περισσότερα από τα στολίδια, ήταν δανεικά από οικονομικά ευκατάστατες οικογένειες καθώς οι οικονομικές συνθήκες δεν επέτρεπαν στις πιο πολλές οικογένειες να αγοράσουν αντίστοιχα κοσμήματα.

Φτάνοντας το ψίκι στο πατρικό της, ο βλάμης έδωσε εντολή να αρχίσουν τα όργανα να παίζουν και να χορεύουν οι συγγενείς ανακατεμένοι και οι υπόλοιποι φόρτωναν την προίκα στα οχήματα (όσοι διέθεταν) και στο λεωφορείο που είχε μισθώσει η νύφη για την μεταφορά των συγγενών της. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία ενουκίασης του λεωφορείου είχε ως στόχο σύμφωνα με τη Β.Μ., τη μεταβίβαση των συγγενών που δεν διέθεταν οχήματα, στον τόπο τέλεσης του μυστηρίου.

Ο αποχωρισμός της νύφης όταν βγαίνει από το σπίτι της, είναι μια στιγμή συναισθηματικά και συμβολικά φορτισμένη καθώς μεταβαίνει στη νέα φάση της ζωής της. Το συγκεκριμένο στάδιο πραγματώνεται μέσα από την τέλεση συγκεκριμένων πρακτικών. Η νύφη ήπια τρεις φορές κρασί από το γυάλινο ποτήρι και στη συνέχεια το έσπασε πίσω της συμβολικά, ανοίγοντας το δρόμο για την καινούρια της ζωή. Συνοδευόμενη από τον πατέρα της κι έναν θείο, με τους συγγενείς να τραγουδούν τραγούδια του αποχωρισμού της νύφης, επιβιβάστηκε στο μεταφορικό μέσο που ήταν ένα ταξί, μαζί με τον γαμπρό και ξεκίνησαν για την Γρανίτσα. «...Η διάβαση» αναφέρει ο Β. Νιτσιάκος, γίνεται από συναισθηματική άποψη πέρασμα, καθώς βοηθά στην αποκλιμάκωση του θρήνου και προσαρμόζεται στον χαρακτήρα αυτού του σταδίου που είναι περιπατητικός. Το ψίκι είναι σε κίνηση, είναι στον δρόμο και βέβαια ο δρόμος σημαίνει δημόσιος χώρος, δηλαδή συμμετοχή έστω και με την έννοια της θέασης από την ευρύτερη κοινότητα...». (Νιτσιάκος 1997:136).

Φτάνοντας στη Γρανίτσα το ζευγάρι εισήλθε στην εκκλησία, όπου και ακολούθησε το τελετουργικό της στέψης, με βάση τον εκκλησιαστικό κανόνα. Κατά το έθιμο ο κουμπάρος λίγο πριν τον 'χορό' του Ησαΐα σκέπασε τους νεόνυμφους στους ώμους με ένα ύφασμα, που σύμφωνα με τους ντόπιους συμβόλιζε το στενό δεσμό μεταξύ του ζευγαριού και του κουμπάρου. Με το ύφασμα αυτό η νύφη έραψε φόρεμα το οποίο φορούσε σε γιορτινές περιστάσεις.

Με το τελείωμα του μυστηρίου οι νεόνυμφοι με τον κουμπάρο και τους γονείς δέχτηκαν τις ευχές από τους καλεσμένους μέσα στην εκκλησία και στη συνέχεια κατέβηκαν στην πλατεία του χωριού για να χορέψουν, διαδοχικά πρώτα ο βλάμης το τραγούδι 'Ποταμιά', ο κουμπάρος 'Κουμπάρε που στεφάνωσες', η νύφη 'Σήμερα είναι άσπρος ουρανός' και ο γαμπρός 'Εσύ που σέρνεις τον χορό'. Υστερα μαζί με τους καλεσμένους συνέχισαν για το σπίτι του γαμπρού, όπου κι έγινε το γλέντι του γάμου.



*Φωτογραφία από τον γάμο του Κ.Ν και της Β.Μ. με το ύφασμα του κουμπάρου περασμένο στους ώμους τους.*

Το στάδιο, λοιπόν της διάβασης ολοκληρώθηκε όταν το ψίκι έφτασε στο σπίτι του γαμπρού, οπότε άρχισε και το τρίτο στάδιο, της ενσωμάτωσης δηλαδή της νύφης στο νέο της σπιτικό. Φτάνοντας στο σπίτι τα όργανα έπαιζαν σκοπούς προτρεπτικούς για την πεθερά, να βγει να υποδεχτεί τη νύφη. Η Β.Μ. κρατούσε την λεγόμενη 'κουλούρα της νύφης', (ψωμί ζυμωμένο που στο επάνω μέρος και στο κέντρο είχε το σχέδιο του σταυρού και πιο κάτω δεξιά και αριστερά αντίστοιχα δύο περιστέρια που συμβόλιζαν τους νεόνυμφους), την οποία πέταξε πάνω από την σκεπή του σπιτιού, που σύμφωνα με την πεθερά της νύφης: «...ίλεγαν οι παλιοί ότι έτσι πρέπει να το κάνουμε, για να ιδούμε αν η νύφη είναι γερή, για να ιδεί ο κόσμος τι νύφη κάναμαν, ότι δηλαδή είναι δυνατή για τις δουλειές στο σπίτι, στα χωράφια...». (Συνέντευξη ν.8). Αμέσως μετά η πεθερά, στο κατώφλι του σπιτιού, την αγκάλιασε την φίλησε και της πρόσφερε να φάει μέλι, που συμβολίζει την γλυκιά σχέση που θα αναπτύξουν οι δύο γυναίκες μελλοντικά. Στη συνέχεια κάθισαν όλοι στο τραπέζι και ο βλάμης με τους βοηθούς του ξεκίνησαν να σερβίρουν. Η ορχήστρα έπαιζε διάφορους σκοπούς και όποιος ήθελε να χορέψει πλήρωνε στην ορχήστρα κι έλεγε ποιο σκοπό ήθελε να ακούσει. «...Είχαμε φέρει για όργανα τον Μητσι-Κολιό<sup>3</sup> με την κομπανία του. Φοβερός, δεν ήταν άλλος σαν κι αυτόν. Τον άκουγες και το ευχαριστιόσουν.....». (Συνέντευξη ν.13). Το ζευγάρι με τον κουμπάρο δεν σηκώθηκε για χορό παρά μόνο την στιγμή που σερβιρίστηκε το φαγητό και αφού είχαν τελειώσει με το φαγητό. ( Κατά το τοπικό έθιμο το φαγητό του γάμου ήταν το 'γιαχνί', βραστό κρέας συνήθως πρόβειο, μαγειρεμένο σε καζάνια). Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε στο σόι της νύφης ότι αποφασίστηκε να ξεκινήσουν τον χορό ο κουμπάρος, η νύφη και ο γαμπρός αφού πρώτα είχε σερβιριστεί το φαγητό. Η συγκεκριμένη ενέργεια σχολιάστηκε ιδιαίτερα: «...Μου έκανε τρομερή εντύπωση που περίμεναν να τελειώσει με το σερβίρισμα του φαγητού και δεν σηκώθηκε

<sup>3</sup> Οι οργανοπαίχτες της κομπανίας του Μητσι-Κολιού καταγόταν από το Δελβινακόπουλο και το Σπήλαιο.

το ζευγάρι από το τραπέζι. Όταν έκανε νόημα ο βλάμης τότε σηκώθηκαν, δεν ξέρω εμείς δεν το είχαμε αυτό.....». (Συνέντευξη ν.20). Το γλέντι συνεχίστηκε με τους συγγενείς να χορεύουν χωρίς μια προκαθορισμένη σειρά μεταξύ των συγγενών δίνοντας ο καθένας παραγγελιές για το τραγούδι που επιθυμούσε. Οι συγγενείς της νύφης χόρευαν και τραγουδούσαν σκοπούς του γάμου και συγκεκριμένα τραγούδια που αναφέρονταν στη νύφη και την παίνευαν, όπως 'Την πέρδικα που πιάσατε', 'Περδικομάτα', 'Τη νύφη μας για δείτε την', κ.α. Κατά την αναχώρηση των συγγενών της νύφης τις πρωινές ώρες η μητέρα της νύφης θυμάται έντονα τα συναισθήματα που ένιωσε την ώρα του αποχωρισμού της κόρης της «...Έκλαιγα συνέχεια. Πού την άφηνα εγώ την τσιούπρα; Μακριά ήταν πολύ, πώς να πήγαινα εγώ εκεί να την έβλεπα...». (Συνέντευξη ν.21). Το γλέντι συνεχίστηκε μέχρι τα ξημερώματα με τους καλεσμένους να διασκεδάζουν και οι νεόνυμφοι κοιμήθηκαν το πρώτο τους βράδυ στο πατρικό του γαμπρού.

Με την υποδοχή της νύφης από την πεθερά και με τις παραπάνω τελετουργικές πράξεις ολοκληρώνεται και το τρίτο δομικό μέρος της γαμήλιας τελετής, που περιλαμβάνει την οριστική ένταξη της νύφης στο νέο της κοινωνικό ρόλο.

Ο δεύτερος γάμος, που περιγράφουμε, είναι του Α.Ν. και της Γ.Κ. και πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2011. Στα τριάντα τρία χρόνια που χωρίζουν χρονικά τους δύο γάμους παρατηρούνται αρκετές αλλαγές στη μορφή των γαμήλιων εθίμων, αλλαγές που φανερώνουν ανάλογες μεταβολές στις κοινωνικές σχέσεις.

Ο γαμπρός κατάγεται από την Γρανίτσα και είναι γιος του ζευγαριού που προέκυψε από τον γάμο που περιγράψαμε πιο πάνω. Η νύφη κατάγεται από το Σταυράκι Ιωαννίνων. Γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Αθήνα κι εξαιτίας επαγγελματικών υποχρεώσεων διαμένει στη πόλη των Ιωαννίνων. Ο γαμπρός, κάτοικος Ιωαννίνων, γνωρίστηκε με την Γ.Κ. το 2009 και ανακοίνωσαν ότι θα παντρευτούν στις 31 Ιουλίου του 2011. Επέλεξαν να γίνει ο γάμος στην εκκλησία του Σταυρακίου και το γλέντι σε ξενοδοχείο στα Ιωάννινα. Το ζευγάρι θα το στεφάνωνε η καλύτερη φίλη της νύφης και όχι ο νουνός του γαμπρού, όπως συνηθιζόταν. Οι καλεσμένοι ενημερώθηκαν με προσκλητήρια για το γεγονός και οι προετοιμασίες των οικογενειών ξεκίνησαν.

Την Πέμπτη πριν τον γάμο, οι συγγενείς και οι φίλοι παρευρέθησαν στο σπίτι του ζευγαριού, στο οποίο συζούσαν για δύο χρόνια, προκειμένου να «στρώσουν το κρεβάτι». Το στρώσιμο του κρεβατιού είναι ένα έθιμο που ξεκίνησε μετά την δεκαετία του '90 και η εθιμική διαδικασία προβλέπει οι ανύπαντρες κοπέλες να στρώνουν το κρεβάτι που θα κοιμηθούν οι νεόνυμφοι την πρώτη νύχτα του γάμου. Ο γαμπρός παρευρίσκεται στο χώρο ξεστρώνει τρεις φορές και οι κοπέλες κάθε φορά πρέπει να το ξαναστρώνουν. Τελειώνοντας με το στρώσιμο οι κοπέλες αποχωρούν και στο κρεβάτι ξαπλώνουν παιδάκια μικρά, συνήθως αγόρια, δίνοντας έτσι την ευχή να κάνουν πολλά παιδιά και μάλιστα να είναι αρσενικά. Στη συνέχεια κοντινοί συγγενείς και φίλοι εύχονται στο ζευγάρι, και ρίχνουν χρήματα πάνω στο κρεβάτι. Το ίδιο έθιμο ακολουθήθηκε και σε αυτόν τον γάμο και στη συνέχεια στο σπίτι του γαμπρού, στην αυλή, έγινε γλέντι με κομπανία που έπαιζε

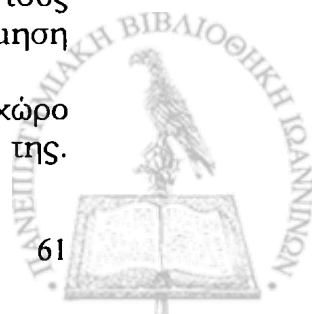


ηπειρώτικα δημοτικά τραγούδια. Στο τραπέζι παρέμεινε και η νύφη με τους συγγενείς της, κάτι που δεν συνηθιζόταν μέχρι πρόσφατα. Το σερβίρισμα και το φαγητό το είχε αναλάβει ιδιωτική εταιρία που ασχολείται με τέτοιου είδους εκδηλώσεις, ενώ η μάνα του γαμπρού είχε φροντίσει να συμπεριλάβει και τοπικά εδέσματα, όπως διάφορες πίτες φτιαγμένα από την ίδια, από συγγενείς και φίλες.

Την επόμενη μέρα οι γονείς του γαμπρού πήραν από την τοπική εκκλησία του Νεοχωρόπουλου που είναι αφιερωμένη στον άγιο Σπυρίδωνα την ελληνική σημαία για να φτιάξουν το «μπαϊράκι». Την στόλισαν με μήλα και ρόδια και την τοποθέτησαν σε περίοπτη θέση, στο μπαλκόνι του σπιτιού και ενημέρωσαν τον βλάμη που ήταν ο καλύτερος φίλος του γαμπρού, για το ρόλο του στην εθιμική διαδικασία. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας στενοί φίλοι και συγγενείς πήγαν με τον γαμπρό στο σπίτι της νύφης, για να της παραδώσουν το νυφικό που ήταν δώρο της πεθεράς μαζί με τα εσώρουχα και τα παπούτσια που θα φορούσε.

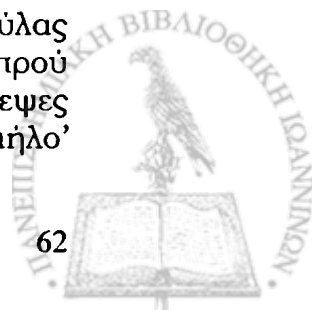
Την ημέρα του γάμου οι προετοιμασίες ξεκίνησαν από το πρωί και ο κόσμος άρχισε να φτάνει στο σπίτι του γαμπρού, για να τον ξεκινήσουν για την εκκλησία. Είχαν καλέσει και την ορχήστρα στο σπίτι, για να παίζει καθ' όλη την διάρκεια της προετοιμασίας του γαμπρού τον οποίο ξύρισαν συμβολικά οι φίλοι του όσο η ορχήστρα έπαιζε το τραγούδι: «Σήμερα νιος ξουρίζεται». Στη συνέχεια τέσσερις στενοί φίλοι του πήγαν στο δωμάτιό του, για να τον ντύσουν και να τον ετοιμάσουν. Βγαίνοντας από το δωμάτιο, στήθηκε χορός στη μέση του σπιτιού χόρεψε ο γαμπρός, η μάνα και ο πατέρας του, η αδερφή του, τα ξαδέρφια και βγαίνοντας στην εξώπορτα χόρεψε η κουμπάρα και ο βλάμης και ξεκίνησαν για την εκκλησία. Η κουμπάρα παρ' όλο που ήταν η φίλη της νύφης, παρευρισκόταν στο σπίτι του γαμπρού, γιατί κατά το τοπικό έθιμο ο κουμπάρος πρέπει να συνοδεύει τον γαμπρό. Στον δρόμο πρώτος ήταν ο βλάμης με το μπαϊράκι, ακολουθούσε η κουμπάρα και πιο πίσω ο γαμπρός, οδηγώντας μόνος του το αυτοκίνητο του. Από πίσω συνέχιζε το ψίκι με τα οχήματα. Φτάνοντας στο Σταυράκι, άφησαν τα αυτοκίνητα πριν την εκκλησία. Ο γαμπρός άφησε το αυτοκίνητο σε μικρή απόσταση από την εκκλησία και βάδισε προς την είσοδο της συνοδευόμενος από τους γονείς του, την αδερφή του και την κουμπάρα, ενώ ο υπόλοιπος κόσμος με τον βλάμη και την ορχήστρα χόρευαν μπροστά του. Μπήκαν όλοι στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας, ο οποίος ήταν στολισμένος με διάφορα λουλούδια και κεριά, (ο στολισμός έγινε από ανθοπωλείο που αναλαμβάνει τέτοιου είδους εκδηλώσεις) και περίμεναν να φτάσει η νύφη. Στο όλο επιχειρηματικό πνεύμα της εποχής εκτός από το ανθοπωλείο αναλαμβάνουν και άλλες επιχειρήσεις για την διεξαγωγή του γάμου όπως είναι τα φωτογραφία, που μέσα από διάφορα οικονομικά πακέτα προσφέρουν κάλυψη του γάμου με βίντεο και φωτογραφικό υλικό, τα ζαχαροπλαστεία που είναι υπεύθυνα για την παρασκευή της τούρτας την οποία το ζευγάρι θα κόψει στο κέντρο και θα κεράσει τους καλεσμένους και οι επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν την διακόσμηση της μπομπονιέρας.

Χωρίς ιδιαίτερη καθυστέρηση έφτασε η νύφη στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας, συνοδευόμενη από τον πατέρα της και τον αδερφό της.



Πίσω της ακολουθούσαν οι πιο άμεσοι συγγενείς και φίλοι. Ο πατέρας της την παρέδωσε στον γαμπρό και μπήκαν στο ναό για να ξεκινήσει η Λειτουργία. Όσον αφορά τη θρησκευτική τελετή, δεν παρατηρήθηκε κάποια αλλαγή, όμως πρέπει να αναφερθεί πως δεν χρησιμοποιήθηκε καθόλου το ύφασμα που παλιότερα σκέπαζε το ζευγάρι κατά την διάρκεια του μυστηρίου. Όταν ολοκληρώθηκε η τελετή, οι νεόνυμφοι με τους γονείς και τα αδέρφια στάθηκαν στον προαύλιο χώρο, για να δεχτούν ευχές από τους προσκεκλημένους. Στη συνέχεια, οι καλεσμένοι αναχώρησαν για το κέντρο που θα γινόταν το τραπέζι, ενώ το ζευγάρι με τον φωτογράφο πήγαν στο κάστρο των Ιωαννίνων για να βγάλουν τις αναμνηστικές φωτογραφίες του γάμου. Οι προσκεκλημένοι προσήλθαν στο κέντρο μετά τις εννιά και μετά από μια ώρα εμφανίστηκε το ζευγάρι με εντυπωσιακή είσοδο, καθώς κατά την είσοδο των νεόνυμφων άναψαν πυροτεχνήματα και ταυτόχρονα έπαιζε η μοντέρνα μουσική που είχε διαλέξει το ζευγάρι από πριν. Στη συνέχεια στάθηκαν στο κέντρο της πίστας κι έκοψαν τη νυφιάτικη τούρτα μαζί με την κουμπάρα δίπλα τους. Ύστερα χόρεψαν σε χαμηλό φωτισμό μία αργή σύγχρονη ελληνική μπαλάντα και κάθισαν στο νυφιάτικο τραπέζι μαζί με τους γονείς τα αδέρφια και τους κουμπάρους. Ακολούθησε μουσική με την ηπειρώτικη ορχήστρα αποτελούμενη από τους Ηλία Πλαστήρα, Διονύση Ζώη, Γιώργο Γκόγκο, Δημήτρη Κωσταντή που έπαιζαν κλαρίνο ντέφι, βιολί και λαούτο αντίστοιχα. Η συγκεκριμένη κομπανία φημίζεται ότι παίζει με εξαιρετική δεξιοτεχνία τους ηπειρώτικους σκοπούς, αλλά και σκοπούς από όλη την Ελλάδα. Το ζευγάρι αποφάσισε να προπληρωθεί η ορχήστρα, η οποία ζήτησε το ποσό των 2.000 ευρώ ώστε οι καλεσμένοι να απολαύσουν το χορό χωρίς να επιβαρυνθούν με επιπλέον έξοδα. Τα έξοδα της ορχήστρας και η αμοιβή του τραπεζιού των καλεσμένων πληρώθηκαν από τους γονείς των νεόνυμφων.

Όταν ολοκληρώθηκε το σερβίρισμα των καλεσμένων με τα ορεκτικά, ο υπεύθυνος το μαγαζιού πρότεινε στην οικογένεια να ξεκινήσει τον χορό. Πρώτος, ακολουθώντας το έθιμο, ξεκίνησε τον χορό ο βλάμης, με το τραγούδι: 'Εσύ που σέρνεις τον χορό'. Ακολούθησε η κουμπάρα με τον σκοπό 'Κουμπάρα που στεφάνωσες'. Στη συνέχεια χόρεψε η νύφη το τραγούδι 'Ωραία που είναι η νύφη μας' και ο γαμπρός: 'Ποιος τον κάνει τούτο τον γάμο'. Την στιγμή που χόρευε ο γαμπρός, οι φίλοι και οι συγγενείς σηκώθηκαν και χτυπούσαν ρυθμικά παλαμάκια στο κέντρο του κύκλου. Η παραπάνω πρακτική είναι σχετικά πρόσφατο φαινόμενο, και επικρατεί σήμερα σε όλους σχεδόν τους ηπειρώτικους γάμους. Η συμμετοχή των φίλων του γαμπρού και της νύφης κατά τη διάρκεια του χορού στη νέα αυτή εθιμική διαδικασία, αφενός έχει τιμητικό χαρακτήρα για τους νεόνυμφους, αφετέρου λειτουργεί ανταγωνιστικά καθώς φανερώνεται η δυναμική των σχέσεων φιλίας που έχει αναπτύξει στο παρελθόν το ζευγάρι. Στη συνέχεια μπήκε μπροστά στο χορό η μάνα της νύφης, η μάνα του γαμπρού, ο πατέρας της νύφης, του γαμπρού και τέλος τα αδέρφια. Η ορχήστρα έπαιζε για τον καθένα τον σκοπό που συνηθίζεται. Για παράδειγμα η μητέρα της νύφης χόρεψε 'Της νυφούλας μας η μάνα', ο πατέρας της 'Άσπρη βαμβακιά', η μητέρα του γαμπρού 'Χαρά στη μάνα του γαμπρού', ο πατέρας του 'Πατέρα που μ' ανάθρεψες σαν κλήμα στην αυλή σου', η αδερφή του 'Μήλο μου χρυσό μου μήλο'





και ο αδερφός της νύφης την 'Ποταριά'. Οι παραπάνω σκοποί λίγο- πολύ έχουν επικρατήσει για τους νεόνυμφους και τις οικογένειες τους, ως έκφραση συναισθημάτων αλλά και για να τονίζεται ο ρόλος του κάθε προσώπου στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Στη συνέχεια ο χορός συνεχίστηκε με τα αδέρφια των συμπεθερών, τους πιο στενούς συγγενείς, με την ορχήστρα να παίζει όμι παραγγελίες αλλά με ό, τι τραγούδι επιθυμούσαν οι οργανοπαίχτες, σε συνεννόηση πάντα με το ζευγάρι.



*Φωτογραφία από το γλέντι στο ξενοδοχείο 'Epirus Palace'.  
Στη μέση του χορού η νύφη με τον γαμπρό.*

Μετά τα μεσάνυχτα το πρόγραμμα άλλαξε και την θέση της ορχήστρας πήρε ο 'dj' (DJ, συντομογραφία του αγγλικού όρου disk jockey). Έτσι ονομάζεται το άτομο που επιλέγει και παίζει ηχογραφημένα μουσικά κομμάτια, για να διασκεδάσει κάποιο συγκεκριμένο ή ακαθόριστο κοινό. Ο dj είχε προσληφθεί από τους νεόνυμφους, για να παίζει σύγχρονη μουσική, ξένη και ελληνική, που απευθύνεται κυρίως σε νεολαία. Έτσι λοιπόν, για μία ώρα περίπου, το κέντρο θύμιζε νυχτερινό κέντρο διασκέδασης και όλοι οι νέοι που παρευρίσκονταν εκεί είχαν σηκωθεί στην πίστα για χορό. Η παραπάνω επιλογή στην μουσική κάλυψη του γάμου σχολιάστηκε ποικιλοτρόπως από τους παρευρισκόμενους εκφέροντας διαφορετικές γνώμες για το παραπάνω θέμα. Οι πιο μεγάλοι σε ηλικία, καθώς και η δεύτερη γενιά που εξετάζεται σε αυτή την εργασία, εξέφρασαν κάποια δυσπιστία ως προς την πρωτοβουλία για αυτό το είδος διασκέδασης. Αυτή η στάση τους ενδεχομένως να οφείλεται στα βιώματά τους, που σχετίζονταν με τα γαμήλια έθιμα που επικρατούσαν στο παρελθόν στο χωριό τους, και δεν αφορούσαν αποκλειστικά τη συγκεκριμένη περίπτωση. Βέβαια ήταν όλοι τους καλοδιάθετοι κι ευγενικοί και χαιρόνταν που τα παιδιά τους διασκεδάζαν σε έναν κοινό χώρο με τους ίδιους τους γονείς και συγγενείς. Εξάλλου, όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά από ένα συγγενή του γαμπρού στο τραπέζι: «... στις μέρες μας σπάνια συμβαίνει να σμίγουν και να γλεντάνε οι συγγενείς, όπως έκαναν παλιά στο χωριό....».

Ύστερα από μια ώρα 'διαφορετικής μουσικής', επανήλθαν οι οργανοπαίχτες και το γλέντι συνεχίστηκε μέχρι τις πέντε τα ξημερώματα. Την πρώτη νύχτα του γάμου, το ζευγάρι κοιμήθηκε στο ξενοδοχείο, σε γαμήλια σουίτα, κάτι που επίσης είναι μια νέα συνήθεια. Σε αυτό το 'καινούριο' φαινόμενο πρέπει να προστεθεί και η επιλογή του γαμήλιου ταξιδιού. Τα νιόπαντρα μετά τον γάμο, και αναλόγως με την οικονομική κατάστασή τους, επιλέγουν να ταξιδέψουν σ' έναν τόπο, για να περάσει κάποιες ημέρες ξεγνοιασιάς μετά από την κούραση των ημερών του γάμου. Το ζευγάρι που μελετάμε επέλεξε ως προορισμό του την Ταϊλάνδη και συγκεκριμένα την Μπανγκόκ.

Εξετάζοντας επομένως τις μεταβολές των εθίμων στον κύκλο της ζωής σε χρονικό διάστημα δυο γενεών, μπορούμε να επισημάνουμε σημαντικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με τις κοινωνικές μεταβολές και τα πολιτισμικά πρότυπα που επικρατούν κάθε εποχή. Παρότι οι γενικεύσεις ενδέχεται να μας οδηγήσουν σε λανθασμένα συμπεράσματα, μπορούμε ωστόσο να διακρίνουμε, όσον αφορά τον εθιμικό κύκλο της ζωής, ένα δίπολο που ορίζεται από τον «παραδοσιακό» τρόπο και τον «σύγχρονο», τρόπο μέσα από τους οποίους τα άτομα αλλάζουν τελετουργικά κοινωνικούς ρόλους.

Στο γάμο της δεκαετίας του '70, τα παλαιότερα έθιμα συναντώνται σε μεγαλύτερη συχνότητα, αλλά συνυπάρχουν με νεότερα, που εξυπηρετούσαν ανάγκες, οι οποίες ανταποκρίνονταν στις αλλαγές που προέκυψαν κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στον γάμο του 2009, η Κοινότητα ως τόπος απουσιάζει από τις τελετουργίες και είναι ζωντανή κυρίως ως μνήμη. Με βάση αυτή την επισήμανση, γίνεται φανερό ότι η κοινότητα παρουσιάζεται στις παρυφές των τελετουργιών, ενώ ενσωματώνονται όλο και περισσότερα δυτικά, «αστικά» πολιτισμικά πρότυπα. (Νιτσιάκος 2010:237). Η προσπάθεια να συνδεθεί η ατομική ταυτότητα με την πολιτισμική έκφραση του τόπου καταγωγής είναι διακριτή καθώς επιλέγεται παραδοσιακή κομπανία για τη διασκέδαση κυρίως των συγγενών. Παράλληλα όμως αποφασίζεται η παρουσία d.j. για την ψυχαγωγία των νεότερων σε ηλικία προσκεκλημένων φίλων του ζευγαριού. Επίσης διατηρούνται αποσπασματικά κάποια έθιμα που εξυπηρετούν πρακτικά την διαδικασία του εθίμου χωρίς απαραίτητα να εκφράζουν και τις αντιλήψεις του ζευγαριού. Σε άλλες περιπτώσεις εθιμικές πρακτικές που ακολουθούνταν στα χρονικά όρια της αγροτικής κοινωνίας καταστρατηγούνται εν μέρει ή στο μεγαλύτερο μέρος τους (περίπτωση του γλεντιού την Πέμπτη παρουσία της νύφης). Οι επιλογές αυτές συμβαδίζουν με την προσπάθεια να ενταχθεί λειτουργικά η σύγχρονη κοινοτική συνείδηση στις, επικρατούσες πλέον, «δυτικές» συνήθειες (d.j, catering). Όπως φαίνεται και από τη διαφορετική στάση των καλεσμένων στο θέμα του dj, δεν πρόκειται για μια ομοιογενή αντίληψη όλων των μελών της κοινότητας, αλλά για μια «πολυφωνία» στάσεων και αντιλήψεων, οι οποίες σε διαφορετικές περιστάσεις δημιουργούν ένα πολύχρωμο και μεταβαλλόμενο «μωσαϊκό» αξιών και πρακτικών.

## Συμπεράσματα

Η κοινότητα της Γρανίτσας αποτελεί πλέον μια μικρή κοινότητα από τις 68 του Δήμου Ζίτσας. Σε σχέση με το χώρο, διαπιστώνουμε ότι τόσο η μορφή του οικισμού του χωριού όσο και οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν αλλάξει. Ένα μεγάλο τμήμα της κοινοτικής έκτασης, που παλιότερα αποτελούσε καλλιεργήσιμες και βοσκήσιμες εκτάσεις, τώρα πλέον έχει καλυφτεί από πυκνά δάση, κυρίως βελανιδιάς. Οι παραγωγικές γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες έχουν ελαχιστοποιηθεί. Το μεγαλύτερο ποσοστό των δραστηριοτήτων στα ευρύτερα γεωγραφικά όρια της κοινότητας έχουν ψυχαγωγικό χαρακτήρα και αφορούν κυρίως το κυνήγι και επιτελούνται όχι μόνο από χωριανούς αλλά και από κατοίκους γειτονικών χωριών, ή ακόμα και από κατοίκους των αστικών κέντρων. Τα τελευταία χρόνια, σε σχέση με τις παραπάνω δραστηριότητες, παρατηρείται αύξηση της υλοτομικής δραστηριότητας, εξαιτίας της αύξησης της τιμής του πετρελαίου, που χρησιμοποιείται κυρίως ως καύσιμη ύλη στην πόλη των Ιωαννίνων, αλλά και στα χωριά. Επίσης, όσον αφορά το κυνήγι, η αύξηση του πληθυσμού των αγριογούρουνων, ιδιαίτερα στα δάση βελανιδιάς, έχει οδηγήσει στην εμφανή αύξηση της κυνηγετικής δραστηριότητας και στην κατανάλωση κρέατος αγριόχοιρου. Η παραπάνω δραστηριότητα προσελκύει εποχιακά κυρίως κατά την περίοδο του κυνηγιού ένα μικρό αριθμό επισκεπτών που όμως δεν φιλοξενούνται στο χωριό λόγω της μη ύπαρξης τουριστικών εγκαταστάσεων.

Όσον αφορά τον οικισμό, όπου δεν είναι εμφανής η εγκατάλειψη των σπιτιών, παρατηρούμε το μετασχηματισμό τους με την επέκταση των οικημάτων για την ικανοποίηση των σύγχρονων λειτουργικών αναγκών. Τα εναπομείναντα νοικοκυριά δεν καλύπτουν πλέον τις καθημερινές τους ανάγκες καθώς τροφοδοτούνται στο μεγαλύτερο μέρος τους με εμπορεύματα από τα Ιωάννινα παρότι το κάθε νοικοκυριό διατηρεί ένα μικρό κήπο.

Οι δημόσιοι χώροι, οι πλατείες, οι εκκλησίες τα καφενεία καθώς και άλλα δημόσια κτίρια έχουν χάσει την παλαιότερη λειτουργική τους αξία διατηρώντας μόνο τις απαραίτητες εκείνες κοινωνικές πρακτικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ηλικιωμένων κατοίκων που διαβιούν στο χωριό, κάτι που διαπιστώνει κανείς σε «ιδιαιτερες» περιστάσεις: Σαββατοκύριακα, γιορτές, καλοκαίρι. Το μεγαλύτερο τμήμα του χρόνου κατεξοχήν δημόσιος χώρος είναι το καφενείο, στο οποίο και συναντιούνται περιστασιακά όσοι χωριανοί, μόνιμοι κάτοικοι ή απόδημοι, αποφασίζουν να περάσουν από αυτό, για να συναντήσουν συγχωριανούς τους.

Με βάση τα παραπάνω, και περνώντας στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και της κοινοτικής συνείδησης, παρατηρούμε ότι η κοινότητα,

ως έννοια και αξία, έχει οπωσδήποτε ως αφετηρία το χώρο, αλλά και τον υπερβαίνει, καθώς η πλειοψηφία των Γρανιτσιωτών γεννιούνται, μεγαλώνουν και ζουν έξω από τα χωρικά όρια της κοινότητας. Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κατηγορίες:

Στην πρώτη κατηγορία έχουμε τους 61 μόνιμους κατοίκους της Γρανίτσας, που σύμφωνα με τους αστικοποιημένους απόδημους «φυλάσσουν Θερμοπύλες» και αποτελούν ένα σύμβολο που διατηρεί τη σύνδεση της κοινότητας με το χώρο και το παρελθόν του.

Στη δεύτερη κατηγορία είναι οι Γρανιτσιώτες του τοπικού αστικού κέντρου, των Ιωαννίνων, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να επισκέπτονται συχνά-πυκνά το χωριό. Αρκετοί από αυτούς έχουν και κάποια παραγωγική δραστηριότητα στο χωριό (συνήθως καλλιεργούν έναν κήπο) και μένουν εποχιακά στο χωριό κυρίως την περίοδο της άνοιξης και του καλοκαιριού.

Στη τρίτη κατηγορία βρίσκονται οι κατεξοχήν «ξενιτεμένοι», όσοι μένουν μακριά, στην Αθήνα, σε άλλες πόλεις της Ελλάδας και στο εξωτερικό, και δεν έχουν τη δυνατότητα να επισκέπτονται την ιδιαίτερη πατρίδα τους, παρά μόνο σε ιδιαίτερες περιστάσεις. Αυτό το ρήμα, «επισκέπτονται», δηλώνει και τον τρόπο με τον οποίο αναγκαστικά αυτοί οι Γρανιτσιώτες βιώνουν τον τόπο, καθώς οι συνθήκες σχεδόν αποκλείουν κάθε άλλη δραστηριότητα, εκτός από την αναψυχή ή την ενασχόληση με τις πολιτιστικές εκδηλώσεις που προγραμματίζονται κυρίως την περίοδο του καλοκαιριού. Η συμμετοχή τους μικρή ή μεγάλη, φανερώνει τη θέληση και την προσπάθεια που καταβάλλεται από τους Γρανιτσιώτες και τις Γρανιτσιώτισσες που εγκαταστημένοι πλέον σε ένα νέο αστικό περιβάλλον επιστρέφουν στο χωριό και αναβιώνουν έθιμα, συντηρούν πολιτιστικές εκδηλώσεις ενισχύοντας έτσι την καταγωγική τους ταυτότητα. Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η κοινότητα γνώρισε τα μεταπολεμικά κυρίως χρόνια, έντονο δημογραφικό πρόβλημα με την αθρόα μετανάστευση των κατοίκων της, επηρεάζοντας την οικιστική μορφή της κοινότητας, τη χρήση των παραγωγικών εδαφών της αλλά και τις σχέσεις των Γρανιτσιωτών που διαμορφώνονται πλέον με νέους όρους και κάτω από νέες αντιλήψεις.

Όσον αφορά τις κοινωνικές εκδηλώσεις σε οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο, μέσα από το έθιμο του γάμου που εξετάσαμε σε αυτή την εργασία, μπορούμε να πούμε ότι η μεταβολή των οικονομικών δεδομένων των κατοίκων από τον αγροτικό τρόπο ζωής σε αστικό είναι ορατή και τους επιτρέπει έναν άλλο τρόπο ζωής, πιο άνετο από αυτό των προηγούμενων δεκαετιών. Αποτέλεσμα αυτής της οικονομικής ανάπτυξης είναι η εμπορευματοποίηση των τελετουργιών του γάμου. Οι ίδιοι οι Γρανιτσιώτες υποστηρίζουν ότι οι συνθήκες διαβίωσης έχουν αλλάξει, αλλά αρέσκονται στην επιτέλεση διαφόρων τελετουργιών που, όπως αναφέρουν, αποτελούν γι' αυτούς την «παράδοση», την οποία θέλουν και να διατηρήσουν. Σύμβολα και γαμήλιες τελετουργίες των αγροτικών κοινωνιών φαίνεται να μετασχηματίζονται στον χρόνο και να επιτελούνται παράλληλα με νεοφερμένα έθιμα 'δυτικού τύπου'.

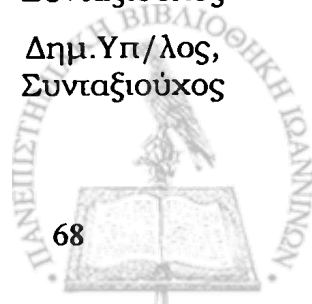
Τα τελευταία χρόνια οι κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις επηρεάζουν άμεσα τη σχέση των χωριανών με την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Πρόκειται



για μια περίοδο ραγδαίων μεταβολών, οι οποίες φαίνεται ότι οδηγούν σε μια αναδιάταξη των κοινωνικών σχέσεων και ενδέχεται να επηρεάσουν και τη μικρή κοινότητα της Γρανίτσας, με έναν τρόπο όμως που ακόμα δεν είναι ευδιάκριτος. Είναι ωστόσο σαφές ότι οποιαδήποτε μεταβολή θα εγγραφεί στο χώρο, έπειτα από τη διαλεκτική σχέση αυτού με τους ανθρώπους του.

## ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

|    | Όνομα<br>πληροφορητή       | Έτος<br>γέννησης | Κατοικία  | Καταγωγή  | Γραμματικές<br>γνώσεις | Επάγγελμα                         |
|----|----------------------------|------------------|-----------|-----------|------------------------|-----------------------------------|
| 2  | Βάσιος<br>Ιωάννης          | 1931             | Γρανίτσα  | Γρανίτσα  | Α' Δημοτικού           | Κτηνοτρόφος                       |
| 3  | Γκουρογιάννης<br>Γεώργιος  | 1957             | Γρανίτσα  | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Δημ.Υπάλληλος                     |
| 4  | Γκουρογιάννης<br>Δημήτριος | 1937             | Γρανίτσα  | Γρανίτσα  | Ε' Δημοτικού           | Ιδ/της καφενεείου,<br>κτηνοτρόφος |
| 5  | Γκουρογιάννης<br>Δημήτριος | 1951             | Αθήνα     | Γρανίτσα  | Παν/μιο                | Πολ/κός μηχ/κος                   |
| 6  | Γκουρογιάννης<br>Ευάγγελος | 1970             | Ιωάννινα  | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Ιδ. Υπάλληλος                     |
| 7  | Γκουρογιάννης<br>Σπύρος    | 1978             | Ιωάννινα  | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Ιδ. Υπάλληλος                     |
| 8  | Κασιούμη<br>Γλυκερία       | 1983             | Ιωάννινα  | Σταυράκι  | Παν/μιο                | Δημ.Υπ/λος                        |
| 9  | Κωστάκης<br>Θεόδωρος       | 1948             | Αθήνα     | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Ιδ. Υπάλληλος                     |
| 10 | Μάντζιου<br>Βαΐτσα         | 1930             | Γρανίτσα  | Λάλιζα    | Β' Δημοτικού           | Συνταξιούχος                      |
| 11 | Μάντζος<br>Σταύρος         | 1940             | Γερμανία  | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Ιδ. Υπ/λος,<br>Συνταξιούχος       |
| 12 | Μπακόλα<br>Βαρβάρα         | 1955             | Ιωάννινα  | Γεωργάνοι | Λύκειο                 | Δημ.Υπ/λος,<br>Συνταξιούχος       |
| 13 | Μπακόλα<br>Ντίνα           | 1962             | Ιωάννινα  | Γεωργάνοι | Παν/μιο                | Δημ. Υπ/λος,<br>Συνταξιούχος      |
| 14 | Νούσης<br>Κων/νος          | 1951             | Ιωάννινα  | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Δημ.Υπ/λος,<br>Συνταξιούχος       |
| 15 | Νούσης<br>Λάμπρος          | 1979             | Ιωάννινα  | Γρανίτσα  | Παν/μιο                | Ιδ. Υπάλληλος                     |
| 16 | Παππά<br>Ευτυχία           | 1935             | Γρανίτσα  | Γρανίτσα  | Όχι                    | Συνταξιούχος                      |
| 17 | Παππός<br>Ιωάννης          | 1959             | Αθήνα     | Γρανίτσα  | Λύκειο                 | Κρεοπώλης                         |
| 18 | Παππός<br>Χρήστος          | 1931             | Γρανίτσα  | Γρανίτσα  | Α' Δημοτικού           | Κτηνοτρόφος,<br>Συνταξιούχος      |
| 19 | Ράδη<br>Γλυκερία           | 1929             | Γεωργάνοι | Λεπάδι    | Α' Δημοτικού           | Συνταξιούχος                      |
| 20 | Σιμιτζή<br>Ελένη           | 1959             | Ιωάννινα  | Σέλιανη   | Λύκειο                 | Δημ.Υπ/λος,<br>Συνταξιούχος       |



«ΓΡΑΝΙΤΣΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ»

|    |                       |      |          |          |              |              |
|----|-----------------------|------|----------|----------|--------------|--------------|
| 21 | Σιμιτζής<br>Βασίλειος | 1951 | Αθήνα    | Γρανίτσα | Παν/μιο      | Δικηγόρος    |
| 22 | Σιώζου<br>Σταυρούλα   | 1932 | Γρανίτσα | Γρανίτσα | Β' Δημοτικού | Κτηνοτρόφος  |
| 23 | Σουγλέ<br>Ελισάβετ    | 1940 | Γρανίτσα | Πολύδωρο | Α' Δημοτικού | Συνταξιούχος |

## **Βιβλιογραφία**

Van Gennep, A., by Monica B. Vizedan and Gabrielle L. Caffee, (1960). *The Rites of Passage*. The University of Chicago Press

Herzfeld, M, (1998). *Η ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέφτη*. Αθήνα, Αλεξάνδρεια.

Thompson, P., επιμ. Κ. Μπάδα – Ρ. Βαν Μπούσοχτεν, μτφρ. Ρ. Βαν Μπούσοχτεν-Ν. Ποταμιάνος, (2002) *Φωνές από το παρελθόν, Προφορική Ιστορία*. Αθήνα, Πλέθρον,.

Turner, V., (1997). *The Ritual Process, Structure and Anti-structure*. second printing 2008, renewed 1997 by Edith Turner.

Αλεξάκης, Ε., (2003). «Ανθρωπολογία οίκοι ή Λαογραφία; Μια επιστημολογική προσέγγιση». Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου 'Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία', Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Σχολές Μωραΐτη).

Ανδρέου Ανδρέας, Ηλιάδου-Τάκου Σοφία, Μπετσάς Γιάννης, (2008). «Από το “παιδομάζωμα” στο βασιλικό “παιδοφύλαγμα”: μεταπολεμικές όψεις κοινωνικής δικαιοσύνης στις Βόρειες Επαρχίες της χώρας.», 5ο Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας Εκπαίδευσης με θέμα: «Εκπαίδευση και Κοινωνική Δικαιοσύνη». Εργαστήριο Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης, 3-5 Οκτωβρίου.

Αραβαντινός Π., (1856). *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τόμοι Ι-ΙΙ. Εν Αθήναις.

Αραμπατζής Θ., (1998). *Θάμνοι και Δέντρα στην Ελλάδα*, (Τόμος Ι). Δράμα, Οικολογική Κίνηση Δράμας Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καβάλας.

Αράπογλου, Μ., (1985). «Ζαγόρι 1750-1950. Κοινωνικές και Οικονομικές δομές, Ήπειρος (Κοινωνία- Οικονομία 15ος-20ος αιώνας)», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Ιωάννινα.

Αράπογλου, Μ., (2000). «Ανθρώπος και χώρα- Παραδοσιακοί οικισμοί ( μια ανθρωπογεωγραφική προσέγγιση)», Επιχειρησιακό πρόγραμμα Συνεχιζόμενη κατάρτιση και προώθηση απασχόλησης, Ιωάννινα, Μάρτιος- Ιούνιος 2000.

Αράπογλου, Μ., (2005). *Οικιστική Γεωγραφία της Ηπείρου*. Ιωάννινα, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Τμήμα Ηπείρου, Γραφικές Τέχνες Θεοδωρίδη.

Αρχεία Εθνικής Αντίστασης (1941-1944) / ΓΕΣ / Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού / Έκδοση Αθήνα 1998 / Ανατύπωση 2006

Αρχεία Εμφυλίου Πολέμου / ΓΕΣ / Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού / Έκδοση Αθήνα 1998 / Ανατύπωση 2006

Βακατσάς, Κ., (2001). *Η Γενική Διοίκηση Ηπείρου. Η αγροτική ιδιοκτησία (1913-1918)*. Ιωάννινα, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Γκέφου-Μαδιανού, Δ., (1998). *Ανθρωπολογική θεωρία και Εθνογραφία*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.





Γρίσπος, Π., (1968). «*Δασική λαογραφία*». Ηπειρωτική Εστία, τόμος 17.

Δαμιανάκος, Σ., (2002). *Από του χωρικό στον αγρότη, η ελληνική αγροτική κοινωνία απέναντι στην Παγκοσμιοποίηση*. Αθήνα, Εξαντας-ΕΚΚΕ.

Δαμιανάκος, Σ., (1987). *Διαδικασίες κοινωνικού μετασχηματισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών.

Δήμος Ζίτσας, Πρακτικό Αρ. 10/16-05-2011 συνεδρίασης του Δ.Σ., «*Ρύθμιση βοσκήσιμων εκτάσεων έτους 2011*»

Θανοπούλου, Μ., Πετρονώτη, Μ., (1987). *Βιογραφική Προσέγγιση: Μια Άλλη Πρόταση για την Κοινωνιολογική Θεώρηση της Ανθρώπινης Εμπειρία, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*.

Κακάμπουρα- Τίλη, Ρ., (1999). *Ανάμεσα στο αστικό κέντρο και τις τοπικές κοινωνίες, Οι σύλλογοι της επαρχίας Κόνιτσας στην Αθήνα*. Κόνιτσα, Πνευματικό κέντρο Δ. Κόνιτσας.

Καμαρούλιας, Δ., (1996). *Τα μοναστήρια της Ηπείρου, τόμος α΄*, Αθήνα, Μπάστας- Πλέσσας.

Καυτατζόγλου, Ρ., Κοβάνη Ε., (1999). «*Πολιτιστική ταυτότητα και ενσωμάτωση στην αγροτική Ελλάδα*». Κασσίμης Χ., Λουλούδης Λ. (επιμ.), 'Υπαιθρος χώρα, Η ελληνική αγροτική κοινωνία στο τέλος του 200Υ αι.', Αθήνα, Ε.Κ.Κ.Ε.- Πλέθρον.

Κοκολάκης, Μ., (2003). «*Η τουρκική στατιστική της Ηπείρου στο σαλναμέ του 1895*», στο συλλογικό: 'Πληθυσμοί και οικισμοί του ελληνικού χώρου: ιστορικά μελετήματα', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών.

Κοκολάκης, Μ., (2003). *Το Ύστερο Γιαννιώτικο Πασαλίκι, χώρας, διοίκηση και πληθυσμός στην τουρκοκρατούμενη Ηπειρο (1820- 1913)*. Αθήνα, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/ Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Κυριακίδου- Νέστορος, Α., (1989). *Λαογραφικά Μελετήματα Ι*. Αθήνα, Εταιρία ελληνικού λογοτεχνικού και ιστορικού αρχείου.

Λαζαρίδης, Κ., (1967). «*Το χωριό μου (Κουκούλι του Ζαγορίου) και η Λαογραφία του*». Τόμος Ε: *Ο φυτικός κόσμος και ο άνθρωπος (τα ήμερα και άγρια βότανα και δέντρα)*, Κουκούλι, Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών, Χφο αρ. 3229.

Λαμπρίδης, Ι., (1888). *Ηπειρωτικά Μελετήματα, Κουρεντιακά και Τσαρκοβισπιανά*. Ανατύπωση: ΕΗΜ, Ιωάννινα 1971.

Λυδάκη, Α., (2001). *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα, Καστανιώτη.

Μερακλής, Μ., (1998). *Κοινωνική Συγκρότηση, ελληνική λαογραφία, Α΄ τόμος*. Αθήνα, Οδυσσεάς.

Μπάδα, Κ., (1985). «*Βαθμοί αστικοποίησης του αγροτικού χώρου (Ηπειρος, 1950 κ.ε.)*». Πρακτικά του Συνεδρίου ' *Ηπειρος: Κοινωνία-Οικονομία, 15ος - 20ος αι.*', Ιωάννινα.

Μπέττης, Σ., (1997). *Κουρεντιακά ή για την άλλοτε επαρχία Κουρέντων και τα 88 χωριά της*. Ιωάννινα, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Μπέττης, Σ., (1965). «*Περί της εν Ηπείρω μονής Παλιουρής*», *Ηπειρωτική Εστία, τόμος 14, τεύχος 158-159-160*.

Νικολαΐδης Ιωάννης, "Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου", τόμος Α, εκδόσεις Δωδώνη, Ιωάννινα 1992.

Νικολαΐδου, Ε., (1987). *Η οργάνωση του κράτους στην απελευθερωμένη Ηπειρο (1913-1914)*. Δωδώνη,

τόμ. ΙΣΤ', τεύχ. 1, Ιωάννινα

Νιτσιάκος, Β., (1997). *Λαογραφικά ετερόκλητα*. Αθήνα, Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β., (1995). *Οι ορεινές κοιότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας*. Αθήνα, Πλέθρον. Σειρά Λαϊκός πολιτισμός/ τοπικές κοινωνίες.

Νιτσιάκος, Β., (1991). *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Αθήνα, Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β., (2003). *Χιζονίας το χώρο και τον χρόνο*. Αθήνα, Οδυσσέας.

Νιτσιάκος, Β., Αράπογλου Μ., Καρανάτσης Κ., (1998). *Νομός Ιωαννίνων, Σύγχρονη πολιτισμική γεωγραφία*. Ιωάννινα, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Οικονόμου, Κ., (2002). *Τα οικονύμια του Ν. Ιωαννίνων, Γλωσσολογική εξέταση*. Ιωάννινα, Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων.

Οικονόμου, Φ., (1987). *Τα σχολεία της ενιαίας ηπείρου στους χρόνους της τουρκοκρατίας (1453- 1913)*. Αθήνα.

Παπιάς, Στ., (2004). *Σύσταση και διοικητική εξέλιξη των κοινοτήτων των δήμων και του Νομού Ιωαννίνων*. Ιωάννινα, ΤΕΔΚ Ν. Ιωαννίνων.

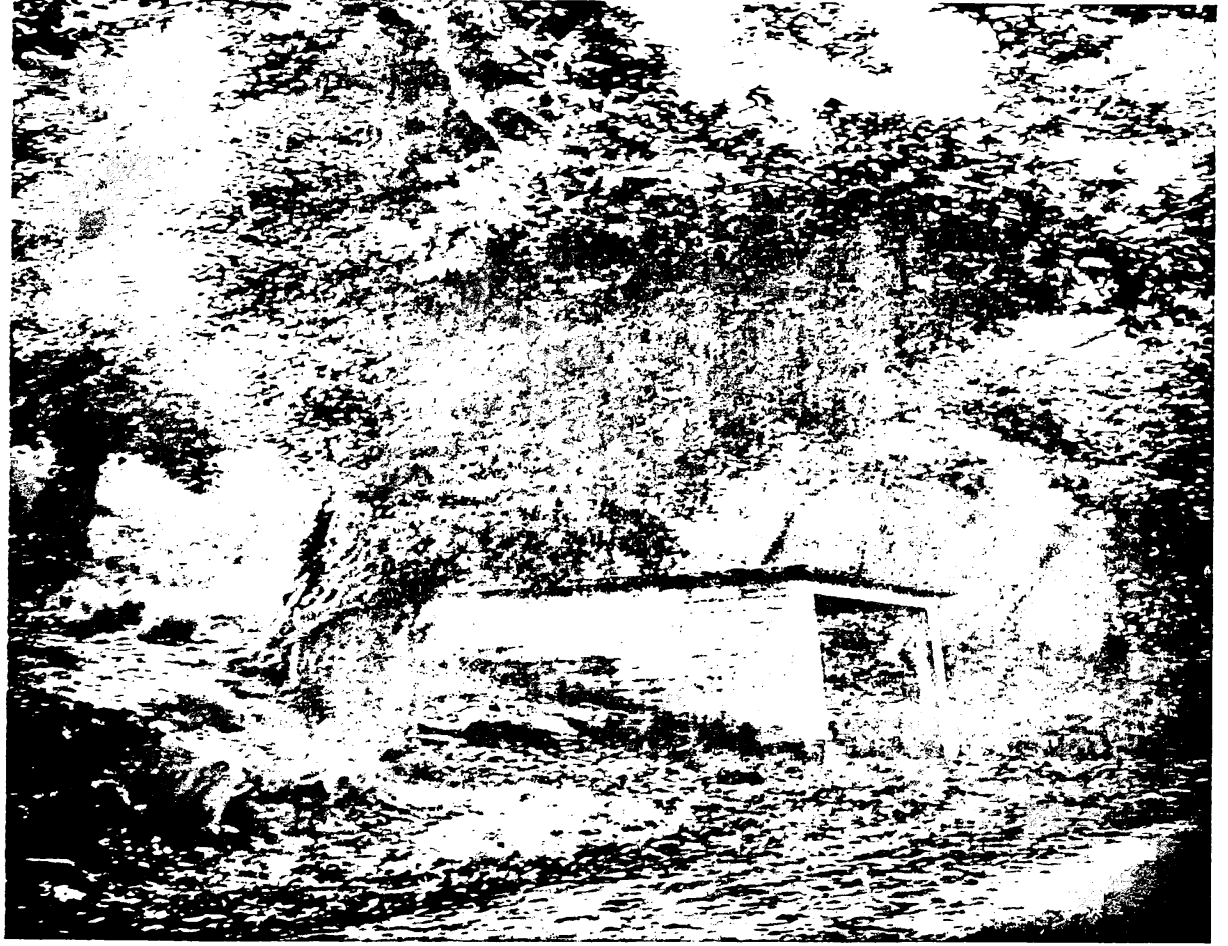
Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ν., (1991). *Ανθρωπολογικά για το Γυναικείο Ζήτημα*. Αθήνα, Πολίτης.

Τζιόβας, Π., (2008). *Γρανίτσα Ιωαννίνων*. Ιωάννινα, Δήμος Μολοσσών.

Τσιτσάς, Σ., (1972). *Στα άγρια όρη*. Έκδοση β', Λαμία.

Χατζητάκη- Καψωμένου, Χ., (2002). «Οι πολιτιστικοί σύλλογοι και η παράδοση», Πρακτικά του Επιστημονικού Συμποσίου 'Το παρόν του παρελθόντος. Ιστορία, Λαογραφία, Κοινωνική Ανθρωπολογία', Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας (Σχολές Μωραΐτη).

Ψαλίδας, Αθ., Θεοσπρωτός, Κ., επιμ. Αθ. Χ. Παπαχαρίση (1964) *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου*. Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών.



**Εικ. 1** Η βρύση του 'Μουράτ', στο δρόμο που ενώνει τα Κούρεντα με τη Γρανίτσα, πριν τον Γλα.



**Εικ. 2** Ο παραπόταμος Γλας



**Εικ.3** Το καινούριο σπίτι παιδιού που σήμερα δεν χρησιμοποιείται



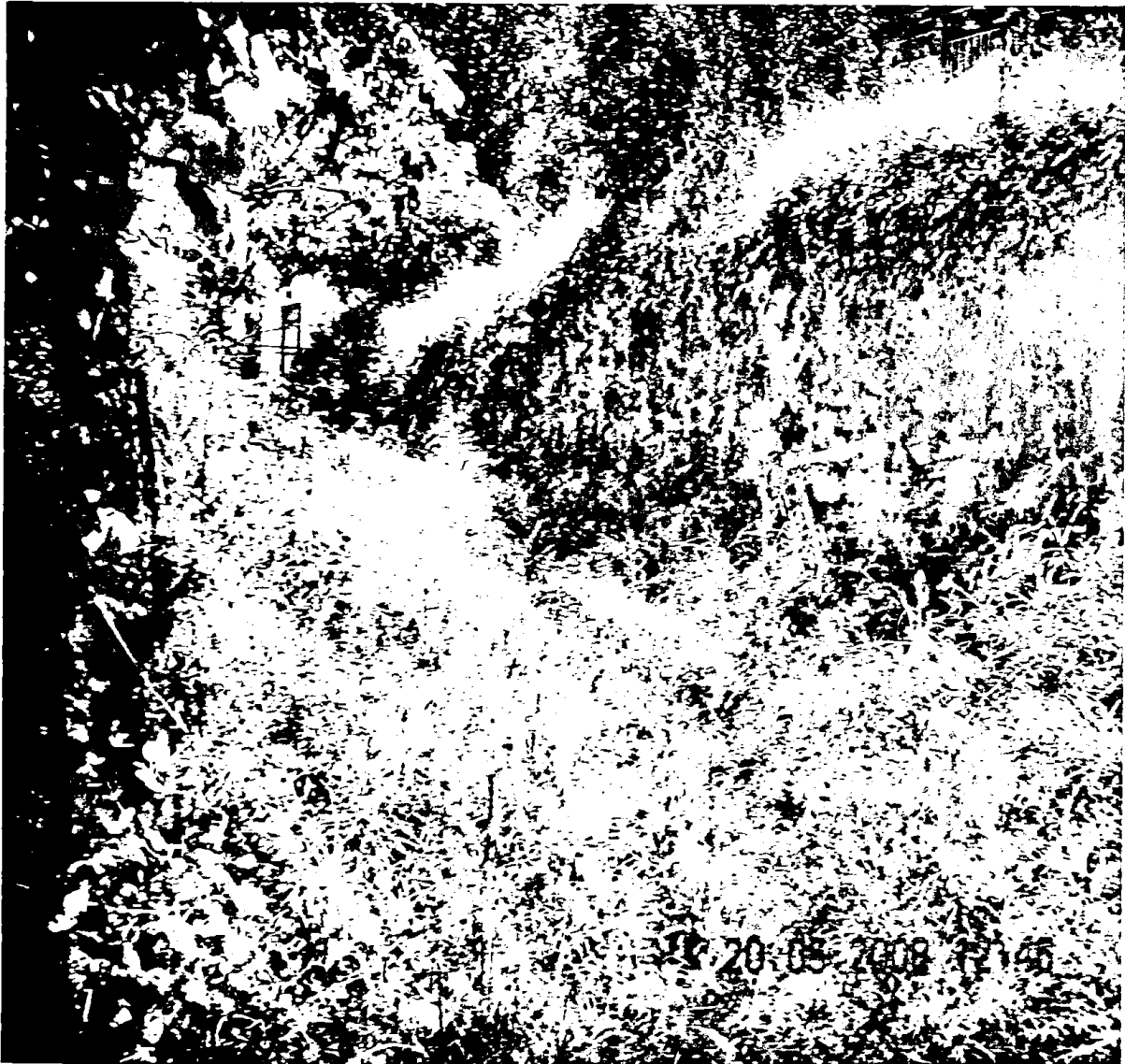
**Εικ.4** Άποψη του χωριού από την Ράχη



20.05.2008 12:24



**Εικ.5** Το καμπαναριό με το ρολόι στην κεντρική εκκλησία του χωριού.



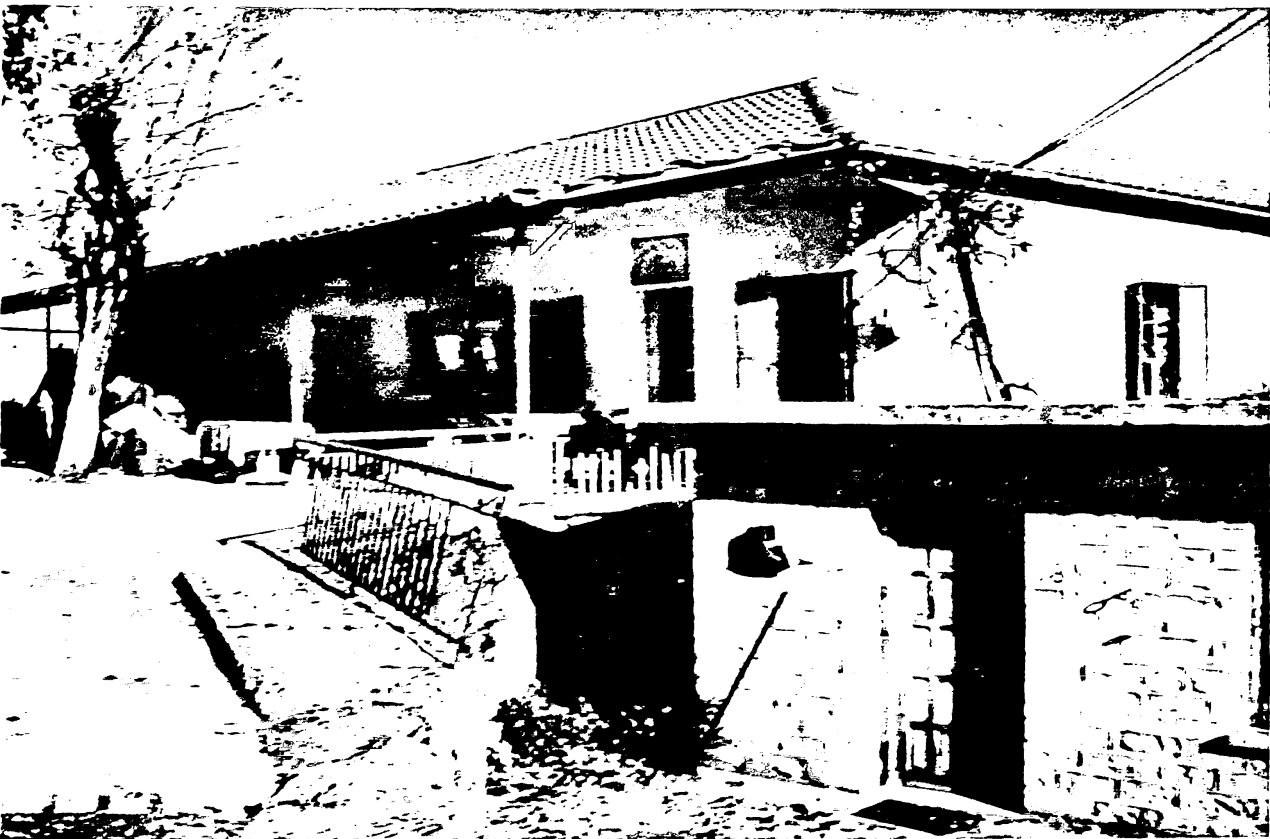
**Εικ.6** Καλντερίμι που δεν χρησιμοποιείται πλέον. Ενώνει το κέντρο του χωριού με τον πάνω μαχαλά.



**Εικ.7** Φωτογραφία μέσα από το κτίριο του πολιτιστικού κέντρου. Ο σύλλογος έχει διακοσμήσει τον εσωτερικό χώρο με παλιές αναμνηστικές φωτογραφίες ντόπιων.



**Εικ.8** Το μονοπάτι που ένωνε την Γρανίτσα με τα Κούρεντα μέσα απ' Γλά.



Εικ. 9-10 Τα καφενεία του χωριού που λειτουργούν ακόμα. Δεξιά το παλιό κοινοτικό γραφείο.